

Evaluatie van de Individuele Traject Afdelingen

Een onderzoek naar de mogelijke werking van Individuele
Traject Afdelingen (ITA) voor 'groepsongeschikte' jongeren met
een PIJ-maatregel

November 2009

Mevr. drs. M.C.A.E. van der Veldt

Mevr. drs. E.E. Campbell

Colofon

Amsterdam, november 2009

Dit rapport is te bestellen bij:

PI Research
Postbus 366
1115 ZH Duivendrecht
Telefoon: 020 – 65 01 500
www.piresearch.nl

In opdracht van:

Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie.

Met dank aan:

De medewerkers en deelnemers van Den Hey-Acker, JPC de Sprengen, Doggershoek en Harreveld die een bijdrage hebben geleverd aan dit onderzoek.

De medewerkers van de JJI's die gegevens hebben geleverd over incidenten, personeelsverloop en –verzuim.

De leden van de begeleidingscommissie voor hun constructieve betrokkenheid bij het onderzoek.

De medewerkers van DJI voor het aanleveren van documenten en databestanden.

Auteurs:

Mevr. drs. M.C.A.E. (Marie-Christine) van der Veldt en mevr. drs. E.E. (Efua) Campbell zijn beiden werkzaam bij PI Research. PI Research is een organisatie voor onderzoek, innovatie en opleiding, gericht op de ontwikkeling, opvoeding en behandeling van kinderen en jongeren.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
1.1	Aanleiding voor het onderzoek	5
1.2	De PIJ-maatregel	5
1.3	Evaluatieonderzoek	6
1.4	Onderzoeksvragen	6
1.5	Opzet van rapportage	8
2	Methode	9
2.1	Opzet en uitvoering van het onderzoek	9
2.2	Steekproef	9
2.3	Onderzoeksinstrumenten	9
2.4	Samenvatting	13
3	ITA in theorie	15
3.1	Inleiding	15
3.2	De beoogde doelgroep	15
3.2.1	PIJ-jongeren	15
3.2.2	De beoogde doelgroep van de ITA	16
3.3	De beoogde randvoorwaarden	17
3.3.1	Juridische basis	17
3.3.2	Randvoorwaarden ITA	17
3.4	De beoogde aanpak	20
3.4.1	Aanpak reguliere behandelafdeling	20
3.4.2	Aanpak op de ITA	23
3.5	Verwachte resultaat	28
3.5.1	Beginselen van effectieve interventies	29
3.5.2	Effectieve methoden en technieken	31
3.6	Samenvatting	34
4	ITA in de praktijk	37
4.1	Inleiding	37
4.2	De bereikte doelgroep	38
4.2.1	Beschrijving bereikte doelgroep	38
4.2.2	Bereikte versus beoogde doelgroep	45
4.2.3	Mening geïnterviewden over de bereikte doelgroep	46
4.3	Gerealiseerde randvoorwaarden	47
4.3.1	Beschrijving gerealiseerde randvoorwaarden	47
4.3.2	Bereikte versus beoogde randvoorwaarden	51

4.3.3	Mening geïnterviewden over de bereikte randvoorwaarden en implementatie	52
4.4	Uiteindelijke Aanpak	54
4.4.1	Gerealiseerde aanpak op een ITA	54
4.4.2	Bereikte versus beoogde aanpak.....	57
4.4.3	Mening geïnterviewden over de gerealiseerde aanpak.....	58
4.4.4	Mening geïnterviewden over de ITA en de toekomstmogelijkheden binnen de JJl's ..	59
4.4.5	Gerealiseerde aanpak op een reguliere behandelafdeling.....	60
4.4.6	Overeenkomsten en verschillen reguliere behandelaanpak en ITA-aanpak	62
4.5	Resultaten ITA	63
4.5.1	Incidenten, veiligheid en sfeer.....	64
4.5.2	Ziekteverzuim.....	68
4.5.3	Personeelsverloop	69
4.5.4	Mening van geïnterviewde behandelaren en ITA-jongeren over incidenten, veiligheid en sfeer op de ITA.....	71
4.5.5	Doelen en doelbereiking	72
4.6	Samenvatting	75
5	Beantwoording onderzoeksvragen	79
5.1	Inleiding	79
5.2	Onderzoeksvraag 1: ITA in theorie	79
5.3	Onderzoeksvraag 2: ITA en de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen	82
5.4	Onderzoeksvraag 3: ITA in de praktijk.....	83
5.5	Onderzoeksvraag 4: doelbereiking jongeren	88
5.6	Onderzoeksvraag 5: doelbereiking groepen	89
5.7	Onderzoeksvraag 6: doelbereiking personeel	89
5.8	Discussie	92
	Literatuur	97
	Bijlage 1 Leden begeleidingscommissie	101
	Samenvatting	103
	Achtergrond van het onderzoek	103
	Doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	103
	Onderzoeksopzet en werkwijze.....	104
	Bevindingen.....	105
	Summary	113

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

De behandelapproach van jongeren binnen JJI's is de laatste jaren sterk in ontwikkeling geweest. De huidige invoering van de Basismethodiek voor de behandeling van jongeren (YOUTURN genaamd) is hier een voorbeeld van. Deze methodiek is voor de meeste jongeren binnen een JJI geschikt. Sommige jongeren lijken echter niet te profiteren van deze aanpak. Regelmatig is er binnen de JJI's sprake van forse incidenten, waarbij een groep jongeren betrokken is die ongeschikt lijkt te zijn voor het verblijf op een leefgroep. Dit wordt geweten aan onder meer hun persoonlijkheidsproblematiek, die gekenmerkt lijkt door ernstige autoriteitsproblemen, extreme behoefte aan autonomie, ernstige agressieproblematiek, gebruik van instrumenteel geweld, geringe beïnvloedbaarheid en manipulatieve vaardigheden. Bovendien lijkt het erop dat deze doelgroep zich kenmerkt door een relatief hoge leeftijd, een mate van ernst van het aanvangsdelict waarvoor een 6-jarige PIJ-maatregel is opgelegd, een beperkte gewetensontwikkeling, hechtingsproblematiek, gewelddadigheid, een hoog recidivegevaar en een zeer lage behandelmotivatie. Het gedrag dat deze jongeren vertonen is dermate storend dat het pedagogisch groepsklimaat ernstig wordt bedreigd. Vanwege de serieuze dreiging die van deze jongeren uitgaat, de negatieve invloed die zij op de ontwikkeling van hun groepsgenoten hebben en vanwege het feit dat de geboden interventies niet of nauwelijks leiden tot de beoogde resultaten worden deze jongeren regelmatig overgeplaatst. Zodoende worden zij ook wel carouseljongeren genoemd. Het verblijf in de leefgroep, de huidige groepsgrootte en het dagprogramma sluiten onvoldoende aan bij de zorgvraag van deze jongeren. Het personeel is bovendien onvoldoende bij machte om deze jongeren op een adequate wijze te begeleiden en te behandelen.¹ In het najaar van 2006 heeft een werkgroep de problemen met carouseljongeren nader geanalyseerd, op basis waarvan besloten is om – bij wijze van proef – binnen twee JJI's een specifieke afdeling voor carouseljongeren te starten. Op jaarbasis zou het gaan om ongeveer 25 jongeren.² Er is behoefte aan inzicht in de mogelijke werking van deze specifieke afdeling, ook wel de Individuele Traject Afdeling (ITA) genoemd. Het betreft een normaal beveiligde afdeling waar PIJ-jongeren een individueel behandeltraject aangeboden krijgen, dat primair gericht is op het verminderen van ongewenst gedrag. In de volgende paragraaf zal dieper worden ingegaan op de achtergronden van de PIJ-maatregel.

1.2 De PIJ-maatregel

Wanneer een jeugdige tussen de twaalf en achttien jaar een ernstig delict heeft gepleegd, kan de kinderrechter besluiten dat deze jeugdige behandeling nodig heeft om een herhaling van het misdrijf te voorkomen. De jeugdige kan dan een maatregel tot

¹ De tekst is grotendeels afkomstig uit de Startnotitie WODC-onderzoek inzake Evaluatie ITA (projectnummer 1750). Voor de beschrijving van de groep PIJ-jongeren in deze notitie wordt verwezen naar de notitie *Carouseljongeren in de JJI's (2006)*.

² *Carouseljongeren in de JJI's*. Dienst Justitiële Inrichtingen, Sector Justitiële Jeugdinstellingen, 10 oktober 2006.

plaatsing in een inrichting voor jeugdigen opgelegd krijgen, beter bekend onder de naam PIJ-maatregel.

Als grond voor het opleggen van de PIJ-maatregel noemt het jeugdstrafrecht: misdrijven waarvoor voorlopige hechtenis is toegestaan, in geval de veiligheid van personen of goederen dit eist en de maatregel in het belang is van een zo'n gunstig mogelijke ontwikkeling van de jeugdige. De jeugdige wordt in een justitiële jeugdinrichting (JJI) geplaatst met de bedoeling de recidivekans te verminderen (bescherming van de maatschappij) en de jeugdige te behandelen (gericht op gedragsproblematiek en/of psychologische problematiek). Het doel van deze aanpak is dat de jeugdigen inzicht krijgen in datgene wat de maatschappij van hen verwacht en leren met deze verwachtingen om te gaan. De invulling van de maatregel is toegespitst op de tekorten die bij de individuele jeugdige bestaan. De jeugdige moet beter toegerust in de maatschappij terugkeren en over voldoende (sociale) vaardigheden beschikken om zich in die maatschappij te kunnen redden (Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006).

De PIJ-maatregel wordt opgelegd voor de duur van twee jaar en kan in geval van een geweldsdelict of een zedenmisdrijf verlengd worden tot maximaal vier jaar. Wanneer daarnaast sprake is van een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de jeugdige kan de maatregel worden verlengd tot een totale maximale duur van zes jaar (Doek & Vlaardingerbroek, 2006; Duits, 2006). Het is ook mogelijk dat de rechter een voorwaardelijke PIJ-maatregel oplegt. Dit houdt in dat de jeugdige zich gedurende de proeftijd moet houden aan de voorwaarden die de rechter heeft gesteld. Doet de jeugdige dit niet, dan kan de officier van justitie de tenuitvoerlegging van de PIJ-maatregel vorderen. De rechter kan dan alsnog beslissen dat de PIJ-maatregel opgelegd moet worden, waardoor de jeugdige in een JJI terecht komt.

1.3 Evaluatieonderzoek

PI Research is door het WODC gevraagd een evaluatieonderzoek uit te voeren naar de ITA. Het onderzoek betreft de evaluatie van een pilot met de ITA in twee JJI's, te weten De Sprengen en Den Hey-Acker. Het onderzoek heeft als doel het verwerven van kennis over de mogelijke werking van de ITA voor jongeren die moeilijk te hanteren zijn binnen JJI's en op de groepen. Met behulp van de ITA wordt een betere ontwikkeling van de betrokken jeugdigen beoogd en meer veiligheid en rust op de reguliere behandelgroepen en voor het betrokken personeel. Daarnaast moet het onderzoek inzicht verschaffen in de potentiële effectiviteit van de aanpak. Uiteindelijk dient het huidige onderzoek naar de ITA kennis en inzichten op te leveren op basis waarvan de staatssecretaris van Justitie een besluit kan nemen over de structurele invoering van de ITA.

1.4 Onderzoeksvragen

Er zijn zes hoofdvragen waarop het onderzoek antwoord moet geven. Per hoofdvraag volgt nu een opsomming van de bijbehorende deelvragen.

1. Hoe ziet de ITA eruit?

1a Wat zijn de programmadoelen van het individuele behandeltraject en is terugkeer naar de reguliere groep mogelijk?

1b In hoeverre is het individuele behandeltraject gestoeld op criteria voor effectiviteit?

1c Biedt de ITA een alternatief voor carrouseljongeren die voorheen van de ene naar de andere instelling werden doorgestuurd?

1d Voor welke carrouseljongeren is de ITA bedoeld?

2. Is de ITA in overeenstemming of strijdig met de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen, en zo ja in welke opzichten?

3. Hoe verloopt de uitvoering van de ITA?

3a Hoe verloopt de implementatie?

3b Welke carrouseljongeren komen feitelijk op de ITA terecht en zijn dat de jongeren die oorspronkelijk waren beoogd? Wat zijn de kenmerken die mogelijk samenhangen met buitensporig gedrag?

3c Wat is de dagbesteding van jongeren?

3d Verschilt de behandeling van ITA-jongeren van andere behandelaanpakken?

3e Welke elementen zijn gericht op resocialisatie?

4. Worden doelen op het niveau van de jongere bereikt? Gaan er ITA-jongeren terug naar de reguliere groepen en gaat het beter met hen dan met doorgeplaatste jongeren die niet op de ITA terecht konden?

5. Worden doelen voor de groepen behaald? Hoe is het met de veiligheid en het groepsklimaat op de ITA- en reguliere groepen in vergelijking met de situatie voor het instellen van de ITA?

5a Hoeveel en welke incidenten zijn er geweest voor en na de instelling van de ITA en verschilt dit van andere afdelingen binnen dezelfde inrichting en van vergelijkbare inrichtingen voor carrouseljongeren?

5b In hoeverre hangen deze incidenten samen met gewelddadig gedrag van de carrouseljongeren?

6. Worden doelen voor het personeel gehaald?

6a Met welke begeleiders hebben carrouseljongeren te maken? (functies, aantal e.d.)?

6b Wat is het opleidingsniveau van de verschillende begeleiders?

6c Wat zijn (persoonlijkheids-) kenmerken van de begeleiders in relatie tot (persoonlijkheids-) kenmerken van de carrouseljongeren?

6d Wat is het personeelsverloop en ziekteverzuim voor en na instellen van de ITA op zowel de ITA-inrichting als inrichtingen waar andere carrouseljongeren terecht komen?

6e In hoeverre hangen bovenstaande kenmerken (6a t/m 6d) samen met buitensporig gedrag van carrouseljongeren of aantallen /soort incidenten?

De eerste twee vragen maken deel uit van de zogeheten planevaluatie. Bij een planevaluatie gaat het om een uitwerking van het beoogde plan van aanpak en de

mogelijke resultaten die van deze nieuwe aanpak mogen worden verwacht (Wartna, 2005). De vragen drie tot en met zes worden beantwoord in het kader van de procesevaluatie. Hierin wordt nagegaan hoe de ITA in de praktijk wordt gebracht en in hoeverre deze uitvoering overeenstemt met het beoogde plan. Daarnaast zal worden nagegaan wat de resultaten zijn voor de jongeren, de groepen en het personeel.

1.5 Opzet van rapportage

De indeling van de rapportage ziet er als volgt uit. Hoofdstuk 2 bevat een beschrijving van de methode. Hoofdstuk 3 bevat de planevaluatie van het onderzoek, waarbij de vragen worden beantwoord bij wie en hoe de ITA op basis van theoretische vooronderstellingen zinvol wordt geacht. In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de beoogde doelgroep van de ITA en de nodig geachte randvoorwaarden om de ITA te kunnen starten. Vervolgens wordt in kaart gebracht hoe de aanpak op de ITA er in theorie uit ziet. De planevaluatie wordt afgesloten met een beschrijving van de veronderstelde werkzame factoren van de behandelmethodiek op de ITA. Hoofdstuk 4 heeft betrekking op de procesevaluatie en geeft een beschrijving van de wijze waarop de ITA in de praktijk gestalte krijgt. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de doelgroep die in de praktijk wordt bereikt en de uitvoering van de aanpak op de ITA in de praktijk. Ook worden de resultaten van de ITA besproken voor de jongere, de reguliere behandelgroepen waar voorheen ITA-jongeren geplaatst waren en het personeel van deze reguliere behandelgroepen. In hoofdstuk 5 wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvragen en worden de belangrijkste conclusies samengevat en bediscussieerd.

2 Methode

2.1 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Aan het onderzoek is deelgenomen door de twee inrichtingen met een ITA, te weten De Sprengen en Den Hey-Acker. Daarnaast is, om de behandelaanpak van de ITA te vergelijken met de aanpak van carouseljongeren op een reguliere afdeling, eveneens informatie verzameld bij twee inrichtingen zonder een ITA, Doggershoek en Harreveld. De dataverzameling heeft plaatsgevonden in de periode januari 2009 – augustus 2009. Aan het onderzoek is op basis van vrijwilligheid deelgenomen door zogeheten carouseljongeren die op een ITA zijn geplaatst en carouseljongeren die niet op een ITA zijn geplaatst, alsmede door hun behandelaren.

De planevaluatie is uitgevoerd met behulp van literatuurstudie en analyse van een aantal documenten. Daarnaast zijn interviews gehouden met sleutelfiguren en behandelaren. Voor de procesevaluatie is informatie verzameld over het verloop van de pilots. Hiervoor is een aantal schriftelijke bronnen bestudeerd en zijn de ervaringen van alle betrokken partijen in kaart gebracht.

2.2 Steekproef

Vanaf de start van ITA (januari 2008) tot maart 2009 zijn 30 carouseljongeren voor plaatsing op een ITA aangemeld. Hiervan zijn twintig jongeren (ITA-jongeren) daadwerkelijk op één van de beide ITA's geplaatst. Van elf van deze 20 ITA-jongeren zijn de dossiers geanalyseerd. Tenslotte zijn acht ITA-jongeren geïnterviewd.

2.3 Onderzoeksinstrumenten

Om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden zijn verschillende informatiebronnen gebruikt. In tabel 2.1 wordt een overzicht gegeven van de informatiebronnen die voor de beantwoording van de verschillende vragen zijn geraadpleegd. De nummers corresponderen met de onderzoeksvragen zoals die in hoofdstuk 1 zijn weergegeven.

Tabel 2.1 **Overzicht van informatiebronnen die zijn geraadpleegd, geordend naar hoofdvraag**

Onderzoeksvraag (hoofdvraag)	Informatiebron					
	Schriftelijk materiaal	Registratie- systemen en dossiers	Jongeren	Behandelstaf	Afdelingsleiding	Sleutelfiguren
1 Hoe ziet de ITA eruit, mogelijk veelbelovend of effectief?	1a,b,c,d			1c,d		1c,d
2 Is de ITA in overeenstemming met Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen?	2					
3 Uitvoering van de ITA?	3b,c	3b,c	3c,d,e	3a,b,c,d,e	3a,c	3b
4 Doelen op niveau jongere bereikt?		4a	4b	4b		
5 Doelen voor groepen gehaald?		5a,b			5a,b	
6 Doelen voor personeel gehaald?		6d			6a,b,c, e	

Meer concreet zijn de verschillende werkzaamheden uitgevoerd met behulp van de volgende bronnen:

Literatuur

De eerste stap in het onderzoek bestond uit het verzamelen van relevant schriftelijk materiaal. Wetenschappelijke literatuur, het plan van aanpak ten behoeve van de pilot voor de ITA, verslagen, beleidsnota's, websites en dergelijke zijn gebruikt om zoveel mogelijk informatie te verzamelen over de ITA en het mogelijke effect hiervan. Deze documentanalyse heeft inzicht gegeven in de kenmerken, de organisatie en de procedures van de ITA binnen de twee pilotinrichtingen. Ook is langs deze weg informatie verzameld over de programmatheorie die aan de ITA ten grondslag ligt, oftewel het theoretische kader waaruit moet blijken dat de ITA een positieve invloed zou kunnen hebben.

Registratiegegevens aangemelde carouseljongeren

De aanmeldformulieren van voor de ITA aangemelde carouseljongeren (n=30), alsmede de adviezen van de adviescommissie ITA zijn opgevraagd bij DJI. Op grond van de adviezen van deze commissie is nagegaan welke jongeren wel en welke jongeren niet

voor plaatsing in aanmerking komen. Niet van elke aangemelde jongere was een aanmeldformulier of advies beschikbaar bij DJI. In totaal heeft DJI achttien aanmeldformulieren en 28 adviezen aangeleverd.

Van de 30 jongeren die in de periode januari 2008 tot maart 2009 voor plaatsing op een ITA zijn aangemeld zijn gegevens vanuit TULP opgevraagd. Het betreft zowel jongeren die op een ITA zijn geplaatst (n=20) als carouseljongeren die niet op een ITA zijn geplaatst (n=10).

Dossiers ITA-jongeren

Om zicht te krijgen op onder meer de achterliggende psychosociale problematiek, eventuele stoornissen en gegevens over risicotaxatie is dossieronderzoek uitgevoerd. Er is voor gekozen om het dossieronderzoek uit te voeren bij de inrichtingen zelf in de verwachting dat de inrichtingsdossiers meer informatie bevatten dan de dossiers die centraal worden bewaard. De consequentie hiervan is dat alleen de dossiers zijn bekeken van de jongeren die ten tijde van het dossieronderzoek (februari 2009) op de ITA verbleven. In totaal gaat het om de dossiers van elf ITA-jongeren, waarvan er vijf afkomstig zijn van Den Hey-Acker en zes van De Sprengen. Van de zes geraadpleegde dossiers van De Sprengen betreft het één keer een jongere die pas een week op de ITA verblijft, één keer betreft het een jongere die kort daarvoor de ITA heeft verlaten. Het aantal dossiers dat is geanalyseerd, is kleiner dan het beoogde aantal van twintig dossiers. In de praktijk bleek dat op beide ITA's plek was voor acht jongeren in plaats van tien jongeren, zoals aangegeven in de WODC-notitie. Daarnaast was er ten tijde van het dossieronderzoek sprake van onderbezetting van beide ITA's.

Jongeren

Om de ervaringen van de deelnemers aan de pilots vanuit de eerste hand te kunnen vernemen, zijn op basis van vrijwilligheid semigestructureerde interviews met acht ITA-jongeren gehouden (vier bij Den Hey-Acker en vier bij De Sprengen). Daarnaast zijn drie carouseljongeren, die op een reguliere afdeling verbleven geïnterviewd (één bij Doggershoek en twee bij Harreveld). Het was oorspronkelijk de bedoeling om twaalf ITA-jongeren en twaalf carouseljongeren te interviewen. Omdat de capaciteit van beide ITA's ten tijde van de uitvoering van het onderzoek niet geheel werd benut, zijn er maar acht ITA-jongeren geïnterviewd. De twee vergelijkingsinrichtingen bleken minder carouseljongeren in huis te hebben dan verwacht. Aanvankelijk zouden er binnen Doggershoek zes carouseljongeren zijn. Bij nader inzien bleken het er vier te zijn. Twee van deze jongeren mochten niet worden geïnterviewd van hun behandelaren, omdat zij volgens hen niet in staat zouden zijn geïnterviewd te worden door een voor hen onbekende persoon. Eén jongere viel af omdat het qua tijdsplanning niet meer mogelijk bleek om deze jongere te spreken. Zodoende is slechts met één jongere gesproken. Voor Harreveld geldt dat er één jongere binnen de muren beschikbaar was voor het onderzoek. Om een goed beeld te krijgen van het hele behandelingstraject is getracht twee jongeren die al op proefverlof zaten, te interviewen. Uiteindelijk is het interview met één van de twee jongeren niet doorgegaan omdat hij, zonder afzegging vooraf, is weggebleven van de afspraak. Bij een tweede poging de jongere te interviewen bleek zijn proefverlof voor de derde maal ingetrokken te zijn en zat hij weer in een JJI. Volgens zijn begeleidster was hij in dermate slechte doen dat een interview alsnog niet mogelijk bleek.

In de interviews is vooral ingegaan op hoe de begeleiding en behandeling op een ITA respectievelijk een reguliere afdeling eruit ziet en hoe de jongeren hun begeleiding en behandeling ervaren. Ook aspecten als veiligheid en groepsklimaat zijn aan de orde gesteld. Tot slot is in de interviews aandacht besteed aan de mate waarin de behandeldoelen duidelijk zijn en in hoeverre deze volgens de jongeren worden bereikt.

Behandelaars ITA-inrichtingen en vergelijkingsinrichtingen en afdelingsleiding ITA

In de ITA-inrichtingen zijn in totaal veertien medewerkers geïnterviewd, waarvan vijf in Den Hey-Acker en negen in De Sprengen. In Den Hey-Acker zijn drie individuele interviews gehouden met het afdelingshoofd, een behandelcoördinator, en een psychiater en een groepsinterview met twee groepsleiders. In De Sprengen zijn individuele interviews gehouden met twee gedragswetenschappers en een psychiater en een groepsinterview met een projectleider en een unitleider, een groepsinterview met twee leden van een managementteam, en een groepsinterview met twee groepsleiders. In de interviews is vooral ingegaan op de vraag hoe de uitvoering van ITA in de praktijk verloopt. Ook is ingegaan op de onderliggende programmatheorie van de ITA en de mate waarin de bereikte doelgroep en aanpak overeenkomen met hetgeen van tevoren is bedacht. De projectleiders van de ITA's is aanvullend gevraagd naar hun ideeën over de opzet en implementatie van de pilot. Hierbij is vooral ingegaan op de organisatorische en logistieke aspecten van de implementatie. Ook is nagegaan wat de consequenties zijn van de invoering van de ITA voor de veiligheid en het groepsklimaat in de inrichting.

In de twee vergelijkingsinrichtingen zijn in totaal zeven interviews gehouden, waarvan vier in Doggershoek en drie in Harreveld. In Doggershoek zijn individuele interviews gehouden met de behandelcoördinator en een psychiater en is een groepsinterview gehouden met een seniorgroepsleider en een groepsleider. In Harreveld is een individueel interview gehouden met een behandelcoördinator, en een interview met een seniorgroepsleider en een groepsleider. In de interviews met de behandelaren van de vergelijkingsinrichtingen is gevraagd naar de manier waarop de carouseljongeren functioneren binnen een reguliere afdeling. Tevens is aandacht besteed aan de impact van de vele doorplaatsingen voor de betreffende jongeren en de invloed hiervan op hun behandeling en de resultaten hiervan.

Sleutelfiguren

Er is een interview gehouden met twee vertegenwoordigers van de adviescommissie ITA, een commissie die bestaat uit gedragswetenschappers en een psychiater en die adviseert over de plaatsing van jongeren op de ITA. In dit interview is onder meer informatie verzameld over de criteria die worden gehanteerd bij het al dan niet plaatsen van carouseljongeren op een ITA, het type carouseljongeren dat feitelijk op een ITA terecht komt en de mate waarin de bereikte doelgroep overeenkomt met de beoogde doelgroep.

Daarnaast is een interview gehouden met twee programmaontwikkelaars. Dit zijn personen die betrokken zijn geweest bij de opzet en nadere uitwerking van ITA. De geïnterviewde programmaontwikkelaars, beiden medewerkers bij de Dienst Justitiële Inrichtingen, waren ten tijde van het ontstaan van ITA respectievelijk beleidsmedewerker van de afdeling Uitvoeringbeleid en selectiefunctionaris van de sectordirectie JJI. Ten tijde van het interview had de beleidsmedewerker inmiddels een andere functie. In het interview met programmaontwikkelaars is onder meer gevraagd naar de ideeën die men

had over hoe de ITA er uit zou moeten komen te zien en de verschillen tussen de behandeling van de jongeren op een ITA en carrouseljongeren die op een reguliere afdeling zijn geplaatst.

Kenmerken inrichtingen

Vanuit de verwachting dat carrouseljongeren een negatieve invloed hebben op de groep waar zij verblijven, zijn er gegevens opgevraagd van de laatste afdeling waar de ITA-jongeren hebben gezeten vóór zij op de ITA zijn geplaatst. Dit om na te gaan of de ITA-jongeren een negatieve invloed zouden hebben op het aantal incidenten dat plaatsvond op deze afdeling, het ziekteverzuim onder het personeel en het personeelsverloop. Het vertrek van deze jongeren naar de ITA zou mogelijk een positieve invloed kunnen hebben op het aantal incidenten, het ziekteverzuim en het personeelsverloop. Ten behoeve van het verkrijgen van inzicht in het aantal incidenten, het ziekteverzuim en personeelsmutaties zijn bij de elf inrichtingen waar de 20 geplaatste ITA-jongeren verbleven voorafgaande aan plaatsing op een ITA gegevens opgevraagd. Deze gegevens zijn ook opgevraagd bij de beide ITA-inrichtingen.

Daarnaast hebben de projectleiders van de ITA de vragenlijst 'Achtergronden begeleidingsteam ITA' ingevuld. Aan de hand van deze lijst kon ook een beeld worden geschetst van de samenstelling twee ITA-teams, het ziekteverzuim en personeelsverloop.

2.4 Samenvatting

Aan de hand van diverse bronnen is de beoogde uitvoering van de ITA in kaart gebracht, onderzocht hoe de ITA aanpak in de praktijk wordt uitgevoerd en onderzocht welke resultaten de ITA in theorie zou kunnen opleveren en in de praktijk oplevert. Ten behoeve van de planevaluatie is literatuur bestudeerd om in kaart te brengen wat het mogelijk effect van de ITA op de carrouseljongeren zou kunnen zijn, en zijn sleutelfiguren en behandelaren geïnterviewd. De procesevaluatie omvatte de uitvoering van de ITA in twee pilotinrichtingen, namelijk De Sprengen en Den Hey-Acker. Om de behandeling van ITA-jongeren te kunnen vergelijken met de aanpak van carrouseljongeren op een reguliere behandelafdeling, zijn daarnaast ook gegevens verzameld binnen twee inrichtingen zonder ITA, te weten Doggershoek en Harreveld. In het kader van de procesevaluatie zijn registratiegegevens van voor de ITA aangemelde carrouseljongeren en dossiers van een aantal ITA-jongeren onderzocht. Daarnaast zijn interviews gehouden met ITA-jongeren en met carrouseljongeren die op een reguliere behandelafdeling verbleven, behandelaren en afdelingsleiding van de ITA-inrichtingen en vergelijkingsinrichtingen. Tenslotte is bij de inrichtingen waar de ITA-jongeren verbleven voordat zij op de ITA werden geplaatst, gegevens opgevraagd over incidenten, personeelsverloop en personeelsverzuim. In het volgende hoofdstuk staat de uitvoering van de ITA zoals beoogd (de planevaluatie) centraal.

3 ITA in theorie

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op hoe de ITA er in theorie uit ziet. In paragraaf 3.2 wordt de beoogde doelgroep van de ITA beschreven. In paragraaf 3.3 wordt nader ingegaan op de randvoorwaarden waarvan men van te voren dacht dat deze noodzakelijk waren om de ITA in te kunnen voeren. Ook wordt ook aandacht besteed aan de juridische basis voor de plaatsing van een jongere op de ITA. Bij de beschrijving van de beoogde randvoorwaarden moet in het achterhoofd worden gehouden dat de pilot al veel eerder is gestart (januari 2008) dan het onderzoek (december 2008). Daardoor kan het voorkomen dat beschreven wordt dat iets de bedoeling is, terwijl dit ten tijde van het onderzoek al enige tijd is gerealiseerd. Voor de beschrijving van de beoogde randvoorwaarden gaan we dus terug in de tijd. In paragraaf 3.4 wordt de beoogde behandelaanpak van carouseljongeren op de ITA beschreven. Vervolgens wordt in paragraaf 3.5 bekeken wat het beoogde of verwachte resultaat van de ITA is. In deze paragraaf wordt getracht antwoord te geven op de vraag op welke wijze de ITA in theorie zou kunnen bijdragen aan de behandeling van carouseljongeren en welke evidentie daarvoor bestaat. Om een beeld te geven van hoe de ITA er in theorie uit ziet is hoofdzakelijk gebruik gemaakt van het plan van aanpak ten behoeve van de pilot (december 2007).³ Daarnaast is ook wetenschappelijke literatuur bestudeerd en zijn interviews gehouden met medewerkers van de pilotinrichtingen en programmaontwikkelaars.

3.2 De beoogde doelgroep

3.2.1 PIJ-jongeren⁴

In Nederland zijn ongeveer 1500 plaatsen in justitiële jeugdinrichtingen, waarvan een deel bezet wordt door jongeren aan wie een PIJ-maatregel is opgelegd (in 2007 verbleven in totaal 733 PIJ-jongeren in de inrichtingen). Aangezien de PIJ-maatregel kan worden opgelegd aan jongeren van twaalf tot achttien jaar en maximaal zes jaar kan duren, kan de leeftijd van deze jongeren variëren van twaalf tot 24 jaar. Kenmerkend voor jongeren met een PIJ-maatregel is het veelvuldig voorkomen van ernstige psychiatrische problematiek. Uit onderzoek van Brand en Van den Hurk (2008) naar de achtergronden en kenmerken van jongeren die in de periode 1995-2005 een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen blijkt dat de gemiddelde PIJ-er kan worden getypeerd als een jongere met ernstige en meervoudige problemen. Deze problemen variëren van opgroeien in een onstabiele en problematische thuissituatie tot het vertonen van psychologische problemen zoals geringe impulscontrole, zwakke empathische vermogens en gewetensvorming en een gering probleembesef (Brand & Van den Hurk, 2008). Daarbij

³ *De Behandeling van Groepsongeschikte Jeugdigen. Plan van aanpak ten behoeve van de pilot Individuele Traject Afdeling*, versie 6 december 2007.

⁴ De tekst van deze paragraaf is een bewerking van een paragraaf uit het rapport '*Band met behandeling*' (Berends, Vinkenvleugel en Bijl, 2008).

komt dat ongeveer een derde van de PIJ-jongeren zwakbegaafd of verstandelijk gehandicapt is. Ook psychiatrische stoornissen komen veel voor. De in de literatuur genoemde prevalenties van psychische problematiek variëren van 51% tot zelfs 90% van de jongeren (Duclos et al., 1998; Vreugdenhil, 2003). De brede range in percentage wordt veroorzaakt door verschillen in de gehanteerde definitie van de term 'psychiatrische problematiek'. Het gaat in het bijzonder om externaliserende problematiek, zoals gewelddadig en agressief gedrag. Voorbeelden van stoornissen zijn de gedragsstoornis (CD), de oppositioneel-opstandige gedragsstoornis (ODD) en de aandachtstekort / hyperactiviteitstoornis (ADHD) (Lodewijks, 2007). Naast deze psychiatrische problematiek kan in het algemeen gesteld worden dat de jongeren eerdere contacten met justitie hebben gehad, aangezien er vaak sprake is van een antisociale ontwikkeling die culmineert in een PIJ-waardig delict (Boendermaker & van Yperen, 2003; Slot, 1996). In aanvulling hierop is er vaak sprake van middelenmisbruik.

Albrecht & Spanjaard (2007) noemen een groot aantal individuele, omgevings- en gezinskenmerken die voorspellend zijn voor delinquent gedrag. Met betrekking tot de individuele factoren is er bijvoorbeeld vaker dan verwacht mag worden sprake van impulsiviteit, aandachtsproblemen, lage intelligentie en problemen op school of werk. Daarnaast komen de jongeren vaker uit onvolledige gezinnen, is er sprake geweest van huiselijk geweld of hebben de ouders zelf antisociale trekken. Tot slot kunnen ook omgevingsfactoren van invloed zijn geweest op het ontstaan van de problematiek. Meer in het bijzonder dragen het opgroeien in een achterstandsbuurt en het hebben van antisociale vrienden bij aan de kans op een ontwikkeling gekenmerkt door delinquentie. Vanzelfsprekend spelen al deze factoren niet bij iedere jongere met een PIJ-maatregel (in dezelfde mate) een rol. Desondanks kan gesteld worden dat de PIJ-jongeren getypeerd kunnen worden aan de hand van complexe problematiek in meerdere facetten van hun leefomgeving.

3.2.2 De beoogde doelgroep van de ITA

Uit de projectdocumentatie, interviews en registratiegegevens is het volgende beeld van de beoogde doelgroep van de ITA naar voren gekomen. De beoogde doelgroep bestaat uit jongeren die veroordeeld zijn wegens een ernstig (gewelds-) delict en die meestal een zesjarige PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen. De doelgroep betreft zowel oudere als jongere PIJ-ers. Hierbij gaat het niet alleen over de leeftijd maar ook over de fase van het traject waarin ze verkeren. Zo bevinden jongere PIJ-ers zich in de eerste termijn van hun verblijf en zijn over het algemeen iets jonger. Oudere PIJ-ers bevinden zich in de derde termijn en zijn over het algemeen ouder dan 20 jaar. De beoogde doelgroep wordt gekenmerkt door ernstige persoonlijkheidsproblematiek, ernstige autoriteitsproblemen, een extreme behoefte aan autonomie, ernstige actieve en passieve agressieproblematiek, gebruikmaking van instrumenteel geweld, een geringe beïnvloedbaarheid, goede manipulatieve vaardigheden, een beperkte gewetensontwikkeling en er is vaak sprake van hechtingsproblematiek. Er is bij deze jongeren sprake van afwezigheid van 'psychiatrie in engere zin'. In zake comorbiditeit met bijvoorbeeld verslavingsproblematiek is de gedrags- en/of persoonlijkheidsstoornis de bepalende factor voor het verklaren van het gedrag. De jongeren hebben een zeer lage behandelmotivatie en het recidivegevaar bij deze doelgroep is hoog. Achtergrondkenmerken zoals sociaal culturele en etnische achtergronden behoren niet tot de selectiecriteria. Een groepsdynamische benadering is bij deze jongeren

contraproductief gebleken. Ze lijken niet geschikt voor het verblijf op een leefgroep en behoeven een ander type behandeling en begeleiding.

Uit de projectdocumentatie blijkt dat ITA ook preventief kan worden ingezet. Jonge PIJ-ers van wie verwacht kan worden dat zij in de toekomst carouseljongeren zullen worden, kunnen uit voorzorg op een ITA geplaatst worden. De jonge PIJ-ers wordt bespaard dat ze meerdere malen worden overgeplaatst naar verschillende inrichtingen en de reguliere behandelgroepen zijn deze jongeren, die voor veel overlast zorgen op de groep, kwijt. Aan welke criteria deze jonge PIJ-ers moeten voldoen om tot de ITA te worden toegelaten is niet uitgewerkt.

3.3 De beoogde randvoorwaarden

3.3.1 Juridische basis

De Beginselenwet Justitiële Jeugdinstellingen (Bjj) is op 1 september 2001 in werking getreden. In deze wet staat het verblijf van de jeugdige in de justitiële jeugdinstelling centraal. De Bjj geldt als kaderwet voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsbeneming in justitiële jeugdinstellingen. Naast het belang van beveiliging staat het belang van de opvoeding en de behandeling van de jeugdige centraal. Een belangrijke doelstelling van de Bjj is het versterken van de rechtspositie van jeugdigen in justitiële jeugdinstellingen. De rechten en plichten van deze jeugdigen met betrekking tot beveiliging, opvoeding en resocialisatie worden in de Bjj uitvoerig beschreven.

Zoals in het plan van aanpak ten behoeve van de pilot (2007) staat beschreven is de procedure voor de ITA vastgelegd in paragraaf 3 van de Regeling Plaatsing en overplaatsing jeugdigen. Het betreft hier een uitwerking van artikel 15, derde lid van de Beginselenwet Justitiële Jeugdinstellingen (Bjj). Deze bijzondere behandeling is onder meer beschreven in artikel 22b Bjj (intensieve behandelafdeling). Een jeugdige kan op een dergelijke afdeling worden geplaatst als aan de volgende voorwaarden is voldaan⁵:

- a. De jeugdige neemt deel aan gemeenschappelijke activiteiten gedurende minstens zes uur per dag door de week en gedurende ten minste vier uur per dag in het weekeind;
- b. De jeugdige heeft extra begeleiding, welke behoefte het gevolg is van een psychiatrische stoornis of een persoonlijkheidsstoornis;
- c. De jeugdige kan om die reden tijdelijk niet in een instelling verblijven met een regime;
- d. De plaatsing geschiedt ter stabilisatie en behandeling van de jeugdige.

De ITA is een verbijzondering van de in artikel 22b Bjj genoemde afdeling voor intensieve behandeling. De ITA is namelijk slechts bedoeld voor jeugdigen, voor zover er geen sprake is van een psychiatrische stoornis in engere zin.

3.3.2 Randvoorwaarden ITA

Om een beeld te kunnen geven van de beoogde randvoorwaarden voor de ITA zijn het plan van aanpak ten behoeve van de ITA (2007) en de notitie 'Carouseljongeren in de JJI's' (2006) bestudeerd. In het plan van aanpak van de ITA wordt aandacht besteed aan

⁵ De tekst is een bewerking van de oorspronkelijke wetstekst.

de randvoorwaarden waaraan moet worden voldaan voor instelling van de ITA. Zo zijn er aparte posten opgesteld voor wervings- en opleidingskosten van het personeel, huisvesting en onderwijs voor de jongeren, en kosten van de inventaris. Ook is er een aparte post opgesteld voor een selectie- en adviescommissie voor de ITA.

Selectie- en adviescommissie

Het is de bedoeling om voor de start van de ITA een adviescommissie in te stellen voor de ITA. Deze commissie heeft als taak advies te geven over de verzoeken tot de plaatsing van jongeren op een ITA. Ook geeft de commissie advies en inlichtingen aan de selectiefunctionaris omtrent de voortgang, verlenging, door- en uitstroom van jongeren op de ITA. De adviescommissie bestaat uit twee gezondheidszorgpsychologen of andere deskundigen op het gebied van pedagogische hulpverlening, die werkzaam zijn in een justitiële jeugdinstelling (geen ITA). Verder zou ook een onafhankelijke kinder- en jeugdpsychiater die verbonden is aan het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie deel uit moeten maken van de adviescommissie. Als de adviescommissie adviseert een jongere op de ITA te plaatsen, geeft zij ook advies over de locatie waar de jongere moet worden geplaatst. De uiteindelijke beslissing tot plaatsing van een jongere op de ITA wordt door de selectiefunctionaris genomen, die daarbij het advies van de adviescommissie in acht neemt.

Toeleiding jongeren

Om de toeleiding van jongeren naar de ITA gestructureerd te laten verlopen is het de intentie om een checklist op te stellen aan de hand waarvan kan worden getoetst of jeugdigen tot de doelgroep behoren. De beoogde doelgroep stond beschreven in het plan van aanpak. Alleen jongeren die aan deze kenmerken voldoen komen in aanmerking voor plaatsing op de ITA. Voor de start van de ITA pilot zijn er geen toelatingscriteria geformuleerd om voor plaatsing op een ITA in aanmerking te komen, deze zijn gaandeweg het traject ontwikkeld.

In het interview met de ITA-adviescommissie zijn de exclusiecriteria besproken die zij dienen te hanteren voor het plaatsen van een jongere op de ITA. In de pilotperiode wilde men geen meisjes op de ITA plaatsen. Ook jongeren die nog geen PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen komen niet in aanmerking voor plaatsing op een ITA.

De directeur van de inrichting waar een jeugdige is geplaatst, dan wel de selectiefunctionaris kan een jeugdige voordragen voor plaatsing op een ITA. Lopende de pilot is ten behoeve van de aanmelding een aanmeldingsformulier ontwikkeld. Hierin staat aangegeven welke informatie en documenten de commissie wil ontvangen. Het aanmeldingsformulier bestaat uit de volgende onderdelen: (1) aard van delict en uitspraak, (2) Pro Justitia rapportage, (3) aanleiding tot aanvraag, (4) medicijngebruik, (5) incidenten binnen de inrichting, (6) ontvluchtingen/ onttrekkingen/ onttrekkinggevaar, (7) mate van beheersgevaarlijkheid. De aanmeldende inrichting dient daarnaast het laatste behandelplan van de jongere en het verlengingsadvies als bijlage mee te sturen. Ook moet er door de aanmeldende inrichting een analyse van het probleem worden gemaakt. De informatie uit het aanmeldingsformulier wordt vervolgens gewogen door de ITA-adviescommissie. De leden van de ITA-adviescommissie proberen op basis van deze informatie te achterhalen of het problematische gedrag van de jongere veroorzaakt wordt door kenmerken van de jongere zelf of door een verkeerde match tussen de jongere en het personeel of met andere jongeren op de afdeling waar hij geplaatst is.

Op basis van de beschikbare informatie adviseert de commissie om een jongere al dan niet op een ITA te plaatsen. De commissie heeft een adviesformat ontwikkeld waarin het advies van de commissie omtrent het wel of niet plaatsen van een jongere op een ITA kort en bondig wordt weergegeven. In dit adviesformat staat een korte samenvatting van de problematiek volgens de adviescommissie, de mogelijkheden die zij zien voor behandeling in een reguliere JJI, het advies van de commissie voor het vervolgtraject en een samenvattend advies van de commissie aan de selectiefunctionaris van DJI. Wanneer de selectiefunctionaris geadviseerd wordt een jeugdige op een ITA te plaatsen, dan adviseert de commissie tevens omtrent de plaats van de tenuitvoerlegging. Indien het advies positief is beslist de selectiefunctionaris vervolgens of het advies van de commissie al dan niet wordt overgenomen. Indien het advies wordt overgenomen ontvangt de betreffende jongere een plaatsingsbeschikking waarin staat dat hij geïndiceerd is voor een ITA plek en waartegen bezwaar kan worden aangetekend. Vervolgens wordt een jongere op de ITA van Den Hey-Acker of De Sprengen geplaatst.

Evaluatie

Na plaatsing van een jongere op de ITA is het de bedoeling dat er eens per half jaar een evaluatie plaatsvindt om te bepalen of de ITA nog de juiste plek is voor de jongere. Ten behoeve van deze evaluatie is ook een formulier ontwikkeld dat moet worden ingevuld door de betrokken ITA-inrichting. Dit formulier wordt doorgestuurd naar de ITA adviescommissie. De geplaatste jongere wordt dan besproken tijdens een overleg van de adviescommissie.

Personeel

Met betrekking tot de samenstelling van een team, benodigde competenties en opleiding van medewerkers, alsmede met betrekking tot overlegstructuren wordt het volgende aangegeven.⁶

Idealiter bestaat het team uit 60% mannen en 40% vrouwen, met een minimumleeftijd van 25 jaar en een maximumleeftijd van 50 jaar en heeft de helft van het team een HBO-opleiding. Ervaring met jeugd dan wel TBS is een voorwaarde. Groepsmedewerkers moeten het leuk vinden om individueel met jeugdigen te werken, beschikken over goed ontwikkelde empathische vermogens en vaardigheden in conflicthantering, hebben overwicht dat gebaseerd is op gezag, zijn in staat te werken met het zogenaamde 'token-economy model' (een beloningssysteem met als doel gedragsbeïnvloeding) en zijn in staat om functionele contacten te onderhouden. Daarnaast hebben ze zicht op teamprocessen en willen graag samenwerken met externe partners. De benodigde formatie per ITA-groep van acht jeugdigen is drie groepsmedewerkers, hetgeen neerkomt om een bezetting van 13,5 fte per groep.⁷ Om invulling te kunnen geven aan een individuele behandeling op maat zijn een vaste maatschappelijk werker, een vaste individuele trajectbegeleider en een aantal therapeuten, zoals een psychomotorisch therapeut, een creatieve therapeut en muziektherapeut noodzakelijk.

⁶ Deze informatie is afkomstig uit *De behandeling van Groepsongeschikte Jeugdigen. Plan van aanpak ten behoeve van de pilot Individuele Traject Afdeling (ITA)*, december 2007.

⁷ Meer specifiek komt de bezetting per week neer op: 5 dagen x vroege diensten x 8 uur (120 uur), 5 dagen x 3 late diensten x 8 uur (120 uur), 3 dagen x 3 dagdiensten x 8 uur (48 uur), 7 dagen x 1 pedagogische nachtdienst x 8 uur (56 uur), ziekteverzuim (36 uur), vakantie (36 uur) en overigen (72 uur).

Opleiding en training

Ter voorbereiding dient het personeel een aantal cursussen en trainingen te volgen. Sommige zijn incidenteel, andere zijn meer structureel van aard. Het betreft de volgende trainingen:

- motiverend begeleiden voor groepsleiders;
- basistraining competentiemodel;
- train de trainer cursus sociaal competentiemodel voor senior pedagogisch medewerkers, het afdelingshoofd en de gedragsdeskundige;
- training Coaching voor senior pedagogisch medewerkers;
- training TVA voor groepsleiders;
- training rapportagevaardigheden.

Daarnaast is het de bedoeling dat er één keer per vier weken gedurende twee uur intervisie zal plaatsvinden en worden er twee teamdagen per jaar georganiseerd. Het gaat hier om structurele activiteiten.

Inventaris

In het plan van aanpak staat beschreven dat er een nieuwe inventaris aangeschaft moet worden omdat de jeugdigen meer tijd op hun eigen kamer zullen doorbrengen. Aangezien op een ITA in kleine groepjes gewerkt zal gaan worden, is het noodzakelijk om een extra activiteitenruimte/leefruimte te hebben. Deze tweede huiskamer zal worden ingezet voor diverse doeleinden, bijvoorbeeld als extra recreatieruimte voor jeugdigen, als vergaderruimte of om bezoek in te kunnen ontvangen. Aangezien het jeugdigen betreft die dikwijls gewelddadig gedrag vertonen, moet gedacht worden aan de mogelijkheid om assistentie van mensen (bijstandsteam) en middelen (bijv. handboeien) in te zetten. Het gebruik van cameratoezicht wordt bovendien aangeraden.⁸

3.4 De beoogde aanpak

Om de toegevoegde waarde van de ITA aanpak in kaart te kunnen brengen is het nodig eerst de reguliere aanpak op een behandelafdeling in een JJI te beschrijven (§ 3.4.1). Daarna volgt in paragraaf 3.4.2 een korte beschrijving van de aanpak op de ITA. Deze beschrijving is gebaseerd op het plan van aanpak ten behoeve van de pilot.

3.4.1 Aanpak reguliere behandelafdeling

De justitiële jeugdinrichtingen hebben twee opdrachten: (a) tenuitvoerlegging geven aan vrijheidsbenemende straffen en maatregelen die door de rechterlijke macht aan jeugdigen zijn opgelegd en (b) het leveren van een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van deze jeugdigen, in de vorm van opvoeding en resocialisatie, zodat zij een aanvaardbaar bestaan opbouwen.

Zoals eerder aangegeven is het doel van een PIJ-maatregel de heropvoeding en behandeling van jeugdigen met een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens in een strafrechtelijk kader. In het individuele behandeltraject gaat het vooral om de resocialisatie van de jeugdige: wat moet er geregeld worden zodat de jeugdige zich na terugkeer in de maatschappij kan handhaven. Hierbij dient gedacht te worden aan zaken als een woning, werk/school en vrije tijd, maar ook aan vaardigheden

⁸ *Carrouseljongeren in de JJI's*, 10 oktober 2006.

en gedrag. Het doel is om jongeren beter te laten begrijpen wat de maatschappij van hen verwacht en om hen goed voor te bereiden op terugkeer in de samenleving. Door een veilige gestructureerde omgeving te creëren en het bieden van zorg op maat, wordt geprobeerd het gewelds- en recidiverisico te verminderen. Daarnaast wordt getracht de persoonlijke ontwikkeling van de jeugdige te stimuleren.

Drie elementen van zorg⁹

De zorg binnen een JJI bestaat uit de volgende drie elementen: (1) het bieden van basiszorg, (2) het bieden van opvoeding en (3) het bieden van behandeling.

1. De basiszorg is gericht op het vervullen van de primaire levensbehoeften. Hierbij gaat het niet alleen om gezonde voeding, schone kleren en voldoende lichaamsbeweging, maar ook om een veilige omgeving en een vaste dagstructuur.
2. Bij opvoeding gaat het om het aanleren van algemeen geldende normen, waarden en gedragscodes. Hierbij wordt gebruik gemaakt van cognitief gedragstherapeutische interventies. Het pedagogisch klimaat is gebaseerd op het competentiemodel. Dit model gaat er vanuit dat competent gedrag een gevolg is van het in balans zijn van de vaardigheden die een persoon beheerst en de taken die deze persoon moet uitvoeren. Het betreft taken die specifiek bij een bepaalde ontwikkelingsleeftijd of fase horen en kunnen per persoon verschillen. Gedragsproblemen ontstaan wanneer de vaardigheden en taken niet met elkaar in balans zijn. Om de balans te herstellen wordt onder meer gebruik gemaakt van feedbackkaarten, een gefaseerd dagprogramma, beloningen, privileges en toenemende vrijheden. Competentievergrotende hulpverlening is gericht op het verminderen van probleemgedrag en het vergroten van vaardigheden van een jongere. Daarnaast worden cognitief therapeutische interventies ingezet die gericht zijn op het stimuleren van de morele ontwikkeling van de jeugdige.
3. Als leidraad voor de individuele behandeling worden de delictanalyse en de risicotaxatie gebruikt. Ten behoeve van het analyseren van het delict wordt een functieanalyse uitgevoerd, waarin de 5 G's (gebeurtenis, gedachten, gevoelens, gedrag en gevolgen) centraal staan. De SAVRY (een risicotaxatieinstrument; Structured Assessment of Violence Risk in Youth, Lodewijks, Doreleijers, de Ruiter & de Wit-Grouls, 2003) wordt gebruikt om een inschatting van het risico te maken.

Basismethodiek YOUTURN

Vanaf september 2008 is een start gemaakt met de implementatie van een sectorbrede basismethodiek (YOUTURN) voor de verzorging en de opvoeding van jongeren binnen JJI's. Vanaf 2010 moeten alle justitiële jeugdinrichtingen met deze basismethodiek werken (zie www.dji.nl). Het betreft een integratie en uitbreiding van twee methodieken waar de JJI's al langer goede ervaringen mee hebben: het Sociaal Competentiemodel (Slot & Spanjaard, 2009) en EQUIP.¹⁰ Daarnaast wordt een beperkt aantal effectief gebleken gedragsinterventies en behandelmodules ingezet.

Het Sociaal Competentiemodel richt zich voornamelijk op het dagelijks functioneren van de jeugdige. Het doel van het Sociaal Competentiemodel is het leren van vaardigheden

⁹ Deze informatie is afkomstig uit *De behandeling van Groepsongeschikte Jeugdigen. Plan van aanpak ten behoeve van de pilot Individuele Traject Afdeling (ITA)*, december 2007.

¹⁰ Handleiding Basismethodiek JJI. PSW, februari 2007.

aan jongeren zodat zij de taken waarvoor ze nu en in de toekomst komen te staan op een adequate wijze kunnen vervullen. Voorbeelden van deze taken zijn participeren in werk of onderwijs, het invullen van vrije tijd, zorg dragen voor gezondheid en uiterlijk, het vorm geven aan intimiteit en seksualiteit, omgaan met autoriteit en instanties, het leggen en onderhouden van sociale contacten en vriendschappen. Jongeren in de JJI's hebben ernstige gedragsproblemen die het goed volbrengen van dit soort taken belemmeren. Behandeling kan gericht zijn op het versterken van bestaande en het leren van nieuwe vaardigheden.

EQUIP richt zich op het bevorderen van het moreel denken en verantwoordelijk handelen. EQUIP is een interventie voor jongeren met antisociale gedragsproblemen waarbij wordt geïntervenieerd op hun tekorten in de morele ontwikkeling en op hun cognitieve vertekeningen. Middels peerintervention wordt de dynamiek en de positieve invloed van groepsleden gebruikt om de morele ontwikkeling en de cognitieve vaardigheden van de jongere te bevorderen.

Door beide methodieken samen te voegen tot één basismethodiek ontstaat een aanpak die zowel gericht is op gedragsbeïnvloeding van de jeugdige in zijn dagelijkse activiteiten als op het moreel verantwoordelijk denken en handelen van de jeugdige. De basismethodiek sluit bij het aanleren van vaardigheden aan bij de mogelijkheden van de jeugdige.

Fasering

Het traject van een jongere bestaat uit vijf fasen. Afhankelijk van het oordeel van de rechter doorlopen jongeren één of meer fasen van de methodiek. De eerste fasen vinden binnen de inrichting plaats, de laatste twee buiten de inrichting. De tijd in de inrichting wordt zo goed mogelijk benut om het risico van recidive terug te dringen en ter voorbereiding op een geslaagde resocialisatie.

- *Fase 1.* Deze fase is de intakefase en duurt ongeveer zeven tot tien dagen. Op basis van alle beschikbare informatie wordt een zogeheten perspectiefplan gemaakt. In dit plan is vastgelegd waaraan de jongere de komende fase gaat werken.
- *Fase 2.* In de tweede fase die tien weken duurt, is het dagprogramma van de jongere gevuld. Het dagprogramma is gericht op het aanleren van een aantal basisvaardigheden die zijn onderverdeeld in vijf basisprofielen. Idealiter heeft de jongere aan het eind van de tweede fase de vijf profielen afgerond. Daarnaast neemt de jongere ook deel aan groepsbijeenkomsten, waarin de jongere samen met de groep leert hoe hij/zij verantwoordelijkheid neemt voor zijn/haar denken en handelen.
- *Fase 3.* In fase 3 staat de persoonlijke ontwikkeling van de jongere centraal. Als er een behandelmaatregel is opgelegd, is de duur van deze fase afhankelijk van de voortgang van de behandeling. Naast het dagelijks onderwijs en de groepsbijeenkomsten wordt gewerkt aan persoonlijke leerdoelen, ook wel ontwikkelprofielen genoemd. Tijdens deze fase worden ook gedragsinterventies ingezet die aansluiten bij de individuele problematiek van een jongere.
- *Fase 4.* De vierde fase staat in het teken van scholing en training buiten de inrichting. Indien wenselijk worden interventies uit de voorgaande fase voortgezet buiten de JJI.
- *Fase 5.* Fase 5 is de fase van nazorg. De resocialisatie wordt nu geheel buiten de JJI voortgezet. De jeugdreclasserder ondersteunt de jongere bij tal van praktische zaken en ziet er op toe dat eventuele interventies worden voortgezet.

Het behandelplan

Behandeldoelen van de jeugdigen binnen een JJI worden in een behandelplan vastgesteld. Bij het opstellen van de behandeldoelen wordt zowel gebruik gemaakt van beschikbare achtergrondgegevens van de jeugdige, zoals de reden voor opname, de voorgeschiedenis en de diagnose bij binnenkomst, als van observaties die medewerkers van een JJI hebben uitgevoerd. Tot slot is het van belang dat de interventies aansluiten bij de intellectuele en praktische capaciteiten van de jeugdige.

De jeugdige en zijn probleemgedrag worden vanuit diverse psychologische stromingen bekeken, waaronder de biologische benadering, de gedragstherapeutische benadering, de cognitief therapeutische benadering, de cliëntgerichte benadering en de systeembenadering.

3.4.2 Aanpak op de ITA

De ITA heeft een tweeledige opdracht, die voortvloeit uit de eerder genoemde opdracht van JJI's te weten: (a) tenuitvoerlegging van de maatregel Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen (PIJ) en (b) het leveren van een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van jeugdigen bij wie, vanwege ernstige persoonlijkheidsproblematiek, een groepdynamische benadering contraproductief is gebleken.

ITA-jongeren krijgen een individueel behandeltraject dat primair gericht is op het verminderen van ongewenst gedrag. Na stabilisatie wordt een individueel traject gestart dat met name gericht is op resocialisatie, hetgeen zowel een terugkeer naar de maatschappij kan inhouden als terugkeer naar een reguliere behandelafdeling. Door een veilige gestructureerde omgeving te creëren en het bieden van zorg op maat, wordt geprobeerd het gewelds- en recidiverisico te verminderen. Daarnaast wordt getracht de persoonlijke ontwikkeling van de jeugdige te stimuleren. Hierin verschilt de ITA niet van een reguliere behandelafdeling in een JJI.

Het beoogde pedagogische klimaat op de ITA is gebaseerd op het al eerder genoemde Sociaal Competentiemodel dat ook binnen een reguliere afdeling wordt gebruikt. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van cognitief therapeutische interventies gericht op de morele ontwikkeling van jongeren. Dit vertoont overeenkomsten met de EQUIP methodiek, hoewel deze methodiek niet specifiek genoemd wordt in het plan van aanpak van de ITA. Binnen EQUIP wordt gebruik gemaakt van de groep (peerintervention, de dynamiek en de positieve invloed van groepsgenoten) om de morele ontwikkeling en de cognitieve vaardigheden van de jongere te bevorderen. Voor carrouseljongeren is dit, vanwege hun groepsversturende gedrag geen geschikte methodiek.

Fasering

Het verblijf op een ITA bestaat uit zes fasen: de instroomfase en de fasen 1 tot en met 5. De ITA kent meer fasen dan een reguliere behandelafdeling (zes fasen in plaats van vijf). De instroomfase duurt minimaal drie en maximaal zeven dagen. De overige fasen duren gemiddeld drie maanden. De verschillen tussen de fasen volgen uit de beloning die een jongere in een bepaalde fase kan krijgen en worden niet zozeer bepaald door inhoudelijke verschillen tussen de fasen. Hierin verschilt de fasering op de ITA met de fasering binnen een reguliere behandelafdeling. In alle fasen is er gelegenheid tot het onderhouden van sociale contacten met groepsgenoten, conform de Beginselenwet. Stapsgewijs krijgt de jeugdige in de fasen 1 tot en met 5 steeds meer privileges en

vrijheden aangeboden, zoals maaltijden op de groep en recreatiemomenten in de huiskamer. Het aantal uren dat een jongere per fase alleen of gemeenschappelijk zit, staat niet expliciet per fase in het plan van aanpak vermeld. Dit is berekend aan de hand van het weekrooster en de tijdsblokken die in het plan van aanpak staan vermeld. Op basis hiervan is berekend dat de jongeren in de instroomfase een half uur per dag gemeenschappelijk bij elkaar zitten, terwijl dit in fase 5 is opgelopen tot acht en een half uur per dag. Vanaf fase 3 zitten de jongeren meer dan 6 uur per dag gemeenschappelijk, conform de Beginselenwet Justitiële Jeuginrichtingen. De jongere went stapsgewijs steeds meer aan het omgaan met groepssituaties. Vrijheden zijn vaste items die voor alle jeugdigen gelden in een bepaalde fase. Privileges zijn beloningen die individueel verdiend kunnen worden. Een jeugdige verdient een beloning als hij specifiek gewenst gedrag laat zien. Naarmate een jeugdige zich verder in het traject bevindt, nemen de vrijheden toe.

- *Instroomfase.* Het algemene doel is kennismaken met het programma van ITA. Er zijn in deze fase geen privileges of vrijheden. Een jeugdige gaat naar de volgende fase wanneer hij bereid is begeleiding te krijgen, voldoende inzet heeft getoond bij de gevoerde gesprekken en een aantal concrete doelen, waaronder het doornemen van de individuele map, een intake met de mentor, het inrichten van de kamer, zijn bereikt. Gekeken naar de tijdsblokken in deze fase kan geconcludeerd worden dat de jongeren in deze fase een half uur per dag samen met andere jongeren doorbrengen.
- *Fase 1.* Het algemene doel is het creëren van een aantal basisvoorwaarden voor begeleiding op ITA. Voorbeelden van concrete doelen zijn: meelopen in de dagroutine, gebruiken van algemene omgangsvormen, wennen aan krijgen van adviezen, aanwijzingen en opdrachten, opstellen van individuele leerpunten. Er gelden enkele vrijheden, zoals een keer per week bibliotheekbezoek, twee keer per week op vaste tijden bellen. In deze fase brengen de jongeren drie uur per dag samen met andere jongeren door.
- *Fase 2.* Het algemene doel is het vergroten van (sociale) vaardigheden en het functioneren in een kleine groep. Meer concreet wordt in deze fase gewerkt onder andere aan individuele leerpunten, het wennen aan en omgaan met groepssituaties en het aanpakken van vaardigheidstekorten. Enkele vrijheden die behoren tot fase 2 zijn een sportblok per dag, ontbijt op de groep en drie kwartier avondrecreatie op de groep. In deze fase brengen de jongeren vijf en een half uur gezamenlijk met andere jongeren door.
- *Fase 3.* In deze fase wordt gewerkt aan individuele leerpunten. Concrete doelen zijn het in praktijk brengen van (pro)sociale vaardigheden, het uitbreiden van individuele leerpunten en het geven van een positief voorbeeld aan jongens in een lagere fase. Voorbeelden van vrijheden zijn: een bibliotheekbezoek per week, een uur avondrecreatie op de groep, een uur luchten per dag (met maximaal drie jongeren). In deze fase brengen de jongeren zeven uur per dag samen met andere jongeren door.
- *Fase 4.* In deze fase is er aandacht voor toeleidende vaardigheden. De jeugdige bepaalt samen met de mentor aan welke punten hij de komende periode gaat werken. Individuele leerpunten worden uitgebreid, de eerste stappen in de maatschappij worden gezet en er wordt gewerkt aan het vergroten van het netwerk.

Tevens moet de jeugdige een positief voorbeeld zijn voor jongens in een lagere fase. In deze fase krijgt de jeugdige niet alleen het ontbijt op de groep, maar ook het avondeten. Ook de recreatietijd in de avond is toegenomen ten opzichte van de derde fase. Verdiende privileges gelden voor een week. In deze fase brengen de jongeren zeven en een half uur per dag samen met andere jongeren door.

- *Fase 5.* In de laatste fase volgt de jeugdige een individueel traject (resocialisatie of voorbereiding op terugkeer naar een reguliere behandelgroep). Concrete doelen zijn: vergroten van vaardigheden ten bate van resocialisatie, vinden van een goede vrijetijdsbesteding, dagbesteding en woonplek in geval van resocialisatie, zelfstandigheid, toegroeien naar vervolgsituatie, rolmodel zijn voor jongens in lagere fasen. Net als in de andere fasen gelden er diverse vrijheden. In deze fase brengen de jongeren acht en een half uur gemeenschappelijk met andere jongeren door.

Een verschil met de reguliere afdelingen is dat er in het plan van aanpak geen nazorgfase is opgenomen.

Afhankelijk van de fase wordt er gewerkt met gesloten, halfopen of open feedbackkaarten. Een gesloten feedbackkaart is een lijst met vaste items waar een bepaalde waardering mee verdiend kan worden. Op een open feedbackkaart staan punten die de groepsleiding bedenkt. Een halfopen kaart is een combinatie van beide. De overgang naar een volgende fase is afhankelijk van het bereiken van de doelen behorende bij een fase en de leerdoelen uit het behandelplan van de jeugdige. Met uitzondering van de instroomfase is voor de fasen 1 tot en met 5 niet vastgesteld hoeveel voortgangspunten een jeugdige moet hebben om naar een volgende fase te mogen.

Het behandelplan

Binnen de ITA's worden, net als binnen een reguliere behandelafdeling de behandeldoelen in een behandelplan vastgesteld. Op de ITA is de inbreng van de jeugdige zelf en zijn gezin van groot belang bij het bepalen van de doelen waaraan gewerkt gaat worden. Voor elke jeugdige gelden unieke doelen voor de behandeling. Bij de formulering van deze doelen wordt aangegeven wat er nodig is om tot een blijvende gedragsverandering te komen. Daarbij wordt gelet op een aantal zaken, zoals de persoonlijkheidsstructuur van de jeugdige, de omgang met eisen, taken, regels en ritme, het delictgedrag, de sociale omgang en het hanteren van persoonlijke relaties, het netwerk van het gezin, familie en andere belangrijke personen en het toekomstperspectief. Niet alleen op de afdeling en binnen het onderwijs wordt aan deze doelen gewerkt, maar ook door het maatschappelijk werk, vaktherapeuten en anderen, zoals ouders. Om het behandelplan goed te kunnen uitvoeren, is het van belang dat de jeugdige een vaste mentor heeft die beschikt over de juiste houding en vaardigheden. Er moet bovendien sprake zijn van een goede relatie tussen beiden. Continu zal aandacht moeten worden geschonken aan het motiveren van de jeugdige. De mentor en overige groepsleiding nemen dagelijks op meerdere momenten in de individuele behandeling de doelen door met de jongere. De voortgang wordt elke week tijdens een teamvergadering en tijdens het mentorgesprek besproken. Elke drie maanden is er een behandelplanbespreking tijdens welke de doelen worden geëvalueerd. Zo nodig worden de doelen bijgesteld.

Het dagprogramma

Het onderwijs en de vrijetijdsbesteding moeten goed aansluiten op de behoeften van de betreffende jeugdigen. Zo moeten er in elk geval voldoende mogelijkheden zijn voor agressieregulatie, bijvoorbeeld door middel van sport. Eisen voor een individueel behandelprogramma en het gewenste milieu moeten worden vastgesteld op basis van expertise van deskundigen. In het plan van aanpak wordt het onderwijsprogramma niet verder uitgewerkt. Wel wordt er vermeld dat het de intentie is om ten aanzien van het onderwijstraject het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OC&W) te benaderen om de mogelijkheden te bespreken van de dagbesteding van de ITA's zodat OC&W zowel inhoudelijk als financieel hieraan invulling kan geven.

Er is gekozen voor een in hoofdlijnen uniform dagprogramma, zodat de beide ITA's inhoudelijk precies hetzelfde zijn. Dit om te voorkomen dat jeugdigen beloond kunnen worden voor het vertonen van negatief gedrag waarvoor een overplaatsing naar een andere ITA noodzakelijk zou worden geacht. Het idee hierachter is dat carrouseljongeren vaak door hun gedrag op overplaatsing aansturen. Dit heeft geen nut meer als ze worden overgeplaatst naar een afdeling waar precies hetzelfde regime geldt. Hierin verschilt de ITA met de reguliere behandelafdelingen. Binnen reguliere behandelafdelingen kan het dagprogramma per JJI verschillen.

Aan het dagprogramma op de ITA ligt een aantal uitgangspunten ten grondslag:

- Per jeugdige wordt maatwerk geleverd in de vorm van een individueel behandelprogramma dat gericht is op zorg, opvoeding en behandeling;
- Er wordt gewerkt vanuit kleine groepjes;
- De basis is een standaardprogramma waarbinnen het individuele traject van een jongere wordt vormgegeven;
- Het verblijf bestaat uit drie procesgangen, waarbij rekening wordt gehouden met de duur van het restant van de PIJ-maatregel: (1) de stabilisatiefase, (2) de voorbereidingsfase op resocialisatie en (3) de resocialisatiefase; Hoe dit zich verhoudt tot de zes al eerder genoemde fasen op de ITA wordt niet verder gespecificeerd in het plan van aanpak;
- Wanneer een jeugdige niet gemotiveerd is voor deelname aan het reguliere onderwijs moet geïnvesteerd worden in training en arbeidstraining en eventueel in kleinschalig praktisch werk, gericht op het motiveren;
- Er wordt vooral gewerkt met materiële beloningen bij gewenst gedrag;
- Een jeugdige kan vrijheden verkrijgen wanneer hij goed gedrag laat zien;
- De eigen kamer is de primaire leefruimte waarbinnen wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de jeugdige.

Wanneer een jeugdige op zijn kamer verblijft wordt gewerkt aan zijn ontwikkeling. Jeugdigen krijgen opdrachten mee, zoals individueel onderwijs, lichte werkzaamheden, opdrachten in het kader van de persoonlijke ontwikkeling en recreatieve bezigheden. Daarnaast zullen op de eigen kamer regelmatig begeleidingsgesprekken, waaronder mentorgesprekken plaatsvinden. Een ingeroosterd kamermoment kan ook gebruikt worden om individuele activiteiten (buiten de afdeling) te plannen, zoals een extra sportmoment ter spanningsreductie.

Het dagprogramma op een ITA bestaat uit een aantal vaste onderdelen, waarbinnen de mogelijkheid bestaat om per individu maatwerk te leveren. Het betreft de volgende onderdelen:

- *Kamerblok.* De jeugdige verblijft op de eigen kamer. Afhankelijk van het traject wordt gewerkt aan opdrachten en is er mogelijkheid tot recreatieve activiteiten. Ook de mentorgesprekken worden in dit blok gehouden.
- *Inrichtingsbrede Kamer Tijd (IKT).* Tijdens de pauze van het personeel verblijft de jeugdige in verband met de veiligheid op zijn eigen kamer.
- *Huiskamers.* Er zijn twee leefruimten die gebruikt worden voor onder meer maaltijden, recreatieve doeleinden, vergaderingen en om bezoek te kunnen ontvangen. In huiskamer 2 is er minder toezicht van de groepsmedewerkers dan in huiskamer 1 en hebben de jeugdigen bovendien een eigen toegang tot de luchtplaats.
- *Zelfverzorging,* waaronder douchen, aankleden en tandenpoetsen.
- *Kamercorvee.* Tot de dagelijkse taken behoren onder andere het opmaken van het bed, het ordenen van het bureau en het vegen van de vloer. Een keer in de week is er een vaste corveedag waarop de jeugdige zijn kamer grondig moet schoonmaken.
- *Drie maaltijden.* Gefaseerd mag de jeugdige steeds vaker de maaltijd in de gemeenschappelijke ruimte gebruiken.
- *Twee maal per dag verblijf in de buitenlucht.* In de instroomfase is de jeugdige alleen tijdens het verblijf in de buitenlucht. Daarna is het verblijf in de buitenlucht in twee subgroepen.
- *Doeblok.* Tijdens dit blok is er gelegenheid tot het regelen van zaken. Net als het verblijf in de buitenlucht vindt ook het doeblok plaats in twee subgroepen.

De jeugdige krijgt, afhankelijk van zijn traject, arbeid, onderwijs, training en/of therapie. Een paar keer per week is er groepscoorvee. Volgens een vast rooster met een taakverdeling wordt de hele afdeling opgeruimd en schoongemaakt. In de twee huiskamers wordt tijdens het blok recreatie onder andere televisie gekeken en worden spelletjes gedaan. De ochtendrecreatie vindt altijd in huiskamer 1 plaats. Afhankelijk van de fase vindt de avondrecreatie plaats in één van beide huiskamers. Tenminste twee keer per week is er een bezoekmoment in de algemene bezoekersruimte van de inrichting, waarbij een groepsmedewerker van de ITA toezicht houdt. Het kan ook voorkomen dat individueel bezoek in één van de huiskamers/gemeenschappelijke ruimten wordt ontvangen. Daarnaast is er wekelijks gelegenheid naar de bibliotheek te gaan.

Op een aantal punten verschilt het dagprogramma van de ITA met een reguliere behandelafdeling. Het eerste verschil tussen de aanpak op de ITA en de aanpak op een reguliere behandelafdeling zit vooral in het feit dat de jongeren op de ITA het grootste deel van hun tijd alleen doorbrengen. De eigen kamer van de jongeren is de primaire leefruimte waarbinnen de jongere leeft en waar wordt gewerkt aan zijn ontwikkeling. In een reguliere behandelafdeling is de primaire leefruimte vooral de groep en vindt het ontwikkelingsproces vooral plaats in groepsverband. Ook in de latere fasen van het behandelplan waarbij de jongeren vaker en langer gezamenlijk bij elkaar zitten wordt er op de ITA steeds gewerkt vanuit kleine groepjes, vanuit de gedachte dat dit geschikter is voor deze doelgroep. Binnen een reguliere behandelafdeling is de grootte van de groep

geen specifiek aandachtspunt. Een tweede verschil is dat er binnen het ITA dagprogramma ruimte gecreëerd is voor het motiveren van de jongeren. Indien een jongere niet gemotiveerd is voor het volgen van regulier onderwijs, wordt er geïnvesteerd in (arbeids-)training gericht op het motiveren van de jongere. Binnen een reguliere behandelafdeling wordt hier niet specifiek aandacht aan besteed. Tenslotte wordt er op de ITA vooral gewerkt met materiële beloningen bij gewenst gedrag vanuit de gedachte dat deze doelgroep alleen nog te motiveren is voor dit type beloningen. Overigens wordt niet aangegeven aan welke materiële beloningen gedacht kan worden. Op een reguliere behandelafdeling wordt een diverser aantal beloningen ingezet.

Een ander verschil betreft niet zozeer een verschil in het dagprogramma, maar het feit dat beide ITA's volgens het plan van aanpak een uniform dagprogramma hebben, waardoor carouseljongeren geen voordeel hebben bij een overplaatsing. Het dagprogramma binnen reguliere behandelafdelingen kan daarentegen per JJI verschillen.

3.5 Verwachte resultaat

In de vorige paragraaf zijn de beoogde doelgroep en de beoogde aanpak van de ITA beschreven. In deze paragraaf wordt geanalyseerd waarom de ITA aanpak voor deze doelgroep geschikt zou kunnen zijn. Allereerst wordt nader ingegaan op de veronderstelde werkzaamheid van ITA: wat zijn de veronderstelde werkzame factoren in de begeleiding van carouseljongeren en in welke mate komt het ontwerp van de ITA overeen met de beschikbare kennis hierover. Het uitgangspunt hierbij is de *What Works* literatuur. Op basis hiervan wordt een inschatting gemaakt van de mate waarin de ITA resultaat zou kunnen opleveren voor de doelgroep.

What Works

De *What Works* literatuur is een kennisbestand dat het resultaat is van tientallen meta-evaluaties van honderden interventieprogramma's voor jeugdigen met antisociaal en delinquent gedrag, die op wetenschappelijk verantwoorde wijze zijn onderzocht. Deze evaluaties hebben duidelijk gemaakt wat 'algemeen werkzame factoren' zijn in de aanpak van jeugdcriminaliteit. Anders gezegd: zij bieden inzicht in wat aantoonbaar 'werkt' bij het voorkomen van recidive, en bij wie (*what works for whom*) (Boendermaker & Ince, 2008; Junger-Tas & Slot, 2001; Van der Laan, 2006; Van der Laan & Slotboom, 2002; Van Yperen, Bijl & Veerman, 2008).

Hierbij moet opgemerkt worden dat de ITA zelf geen interventie is maar een ander type afdeling dan de rest van de afdelingen binnen de JJI's. Net als op een reguliere afdeling binnen een JJI gaat het bij een ITA om een verzameling van interventies. Dit maakt het mogelijk om de beginselen van effectieve interventies te gebruiken om te analyseren of de behandelcontext zoals deze door de ITA-aanpak geboden wordt de basisvoorwaarden biedt voor een effectieve behandeling. Het is van belang op te merken dat we niet de ITA behandelcontext op zich evalueren, maar de behandeling in een JJI in een ITA-omgeving.

Allereerst worden de beginselen van doeltreffende interventies behandeld. Gebleken is dat programma's die deze beginselen hanteren doorgaans succesvol en effectief zijn in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag. Vervolgens wordt nader ingegaan op de inhoud van de interventies. Welke methoden en technieken onderscheiden zich als het gaat om de bereiking van het uiteindelijke doel: het voorkomen van recidive?

3.5.1 Beginselen van effectieve interventies

In deze paragraaf worden zes beginselen beschreven die aan de basis liggen van effectief ingrijpen (o.a. Van der Laan & Slotboom, 2002; Van der Laan, 2004; MOgroep, 2007).

Het risicobeginsel (wie) schrijft voor dat de intensiteit van de interventie moet aansluiten op de mate van risico dat de betrokkene recidiveert. Hoe groter de kans dat de jongere in herhaling zal vervallen, des te intensiever en omvattender de hulp moet zijn.¹¹ Wordt het recidiverisico gering geacht, dan kan worden volstaan met een relatief lichte ingreep (bijv. in de vorm van een geldboete of een korte taakstraf) of zelfs helemaal geen strafrechtelijke reactie. Onjuiste afstemming – in de zin van te licht of te zwaar – kan zelfs contraproductief werken, dat wil zeggen, een verergering van de problematiek tot gevolg hebben (en uiteindelijk meer recidive). Voor de toepassing van dit beginsel zijn betrouwbare en valide instrumenten voor risicobepaling noodzakelijk.

Het behoeftebeginsel (wat) houdt in dat de hulp gericht dient te zijn op de criminogene behoeften van de jongere. Meer in het bijzonder op de tekorten en eigenschappen die direct samenhangen met het delinquente gedrag en die open staan voor beïnvloeding door begeleiding of behandeling. Deze dynamisch criminogene behoeften of factoren hebben betrekking op persoonlijke aspecten van jongeren, zoals attitudes, cognities en vaardigheden, maar ook op diens bezigheden, relaties en sociale omgeving. De interventie zal zich voornamelijk moeten richten op (veranderbare) factoren die gerelateerd zijn aan het delinquente gedrag. Naarmate meer succes wordt geboekt op deze gebieden zal het recidiverisico afnemen.¹² Voorafgaande aan de hulp moeten de behoeften van de jongere nauwkeurig in kaart worden gebracht.

Het responsiviteitsbeginsel (waarmee) stelt als voorwaarde dat een interventie moet aansluiten bij de intellectuele en praktische vaardigheden en mogelijkheden van de jongere. Een gebrekkige of ontbrekende match heeft nadelige gevolgen voor de uitkomst van de interventie.

Het professionaliteitsbeginsel (door wie) heeft betrekking op de uitvoerders van het programma. Een interventie kan alleen doeltreffend worden uitgevoerd als de professionals goed zijn opgeleid, weten wat ze doen en daarbij bovendien in voldoende mate worden ondersteund door hun organisatie (bijv. supervisie of intervisie).

Het integriteitsbeginsel (hoe) heeft betrekking op de ontwikkeling, opzet en de uitvoering van de interventie. De vraag die hierin centraal staat is: 'wordt de interventie uitgevoerd zoals bedoeld?' De interventie is ontwikkeld vanuit een theoretisch kader, dat wetenschappelijk getoetst is en waarin onderbouwd wordt op welke manier de kans op recidive verminderd wordt. De methoden die worden toegepast dienen voort te komen uit dit theoretisch kader en te worden uitgevoerd zoals bedoeld. Het achterwege laten van bepaalde onderdelen ondermijnt de achterliggende ideeën en doet de kans op resultaat afnemen.

¹¹ Bij een intensieve interventie moet worden gedacht aan activiteiten die veertig tot zeventig procent van iemands tijd in beslag nemen, gedurende drie tot negen maanden (Van der Laan & Slotboom, 2002).

¹² Interventie op niet-criminogene behoeften blijkt zich niet te vertalen in minder recidive. Integendeel, meer recidive is zelfs niet uitgesloten (Van der Laan & Slotboom, 2002).

Bij het *eigen contextbeginsel (waar)* gaat het er om de interventie zoveel mogelijk uit te voeren in de eigen omgeving van de jongere.

ITA in het licht van de beginselen van effectieve interventies

Nagegaan is in hoeverre de behandeling binnen de context van de ITA voldoet aan de zojuist besproken beginselen van effectieve interventies. Het plan van aanpak fungeert hierbij als uitgangspunt.

De ITA heeft een relatie met het risicobeginsel. De ITA is bedoeld voor jongeren die een ernstig delict hebben gepleegd, en aan wie vaak een zesjarige PIJ-maatregel is opgelegd. Zij lopen een hoog recidivegevaar. Vanwege hun gedrag zijn ze niet geschikt zijn om in een groep te functioneren; ze zijn al een aantal keren overgeplaatst. Jongeren op een ITA krijgen naast basiszorg en opvoeding ook een individuele behandeling. Ze doorlopen een gefaseerd traject dat ongeveer anderhalf jaar duurt, afhankelijk van de mate waarin de jongere meewerkt aan zijn behandeling. De fasering bevat opbouw zowel in de tijd die de jongere in zijn eigen kamer doorbrengt, als in de ruimte waar gerecreëerd wordt. Zo heeft de ene huiskamer meer vrijheden dan de andere. Er is minder toezicht van de groepsleiders en de jeugdigen hebben een eigen toegang tot de luchtplaats, waar ze vrij in en uit kunnen lopen. De overgang naar een volgende fase is afhankelijk van de vorderingen die een jongere maakt op de verschillende doelen. In het plan van aanpak wordt beschreven hoe het dagprogramma er uit ziet, maar valt niet te lezen hoe intensief en omvattend de aanpak is. Zoals aangegeven bij de beschrijving van het risicobeginsel is het noodzakelijk betrouwbare en valide instrumenten voor risicobepaling in te zetten. In het plan van aanpak staat dat de analyse van het delict en de risicotaxatie de leidraad vormen voor de individuele behandeling. De risicotaxatie wordt uitgevoerd met de SAVRY (Lodewijks, e.a. 2003).

Aan het behoeftebeginsel is aandacht besteed in het plan van aanpak. Hierin verschilt de ITA overigens niet van een reguliere behandelafdeling. Voorafgaande aan de hulp vindt een beoordeling van de criminogene behoeften van de jongere plaats. Naast een analyse van het delict vindt er een risicotaxatie (d.m.v. de SAVRY) plaats. Bij het opstellen van het behandelplan wordt naast achtergrondgegevens ook gebruik gemaakt van observaties door de medewerkers van ITA. De jongere zelf en zijn systeem worden bovendien nauw betrokken bij het opstellen van de behandeldoelen. Samen met de jongere wordt bepaald aan welke vaardigheden gewerkt gaat worden en wat de individuele leerpunten zijn, om te voorkomen dat hij terugvalt in zijn 'oude' gedrag. Hiermee wordt het mogelijk om maatwerk te bieden.

In het plan van aanpak worden enkele uitgangspunten geformuleerd om tot een goede uitvoering van het behandelplan te komen. Eén daarvan is de aansluiting van de interventies bij de intellectuele en praktische capaciteiten van de jeugdige. Daarnaast is het van belang dat de motivatie van de jeugdige voortdurend wordt gestimuleerd. Het responsiviteitsbeginsel wordt dus binnen de ITA toegepast. Binnen het standaardprogramma, krijgt elke jongere een individueel traject aangeboden. De invulling van het scholings- en arbeidstraject en de keuze voor een training of therapie wordt afgestemd op de betreffende jongere. Aangegeven wordt dat wanneer een jongere niet meer te motiveren is voor deelname aan het reguliere onderwijs, het zinvol is om te investeren in training en arbeidstraining, gericht op motivatie. In de verschillende fasen die de jongere doorloopt krijgt hij steeds meer privileges en vrijheden aangeboden.

Omdat abstracte beloningen in de vorm van een waardering of schouderklopje bij deze doelgroep vaak weinig effect hebben, zullen bij gewenst gedrag vooral materiële beloningen worden gegeven. Het gebruik maken van het sociaal competentiemodel en cognitief gedragstherapeutische interventies gericht op de morele ontwikkeling van jeugdigen sluiten goed aan bij het responsiviteitsbeginsel.

Aan het professionaliteitsbeginsel wordt voldaan. Er is aandacht voor de voorwaarden die nodig zijn om de hulp op een goede manier te kunnen verstrekken. Naast een aantal bezettingskenmerken van het team groepsmedewerkers is een opsomming gegeven van de competenties waarover groepsmedewerkers moeten beschikken en de trainingen die zij gevolgd moeten hebben om het pedagogisch klimaat te kunnen waarborgen en invulling te geven aan de individuele behandeling van een jongere. Daarnaast is bovendien kort aangestipt op welke wijze zij hierbij worden ondersteund (uitwisseling en intervisie). Elke jongere heeft een vaste mentor. Benadrukt wordt dat er sprake moet zijn van een goede relatie tussen beiden. Om invulling te kunnen geven aan de individuele behandeling op maat is het nodig om naast een team van groepsmedewerkers te kunnen beschikken over een vaste individuele trajectbegeleider, een vaste maatschappelijk werker en een aantal non-verbale therapeuten.

Aan het integriteitsbeginsel wordt in het plan van aanpak weinig aandacht besteed. Er is wel beschreven hoe het dagprogramma eruit ziet, maar niet welke specifieke interventies met welk doel kunnen worden aangeboden. Hierdoor is het ook niet mogelijk na te gaan of de interventies worden uitgevoerd zoals bedoeld. Ook ontbreekt het in het plan van aanpak aan een goede theoretische onderbouwing van ITA. In beperkte mate komt het integriteitsbeginsel wel terug in het plan van aanpak: beide ITA's zullen afspraken maken over onderlinge kwaliteitscontrole en gezamenlijke intervisiebijeenkomsten om zicht te krijgen op de uitvoering van ITA in de praktijk. Daarnaast is een begeleidingscommissie in het leven geroepen die elke drie maanden bij elkaar komt. De ITA-adviescommissie die naar aanleiding van een verzoek tot plaatsing van een jeugdige op een ITA een advies uitbrengt, geeft daarnaast ook advies en inlichtingen aan de selectiefunctionaris over de voortgang, verlenging en door- en uitstroom van jeugdigen.

Zolang de jongere zich binnen de inrichtingsmuren bevindt, wordt geen recht gedaan aan het contextbeginsel: de interventie vindt namelijk niet plaats in de sociale omgeving van de jongere. Dit geldt niet alleen voor de ITA maar voor de hele sector. Pas in de laatste twee fasen van het ITA-traject worden de eerste stappen richting de maatschappij gezet.

Samengevat geldt dat de werkgroep die zich heeft bezig gehouden met de voorbereiding van ITA en het opstellen van het plan van aanpak oog heeft gehad voor de *What works*-principes. In meer of mindere mate komen de verschillende beginselen terug in het plan van aanpak. De doeltreffendheid van plaatsing op een ITA wordt gerelateerd aan (criminogene) risicofactoren die verantwoordelijk worden geacht voor het ontstaan en de instandhouding van delinquent gedrag (behoeftebeginsel). Ook is in voldoende mate aandacht voor de eisen die aan de uitvoerders van het programma worden gesteld. Er schort nog het nodige aan de beschrijving van de bedoelde interventies, de theoretische onderbouwing en de verantwoording van ITA (integriteitbeginsel).

3.5.2 Effectieve methoden en technieken

De *What Works*-literatuur is ook geraadpleegd om na te gaan welke interventies bij antisociaal of delinquent gedrag effectief zijn. In deze paragraaf wordt nagegaan in

hoeverre de ITA aanpak zich aan dit soort werkzame factoren kan spiegelen, hierbij rekening houdend dat de ITA geen interventie is, maar een omgeving waarbinnen behandeling wordt gegeven.

Van Yperen e.a. (2008) maken onderscheid tussen algemeen werkzame en specifiek werkzame ingrediënten van een interventie. Algemeen werkzame factoren zijn onderdelen van een interventie die tot het resultaat bijdragen ongeacht het soort behandeling en doelgroep. Specifiek werkzame factoren zijn werkzame elementen die specifiek zijn voor bepaalde typen interventies, in de context van de interventiedoelen en de beoogde doelgroep. Idealiter zijn in een interventie de algemeen werkzame ingrediënten aanwezig. Deze vormen namelijk de basis van goede hulpverlening. Daarnaast moet helder zijn welke specifiek werkzame factoren in de interventie aanwezig zijn.

Algemeen werkzame factoren

Bij algemeen werkzame factoren moet vooral gedacht worden aan een goede aansluiting bij de motivatie van de cliënt, een goede fit van het probleem en de hulpvraag enerzijds en de specifieke invulling van de interventie anderzijds, een goede structurering van de interventie (duidelijke doelstelling, planning en fasering), uitvoering van de interventie zoals bedoeld, goed opgeleid en getraind personeel en een goede relatie tussen cliënt en behandelaar (Van Yperen e.a., 2008).

De ITA en de algemeen werkzame factoren

De wijze waarop de ITA is opgezet sluit over het algemeen goed aan bij de beschikbare kennis over algemeen werkzame factoren. Bij de ITA is een aantal algemeen werkzame factoren te onderscheiden. Zo is er op papier sprake van een duidelijke structurering (duidelijke doelstelling, planning en fasering). In de verschillende fasen die een jongere doorloopt wordt de mate van sturing en controle geleidelijk afgebouwd. Naarmate jongeren verder in hun behandeling zijn krijgen ze steeds meer privileges en vrijheden. Ten behoeve van een goede uitvoering van het behandelplan op een ITA is een aantal uitgangspunten geformuleerd die overeenstemmen met enkele algemeen werkzame factoren. Zo zullen de interventies aansluiten bij de intellectuele en praktische vaardigheden van de jongeren, zal de motivatie van de jongere continu worden gestimuleerd en is er sprake van een goede werkrelatie tussen mentor en jongere. Het personeel zal ter voorbereiding op haar nieuwe klus een aantal trainingen en cursussen moeten volgen. Tijdens teamoverleg zal er aandacht zijn voor intervisie en werkbegeleiding.

Specifiek werkzame factoren

In het kader van een onderzoek naar ITB hebben Bijl, Beenker & Baardewijk (2005) literatuuronderzoek uitgevoerd om zicht te krijgen op welke interventies bij antisociaal of delinquent gedrag aantoonbaar werken. Uit de door hen bestudeerde *What works* literatuur (Baas, 2005; Bartels e.a., 2001; Bol, 2002; Fonagy e.a., 2002; Konijn e.a., 2003; Van Leiden e.a., 2003; Wartna e.a., 2004) blijkt allereerst dat cognitieve gedragsmatige interventies, die structuur bieden, de nadruk leggen op het verwerven van praktische en sociale vaardigheden, gericht zijn op individuele risico- en beschermende factoren en aansluiten op de (on)mogelijkheden van de jongere het beste perspectief bieden op succes. Verder blijkt dat het betrekken van de ouder(s) bij de hulp door middel

van gezins- of systeemgerichte interventies kan bijdragen aan het effect. Aandacht voor het gezinssysteem overlapt gedeeltelijk met een ander kenmerk van werkzame interventies, te weten de multimodale aanpak. Hieronder worden elkaar aanvullende interventies verstaan, die gericht zijn op meerdere contexten en aan meerdere aspecten tegelijkertijd aandacht wordt besteed. Vervaeke en De Caluwé (2008) laten in hun literatuurbeschuwing naar voren komen dat straffen minder effectief is dan belonen van goed gedrag.

Het gebruik van een groepsgewijs aanbod van cognitief gedragstherapeutische interventies kent twee kanten. Zo merken Spanjaard & Brown (2008) op dat deelnemers in een groepstraining van elkaar kunnen leren: jongeren vervullen voor elkaar een belangrijke modelfunctie. Bovendien is feedback van leeftijdgenoten bij het oefenen van nieuwe vaardigheden een extra bekrachtiging. Daarnaast is het echter mogelijk dat wederzijdse antisociale beïnvloeding plaatsvindt wanneer antisociale jongeren bijeen worden gebracht (Dodge e.a., 2006). Plaatsing van antisociale jongeren bij elkaar in een trainingsgroep kan dan een averecht effect hebben: zij kunnen elkaars deviante (delinquente) houding en gedrag versterken. Naast het verblijven in kleine leefgroepen ter voorkoming van deviantietraining, pleit ook de behoefte aan individuele aandacht bij kinderen en jongeren voor het werken met kleine groepen. Ang & Hughes (2001) concluderen tot slot dat individuele training geschikter is voor deelnemers die grote moeite hebben met het functioneren in een groep door specifieke vaardigheidstekorten.

De ITA en de specifiek werkzame factoren

De wijze waarop de ITA is opgezet sluit goed aan bij de kennis over specifiek werkzame factoren. Zo wordt gebruik gemaakt van cognitief therapeutische interventies om de ontwikkeling van het cognitief geweten te stimuleren. Hierin verschilt de ITA overigens niet van een reguliere behandelafdeling binnen een JJI. Er worden gedragstherapeutische interventies ingezet om de omgeving te creëren waarin de jongeren (weer) openstaan voor behandeling. Zo wordt onder andere gebruik gemaakt van feedbackkaarten en materiële beloningen om de jongeren te stimuleren hun behandeldoelen te bereiken. Een tweede specifiek werkzame factor waar de ITA bij aansluit is het feit dat elke jongeren op de ITA (naast basiszorg en opvoeding) een individueel aanbod krijgt dat is afgestemd op zijn specifieke geschiedenis en vaardigheden. De behandeling beoogt de aanwezige risicofactoren te verminderen en de beschermende factoren juist te vergroten. Ook hierin verschilt de aanpak op de ITA niet van de aanpak op een reguliere behandelafdeling.

In het plan van aanpak is aangegeven dat 'voor een goede vervulling van de individuele behandeling onder meer een vaste maatschappelijk werker/ gezinsbegeleider nodig is'. Hiermee wordt de suggestie gewekt dat ook het thuismilieu betrokken wordt bij het verblijf van een jongere op een ITA en een deel van de behandeling op de ITA (gezins-)systeem gericht is. Hoe en in welke mate dit gebeurt is echter niet duidelijk.

Naast een risicotaxatie vindt ook een delictanalyse plaats. Tijdens de eerste fasen van het verblijf op een ITA ligt de focus binnen de inrichtingsmuren. Naarmate de jongere verdere in zijn behandeling is, is de focus steeds meer op de maatschappij gericht. Hiermee wordt de suggestie gewekt dat de behandeling in deze fase op meerdere contexten gericht is en dus multimodaal is. Met name bij de oudere PIJ-ers zal worden toegewerkt naar resocialisatie. Voor de jongere PIJ-ers daarentegen zal gekeken worden

of een terugkeer naar een reguliere groep tot de mogelijkheden behoort. Een ander specifiek werkzame factor waar de aanpak op ITA goed bij aansluit is de behandeling op individuele basis of in kleine groepen. Het verblijf op de ITA heeft zoveel mogelijk een individueel karakter. In latere fasen wordt er op de ITA gewerkt vanuit kleine groepen. Tenslotte sluit de aanpak ook aan bij het idee dat straffen minder effectief is dan het belonen van goed gedrag. Op de ITA krijgen de jongeren beloningen in de vorm van meer vrijheden als zij gewenst gedrag laten zien, Dit vanuit de gedachte dat straffen geen of een averechts effect heeft op deze doelgroep.

Samengevat kent de aanpak op de ITA een aantal algemeen en specifiek werkzame factoren die een succesvolle uitvoering van de behandeling binnen een JJI kunnen bevorderen. In het plan van aanpak worden de gemaakte keuzes echter niet beargumenteerd.

3.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de beoogde doelgroep, de randvoorwaarden, de aanpak en het mogelijke resultaat van de ITA uitgewerkt. De doelgroep van de ITA zijn PIJ-jongeren die vanwege hun agressieve en manipulatieve gedrag moeilijk te handhaven zijn op een groep, waardoor zij regelmatig worden overgeplaatst. Over het algemeen is bij deze doelgroep sprake van ernstige persoonlijkheidsproblematiek die tot uiting komt in ernstige autoriteitsproblemen, een extreme behoefte aan autonomie, ernstige actieve en passieve agressieproblematiek, gebruik van instrumenteel geweld, een geringe beïnvloedbaarheid, goede manipulatieve vaardigheden. Een contra-indicatie is de aanwezigheid van 'psychiatrie in engere zin' (psychiatrische problematiek zoals geclassificeerd in de DSM IV as I), zoals angststoornissen, stemmingsstoornissen, schizofrenie en andere psychotische stoornissen. Het idee achter de ITA is dat deze afdeling vooral bedoeld is voor jongens met persoonlijkheidsproblematiek. In het plan van aanpak wordt aandacht besteed aan de randvoorwaarden voor de ITA. Zo zijn er aparte posten opgesteld voor de wervings- en opleidingskosten van het personeel, huisvesting voor de jongeren, de inventaris van de ITA en de selectie- en adviescommissie.

Het verschil tussen de ITA en een reguliere behandelafdeling is, naast een andere invulling van het dagprogramma, vooral gelegen in het feit dat jongeren op de ITA het merendeel van hun tijd alleen doorbrengen in plaats van in groepsverband. Binnen het ITA dagprogramma wordt geïnvesteerd in (arbeids-)training gericht op het motiveren van de jongere, indien de jongere niet gemotiveerd is voor het volgen van onderwijs. Tenslotte wordt op de ITA vooral gewerkt met materiële beloningen bij gewenst gedrag vanuit de gedachte dat deze doelgroep alleen nog te motiveren is door dit type beloningen en niet gevoelig is voor abstracte beloningen zoals het geven van waardering of een schouderklopje. In tegenstelling tot de aanpak op een reguliere behandelafdeling, lijkt het plan van aanpak op een ITA niet te voorzien in een nazorgfase. Ook wordt in het plan van aanpak niet beschreven welke specifieke interventies op een ITA tot de mogelijkheden behoren.

Met behulp van de *What Works*-literatuur is geanalyseerd in welke mate de ITA aanpak overeenkomt met kennis over werkzame factoren in de begeleiding en behandeling van jongeren met antisociaal en delinquent gedrag. Het blijkt dat met name het beginsel van programma-integriteit onvoldoende is uitgewerkt bij ITA. Van groot belang bij dit beginsel is onder meer een goede theoretische onderbouwing van de interventie: welke risico en

beschermende factoren die het ontstaan of voortbestaan van de problemen beïnvloeden wil men met de interventie beïnvloeden en hoe. Dit ontbreekt in het plan van aanpak, de verschillende elementen worden los gepresenteerd zonder een expliciete koppeling aan te brengen. In het plan van aanpak komen de verschillende onderdelen van het dagprogramma wel aan bod, maar ontbreekt het aan een beschrijving van de in te zetten interventies. Aan alle andere beginselen voldoet de ITA op papier wel, met uitzondering van het contextbeginsel aangezien de jongeren in een gesloten inrichting zitten.

Aan de hand van de *What Works*-literatuur is nagegaan of de aanpak op de ITA aansluit bij de kennis over algemeen en specifiek werkzame factoren van methoden en technieken die aantoonbaar effectief zijn gebleken. De wijze waarop de ITA is opgezet sluit goed aan bij kennis over algemeen en specifiek werkzame factoren. Het blijkt dat de ITA de randvoorwaarden biedt voor een aantal werkzame principes. De behandeling binnen de ITA context biedt een individuele behandeling, aandacht en ondersteuning en een cognitief gedragsmatige aanpak, belangrijke factoren waarvan in de literatuur is aangetoond dat deze effectief zijn. In het plan van aanpak worden de gemaakte keuzes niet beargumenteerd.

Er kan vastgesteld worden dat de ITA zoals beoogd (de behandelcontext inclusief de reguliere behandelonderdelen) kenmerken heeft die uit de literatuur als effectief naar voren komen. In het volgende hoofdstuk wordt bekeken hoe de ITA er in de praktijk uitziet en in hoeverre dit overeenkomt met hoe de ITA oorspronkelijk bedacht is.

4 ITA in de praktijk

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staat de ITA in de praktijk centraal. Allereerst wordt in paragraaf 4.2 ingegaan op de bereikte doelgroep en wordt beschreven welke jongeren er feitelijk op de ITA terecht zijn gekomen. Om achtergrondgegevens over de doelgroep van de ITA te verkrijgen is gebruikt gemaakt van het geautomatiseerde registratiesysteem TULP-JJI. De gegevens hebben betrekking op carouseljongeren die in de periode januari 2008 tot en met maart 2009 voor de ITA zijn aangemeld (n=30). Er is gekeken naar de mate waarin deze groep verschilt van de totale groep PIJ-ers. De informatie over de totale groep PIJ-ers is afkomstig uit het rapport *Tien jaargangen PIJ-ers: kenmerken en veranderingen* van Brand en Van den Hurk (2008). In dit rapport worden de kenmerken beschreven van in totaal 1147 PIJ-ers die de PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen in de periode 1995-2005. Dit is ongeveer driekwart van alle PIJ-ers die in die periode zijn ingestroomd. De achtergrondgegevens van de aangemelde jongeren zijn aangevuld met informatie uit dossiers. Niet voor alle aangemelde en geplaatste jongeren is een dossieronderzoek uitgevoerd. Alleen de dossiers van de ITA-jongeren die ten tijde van het dossieronderzoek (begin februari 2009) op één van beide ITA's verbleven, zijn in het dossieronderzoek betrokken. Op dat moment verbleven er elf jongeren. Bovengenoemde informatie is aangevuld met informatie over de doelgroep uit de interviews die zijn gehouden met medewerkers van de ITA zoals besproken in hoofdstuk 2.

In paragraaf 4.3 wordt ingegaan op de randvoorwaarden die in beide inrichtingen zijn gerealiseerd om de ITA te kunnen starten. Hierbij zal ook worden ingegaan op de implementatie van de ITA in beide inrichtingen.

Vervolgens wordt in paragraaf 4.4 ingegaan op de uiteindelijke uitvoering van de ITA in de praktijk. Ook wordt ingegaan op de eventuele verschillen tussen de ITA's van Den Hey-Acker en De Sprengen. De informatie met betrekking tot de randvoorwaarden en de uitvoering is gebaseerd op de interviews die zijn gehouden met een aantal medewerkers van de ITA zoals genoemd in hoofdstuk 2. Ook zijn enkele ITA-jongeren geïnterviewd. Hen is gevraagd wat zij van het dagprogramma vinden, wat de belangrijkste verschillen zijn tussen een reguliere behandelafdeling en de ITA. Tot slot hebben ze ook hun mening gegeven over de ITA. Zoveel mogelijk is getracht een algemeen beeld te schetsen van de huidige gang van zaken in de praktijk. Daar waar de mening van een of meerdere respondenten in belangrijke mate afwijkt van het algemene beeld zal dit specifiek worden aangegeven.

In paragraaf 4.5 worden de resultaten van de ITA gepresenteerd van de registratiegegevens die betrekking hebben op incidenten en verzuim- en verloopgegevens op de afdelingen waar de ITA-jongeren het laatst hebben gezeten voordat zij op de ITA werden geplaatst en van de interviews die zijn gehouden met medewerkers van de ITA en ITA-jongeren. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting.

4.2 De bereikte doelgroep

4.2.1 Beschrijving bereikte doelgroep

In de periode 1 januari 2008 tot 1 maart 2009 zijn er twintig jongeren op een ITA geplaatst. Van de 30 jongeren die in deze periode in totaal zijn aangemeld voor de ITA zijn tien jongeren niet geplaatst of afgewezen voor plaatsing op een ITA. Hoewel beide groepen bestaan uit carrouseljongeren, wordt in het vervolg gesproken over ITA-jongeren als het carrouseljongeren betreft die daadwerkelijk op een ITA geplaatst zijn, en over carrouseljongeren als het jongeren betreft die niet zijn geplaatst op een ITA.

Aanmeldende inrichting

De 30 jongeren die vanaf januari 2008 tot en met maart 2009 voor de ITA zijn aangemeld zijn afkomstig uit elf inrichtingen. In tabel 4.1 is weergegeven uit welke inrichting de jongeren afkomstig zijn en hoeveel jongeren de betreffende inrichting voor de ITA heeft aangemeld. Doggershoek, en beide ITA-inrichtingen (Den Hey-Acker en De Sprengen) hebben in de periode januari 2008 en maart 2009, de meeste jongeren aangemeld voor de ITA.

Tabel 4.1 Overzicht per inrichting van het aantal jongeren dat deze inrichting voor de ITA heeft aangemeld

Inrichtingen	Totaal voor ITA aangemelde jongeren	Geplaatst (ITA-jongeren)	Niet geplaatst (carrouseljongeren)
De Hartelborgt	1	1	-
De Heuvelrug	1	1	-
De Hunnerberg	1	1	-
De Sprengen	4	3	1
Den Hey-Acker	4	3	1
Doggershoek	6	5	1
Harreveld	3	1	2
Het Keerpunt	1	-	1
Het Poortje	3	1	2
Rentray	1	1	-
Teylingereind	2	2	-
IJZ ¹³	3	1	2

¹³ Afdeling Individuele Jeugdzaken van het Ministerie van Justitie.

Tabel 4.2 Verblijfplaats ITA-jongeren en niet geplaatste jongeren

Inrichtingen	ITA-jongeren	Carrouseljongeren
De Hartelborgt		1
De Heuvelrug		-
De Hunnerberg		-
De Sprengen	12	2
Den Hey-Acker	8	2
Doggershoek		1
Harreveld		2
Het Keerpunt		1
Het Poortje		-
Rentray		-
Teylingereind		-
Onbekend		1

Sekse, leeftijd en opleidingsniveau

In tabel 4.3 zijn de achtergrondgegevens van beide groepen jongeren weergegeven. Er zijn alleen jongens voor de ITA aangemeld. De leeftijdgegevens van de jongeren zijn berekend door de geboortedata van de jongeren af te trekken van een peildatum. Hierbij is ervoor gekozen om 15-06-2009 als peildatum te nemen. De gemiddelde leeftijd van de ITA-jongeren ten tijde van dit onderzoek is 20 jaar en zeven maanden. De jongste jongen is achttien jaar, terwijl de oudste jongen 25 jaar oud is. De gemiddelde leeftijd van de carrouseljongeren is 20 jaar en tien maanden. De jongste jongen is achttien jaar oud, de oudste jongen 24 jaar oud. Het opleidingsniveau van de aangemelde jongeren (n=30) is over het algemeen laag. De opleidingsgegevens hebben betrekking op de hoogst genoten, bekende opleiding die de jongeren hebben gevolgd. Bij plaatsing in de inrichting is aan de jongeren gevraagd welke opleiding zij het laatst hebben gevolgd. Het gaat niet om opleidingen die ze hebben afgerond. Van een aanzienlijk deel van zowel de ITA-jongeren als de carrouseljongeren waren geen gegevens beschikbaar over hun opleidingsniveau. Vier ITA-jongeren hebben een Vbo-opleiding (voormalig LBO).

Er is nagegaan of de ITA-jongeren en carrouseljongeren op bovenstaande kenmerken verschillen van de groep PIJ-ers die worden beschreven in het rapport van Brand e.a. (2008). Indien in het PIJ-rapport gegevens waren die vergeleken konden worden met de achtergrondgegevens van de jongeren uit dit huidige onderzoek zijn deze gegevens benoemd.

De gemiddelde leeftijd van PIJ-ers bij aanvang van de PIJ-maatregel is 16,8 jaar. In het huidige onderzoek is niet gekeken naar de gemiddelde leeftijd van de ITA-jongeren en carrouseljongeren bij aanvang van de PIJ-maatregel maar naar de gemiddelde leeftijd op het moment dat ze voor de ITA zijn aangemeld. Daarom kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de voor ITA aangemelde jongeren qua leeftijd overeenkomen dan wel afwijken van de totale populatie PIJ-ers. In het onderzoek van

Brand e.a. (2008) zijn geen opleidingsgegevens van de totale groep PIJ-ers beschreven. Daarom kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de groep voor ITA aangemelde jongeren qua opleidingsniveau verschilt van de totale groep PIJ-ers.

Tabel 4.3 Sekse en opleiding van de jongere, uitgesplitst naar ITA-jongeren (n=20) en carouseljongeren (n=10)

Gegevens	ITA-jongeren	Carouseljongeren
Geslacht		
Jongen	20	10
Opleiding		
Speciaal onderwijs ZMLK	1	-
Basisonderwijs	1	1
VMBO	-	1
VBO	4	1
MAVO	1	1
MBO	-	1
HAVO/VWO leergang 1 t/m 3	1	-
Missing	12	5

Culturele achtergrond

Twaalf van de twintig op de ITA geplaatste jongeren zijn in Nederland geboren. Van de carouseljongeren zijn zeven van de tien jongeren in Nederland geboren. In de tabellen 4.4 en 4.5 worden achtereenvolgens de geboortelanden van de ouders van de ITA-jongeren en carouseljongeren gepresenteerd.

Veel jongeren die voor de ITA zijn aangemeld kunnen als allochtoon worden geclassificeerd volgens de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het CBS registreert een persoon als allochtoon als tenminste één ouder van die persoon in het buitenland is geboren¹⁴. Vijf van de twintig ITA-jongeren zijn van autochtone afkomst (beide ouders in Nederland geboren). Vier van de tien carouseljongeren die niet op de ITA zijn geplaatst zijn van autochtone afkomst (zie tabel 4.5).

Wanneer deze gegevens worden vergeleken met de groep PIJ-ers uit het onderzoek van Brand e.a. (2008), dan blijkt dat een groter deel van de ITA-jongeren (n=20) een allochtone achtergrond heeft dan van de totale groep PIJ-ers. Van de groep PIJ-ers uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) heeft 41% een autochtone achtergrond, 59% is van

¹⁴ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/dossiers/allochtonen/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=37>

allochtone afkomst. Van de ITA-jongeren zijn vijftien van de twintig van allochtone afkomst (75%). Hierbij moet opgemerkt worden dat het om een klein aantal jongeren gaat en naarmate er meer jongeren instromen er gekeken zal moeten worden in welke mate de verhouding allochtone/ autochtone jongeren zal veranderen. De culturele achtergrond van de niet-geplaatste jongeren komt overeen met die van de totale groep PIJ-ers: vier van de tien (40%) niet geplaatste jongeren is van autochtone afkomst.

Tabel 4.4 Geboorteland ouders ITA-jongeren (n=20)¹⁵

		Vader						
		Nederland	Marokko	Turkije	Suriname	Ned. Antillen	overig	onbekend
Moeder	Nederland	5	-	-	1	-	-	-
	Marokko	1	2	-	-	-	-	-
	Turkije	-	-	1	-	-	-	-
	Suriname	-	-	-	6	-	-	-
	Ned. Antillen	-	-	-	-	1	-	-
	overig	1	-	-	-	-	1	-
	onbekend	-	-	-	1	-	-	-

Tabel 4.5 Geboorteland ouders carrousel jongeren (n=10)¹⁶

		Vader						
		Nederland	Marokko	Turkije	Suriname	Ned. Antillen	overig	onbekend
Moeder	Nederland	4	-	-	-	-	-	-
	Marokko	-	1	-	-	-	1	-
	Turkije	-	-	-	-	-	-	-
	Suriname	-	-	-	2	-	-	-
	Ned. Antillen	1	-	-	-	-	-	-
	overig	-	-	-	-	-	1	-
	onbekend	-	-	-	-	-	-	-

¹⁵ De categorie 'overig' betreft enkel westerse nationaliteiten.

¹⁶ De categorie 'overig' betreft enkel westerse nationaliteiten

Samenvattend kan vastgesteld worden dat de ITA-jongeren en carouseljongeren qua achtergrond (leeftijd, opleidingsniveau, en afkomst) niet noemenswaardig van elkaar verschillen. Voor beide groepen geldt bovendien dat het merendeel van de jongeren een allochtone achtergrond heeft. Over de mate waarin de ITA-jongeren en carouseljongeren op het gebied van leeftijd en opleidingsniveau van de totale groep PIJ-ers uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) verschillen kunnen geen uitspraken worden gedaan. Wat betreft culturele achtergrond kan worden vastgesteld dat de niet geplaatste carouseljongeren overeenkomen met de totale groep PIJ-jongeren terwijl van de ITA-jongeren een groter deel een allochtone achtergrond heeft dan de totale groep PIJ-jongeren.

Voorgeschiedenis

Van elf ITA-jongeren die ten tijde van het dossieronderzoek (februari 2009) op de ITA verbleven zijn de dossiers onderzocht. Vrijwel al deze jongeren woonden voorafgaande aan het verblijf in een justitiële jeugdinrichting thuis. De ITA-jongeren kampen met een problematische thuissituatie, zo blijkt uit de dossiers. De problematiek varieert van ouders die gescheiden zijn tot ouders die betrokken zijn geweest bij diefstal en heling, drugs en drankproblemen van de ouders, ouders die kampen met financiële problemen en fysieke conflicten tussen ouders. Eén jongen woonde voorafgaande aan de plaatsing in een justitiële jeugdinrichting weliswaar thuis, maar deze jongen heeft eerder in een kliniek voor verslavingszorg en in de crisisopvang gezeten. Tot slot woont één jongen vanaf z'n twaalfde jaar in tehuizen en inrichtingen.

Dit beeld komt grotendeels overeen met de thuissituatie van PIJ-ers uit het onderzoek van Brand e.a. (2008). Bij 30% van de ouders van deze PIJ-ers is sprake van verslavingsproblemen, bij een kwart van psychiatrische problemen (27%) en een deel van hen is direct verantwoordelijk geweest voor een uithuisplaatsing van hun kind (19%). Een groot deel van de ouders van de PIJ-ers is zelf ooit veroordeeld voor een delict (39%), een deel heeft het kind mishandeld (39%), verwaarloosd (72%), is niet voldoende beschikbaar geweest voor het kind (73%) en/of niet in staat geweest grenzen te stellen en structuur te bieden (90%).

Overplaatsingen

Gekeken naar het aantal overplaatsingen geldt dat het merendeel van de jongens (9 van de 11) tenminste vier keer is overgeplaatst naar een andere inrichting, alvorens op een ITA te zijn geplaatst (zie tabel 4.6). Eén jongere is drie keer overgeplaatst. Eén jongen is slechts twee keer overgeplaatst naar een andere inrichting, maar deze jongen heeft wel op meerdere afdelingen binnen de betreffende inrichtingen gezeten. Uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) zijn geen gegevens bekend over het aantal overplaatsingen van de totale groep PIJ-ers. Daarom kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de elf ITA-jongeren uit het dossieronderzoek overeenkomen of afwijken van deze totale groep.

Tabel 4.6 Aantal overplaatsingen ITA-jongeren

	Aantal ITA-jongeren	
Aantal overplaatsingen	2	1
	3	1
	4	3
	5	1
	6	1
	7	1
	9	2
	10	1

Eerdere contacten met justitie

Voorafgaande aan de PIJ-uitspraak zijn de ITA-jongeren al met justitie in aanraking gekomen vanwege verschillende soorten delicten. Bij de bespreking van de delictgeschiedenis van de jongeren moet worden opgemerkt dat een jongere meerdere delicten gepleegd kan hebben, waardoor het totale aantal gepleegde delicten van deze elf jongeren hoger is dan elf. Het plegen van geweldsdelicten wordt bij zeven van de elf jongeren als aanleiding voor het uitspreken van de PIJ-maatregel genoemd. De frequentie van het voorkomen van diefstal is eveneens hoog (7 van de 11). Minder voorkomende delicten binnen de ITA-jongeren zijn afpersing (3 van de 11), vandalisme (2 van de 11), poging tot moord en doodslag (2 van de 11) en het plegen van een zedendelict (1 van de 11).

Uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) blijkt dat 93% van de PIJ-ers op basis van een geweldsdelict werd veroordeeld tot een PIJ-maatregel. Bij degenen waarbij sprake was van een geweldsdelict ging het zelden om slechts materiële schade (3%). In veruit de meeste gevallen was sprake van het toebrengen van fysiek letsel (67%, waarvan 2% met dodelijke afloop). Een kwart van de PIJ-ers (25%) heeft ooit een zedendelict gepleegd en één op de vijf PIJ-ers heeft ooit een brand gesticht.

Psychosociale kenmerken & achterliggende problematiek

Uit de dossiers blijkt dat vier van de elf jongeren een gemiddeld IQ hebben (90-110) en zeven jongeren een benedengemiddeld IQ (< 90). Dit komt overeen met het beeld uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) waaruit blijkt dat PIJ-ers een gemiddeld IQ hebben van 89,5 en op laaggemiddeld niveau functioneren.

Wat betreft de achterliggende problematiek van de jongens blijkt dat negen van de elf jongeren frequent gebruiker waren van soft- en/of harddrugs en/of alcohol. Voor één jongere geldt dat het plaatsingsdelict gerelateerd is aan het gebruik van alcohol, en voor één jongen was er tijdens het plegen van het delict sprake van forse drugs- en alcoholproblematiek. In het onderzoek naar de totale groep PIJ-ers is geen informatie te

halen over de mate waarin de PIJ-ers voor hun plaatsing frequent gebruikers waren van alcohol of drugs. Wel is er gekeken naar de mate waarin het delict op basis waarvan zij een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen, gerelateerd kon worden aan middelengebruik. Hieruit bleek dat ruim één op de drie PIJ-ers onder invloed was van alcohol en/of drugs ten tijde van het meest recente delict waarvoor de PIJ-maatregel opgelegd werd. Er was vaker sprake van drugsgebruik dan van alcoholgebruik (resp. 28% vs. 11%). Bij zowel de ITA-jongeren als bij de totale groep PIJ-ers is middelengebruik een belangrijke factor.

Aan de hand van de dossiers is ook geïnventariseerd in hoeverre er binnen de groep jongens sprake is van psychiatrisch getinte problematiek, gediagnosticeerd volgens de DSM-IV criteria. Voor alle elf jongens geldt dat er weliswaar een persoonlijkheidsonderzoek heeft plaatsgevonden, maar voor het merendeel van de jongeren vond dit meer dan vijf jaar geleden plaats. Psychiatrische problematiek speelt een rol bij de ITA-jongeren. Zo geldt voor nagenoeg alle jongens (10 van de 11) dat er sprake is van een gedragsstoornis. Bij zeven van de elf jongens is er sprake van een persoonlijkheidsstoornis (in ontwikkeling) met narcistische trekken (2 van de 7), paranoïde/schizoïde trekken (1 van de 7), borderline trekken (1 van de 7), antisociale trekken (4 van de 7) en anders (4 van de 7).

Brand e.a. (2008) hebben in hun onderzoek uit 2008 onderscheid gemaakt tussen psychiatrie in engere zin en ruimere zin. Wanneer de meest ruime definitie van psychiatrische problematiek wordt gehanteerd: as 1 (stoornissen zoals angst, depressie, autisme en ADHD) en as 2 problematiek (ontwikkeling richting persoonlijkheidsstoornis type B, cluster antisociale persoonlijkheidsstoornissen), is de prevalentie onder de groep PIJ-ers bijna 100%.

Psychosociale problemen komen voor bij zeven ITA-jongeren voor. Het gaat hierbij om problemen binnen het sociale netwerk (3 van de 7), emotionele of pedagogische verwaarlozing (3 van de 7) en om pedagogisch onmachtige ouders (3 van de 7) Wat betreft het overall functioneren van de jongens blijkt dat er één jongen is met een GAF-score van 60, hetgeen duidt op matige problemen in het sociaal functioneren. Voor de overige jongens wordt het overall functioneren lager ingeschat, de inschatting is dat zij ernstig beperkt zijn in het hun functioneren op verschillende terreinen.

Uit het onderzoek van Brand e.a. (2008) naar de kenmerken van PIJ-ers blijkt dat er bij deze groep eveneens sprake is van omvangrijke en ernstige problemen op sociaal en relationeel gebied. De meeste PIJ-ers (93%) beschikken, met uitsluiting van criminele vrienden, slechts over een beperkt of zelfs geheel geen sociaal netwerk. Met andere woorden, slechts één op de veertien PIJ-ers beschikt over een goed sociaal netwerk. Het ontbreekt de PIJ-ers vaak aan sociale en relationele vaardigheden. Tweederde (68%) heeft moeite zich te binden aan anderen of zijn niet vaardig in de omgang met anderen. Iets minder dan de helft van de PIJ-ers heeft negatieve opvattingen over zijn omgeving: en beoordelen mensen in hun omgeving negatief.

Samenvattend kan worden vastgesteld dat een meerderheid van de elf ITA-jongeren een problematische thuissituatie voor plaatsing in een JJI heeft gehad, in het verleden (soft-) drugs en/of alcohol hebben gebruikt, de meerderheid van de jongens meer dan vier keer is overgeplaatst voor zij op de ITA geplaatst werden, meer dan de helft een benedengemiddeld IQ heeft, bijna alle jongens kampen met een gedragsstoornis en

ernstige beperkingen kennen in hun functioneren op verschillende levensgebieden en meer dan de helft van de jongeren psychosociale problemen hebben.

In vergelijking met de totale groep PIJ-ers zoals beschreven in het onderzoek van Brand e.a. (2008) blijkt dat de kenmerken van deze elf ITA-jongeren grotendeels overeenkomen met de kenmerken van de totale groep PIJ-ers.

Risicotaxatie

De SAVRY (Lodewijks, e.a, 2003) is opgebouwd uit 30 items, waarbij een inschatting wordt gemaakt van risicofactoren en protectieve factoren die te maken hebben met (gewelddadige) criminaliteit. De risicofactoren bestaan uit historische en dynamische (sociale/contextuele en individuele) factoren. De historische risicofactoren zijn voorspellend voor (gewelddadige) criminaliteit, maar hebben als nadeel dat ze vastliggen; er kan geen invloed meer op worden uitgeoefend. Bij dynamische factoren gaat het om factoren die nog wel beïnvloedbaar zijn, zoals de omgang met leeftijdgenoten.

Van tien van de elf ITA-jongeren van wie het dossier is geanalyseerd, is er een SAVRY uitslag beschikbaar. Van een jongere is deze uitslag niet beschikbaar. De twee meest voorkomende historische risicofactoren zijn: eerder gewelddadig gedrag en zich onttrokken hebben aan toezicht/interventie (bij respectievelijk tien en negen jongeren is deze factor aanwezig). Gekeken naar de sociale/contextuele factoren blijkt dat bij zes van de tien jongens in de afgelopen zes maanden sprake is geweest van stress en geringe copingvaardigheden. Vier van de tien jongens hebben omgang gehad met delinquente leeftijdgenoten. Ten aanzien van de individuele risicofactoren geldt dat de afgelopen zes maanden bij zes jongens sprake is geweest van negatieve opvattingen, de helft heeft problemen met het hanteren van boosheid gehad. Daarentegen waren er ook positieve factoren aanwezig bij deze elf jongeren. Zeven van de tien jongens werd in het afgelopen jaar duidelijk ondersteund door een ander en had een hechte band met tenminste één prosociale volwassene. Ook hadden zeven van de tien jongens een duidelijk positieve gerichtheid op school dan wel werk. Het onderzoek van Brand e.a. (2008) bevat geen informatie over de risicotaxatie, daarom kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin de elf ITA-jongeren op dit gebied verschillen van de totale groep PIJ-ers.

4.2.2 Bereikte versus beoogde doelgroep

Het was de bedoeling zowel oudere als jongere PIJ-ers op de ITA te plaatsen. In principe kunnen jongeren van 12 tot en met 24 jaar met een PIJ-maatregel op de ITA geplaatst worden, hoewel de ITA-adviescommissie aangeeft jongens van 12 of 13 jaar niet op de ITA te plaatsen omdat het behandelprogramma daar nog niet toe ingericht is. De twintig jongeren die in de periode januari 2008 tot en met maart 2009 op een ITA zijn geplaatst, zijn gemiddeld 20 jaar en zeven maanden oud en kunnen geclassificeerd worden als de wat 'oudere' PIJ-jongeren. Wat de beoogde preventieve rol van de ITA betreft blijkt dat hier in de praktijk nog niet op wordt ingespeeld, aangezien de geplaatste jongeren relatief oud zijn en het merendeel vaak is overgeplaatst vóór ze op de ITA terecht zijn gekomen. ITA kan voor deze geplaatste groep niet meer preventief werken op de manier waarop dit beschreven staat in het plan van aanpak.

Wat betreft het plaatsingsdelict waarvoor de jongeren een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen lijkt de beoogde doelgroep op de bereikte doelgroep: het merendeel van de ITA-jongeren is op basis van een geweldsdelict veroordeeld tot een PIJ-maatregel.

Vooraf gedragstoornissen, persoonlijkheidsstoornissen en psychosociale problemen komen bij de bereikte doelgroep voor. Er lijkt bij deze doelgroep vaak sprake van relatief zwaardere psychiatrische problematiek. Overigens vond voor het merendeel van de elf ITA-jongeren het persoonlijkheidsonderzoek meer dan vijf jaar geleden plaats. Andere kenmerken van de beoogde doelgroep zoals gebrekkige gewetensontwikkeling, autoriteitsproblemen, extreme behoefte aan autonomie, hechtingsproblematiek en een lage behandelmotivatie zijn niet terug te vinden in de onderzochte dossiers. Gezien het feit dat het merendeel van de elf ITA-jongeren meerdere keren is overgeplaatst kan wel worden vastgesteld dat bij deze bereikte groep over het algemeen een groepsdynamische benadering contraproductief is gebleken. Bij de beoogde doelgroep wordt genoemd dat het moet gaan om jongeren met een hoog recidiverisico. Gezien het verleden van meerdere overplaatsingen van de bereikte doelgroep lijkt het erop dat het recidiverisico wat gewelddadig gedrag betreft voor deze groep jongeren inderdaad hoog is. Uit de risicotaxatie komt ook eerder gewelddadig gedrag en een verleden van onttrekkingen aan toezicht/ interventies naar voren als risicofactoren voor recidive bij deze jongeren.

4.2.3 Mening geïnterviewden over de bereikte doelgroep

Het beeld dat geïnterviewden schetsen van de doelgroep komt overeen met het beeld dat naar voren komt uit de TULP-data en de dossiers. De programmaontwikkelaars¹⁷ die voor dit onderzoek zijn geïnterviewd geven tijdens het interview (januari 2009) aan dat de gemiddelde leeftijd van de ITA-jongeren echter begint te verschuiven. Ook 'jongere' PIJ-ers stromen nu door naar de ITA. Dit komt volgens de programmaontwikkelaars ook deels omdat de groep 'oudere' PIJ-ers 'op' is. Daarnaast is er een verschuiving zichtbaar in de hoeveelheid behandelingstrajecten die de carouseljongeren achter de rug hebben voor ze op een ITA terecht komen. De laatste tijd gaan jongeren vroeger in het PIJ-traject naar een ITA. Qua persoonlijkheidsproblematiek en delictshistorie komt de huidige doelgroep van de ITA (nog steeds) overeen met de beoogde doelgroep.

Daarentegen is een aantal geïnterviewde groepsleiders van mening dat de jongeren die op de ITA geplaatst worden eigenlijk te oud zijn voor plaatsing in een jeugdinrichting. Het zijn jong volwassenen die in een jeugdinrichting geplaatst worden. Volgens de geïnterviewden hebben twee ITA-jongeren ook een tijd in een inrichting voor volwassenen gezeten voor zij op de ITA terecht zijn gekomen. In het volwassenencircuit zijn deze twee jongeren meer vrijheden gewend, wat het lastig maakt zich aan te passen aan het strakke regime op de ITA. Dit wordt door hen niet geaccepteerd. De geïnterviewden zijn van mening dat sommige van deze jongeren beter behandeld hadden kunnen worden in een speciale opvang, specifiek gericht op hun aandoening, in plaats van in een jeugdinrichting.

De groepsleiders van De Sprengen zijn van mening dat zij onvoldoende voorbereid waren op de zwaarte van de stoornissen van de doelgroep. Twee van de geplaatste jongens waren vanwege hun stoornis volstrekt onhandelbaar en ITA kon voor hen niets betekenen. Ten tijde van het interview worden er ook jongens geplaatst die van een interne opvangafdeling komen (in geval van een correctieplaatsing of als PIJ-passant). Het zijn jongens die daar al de nodige privileges hebben opgebouwd. Deze worden hen

¹⁷ Personen die in een voorstadium betrokken zijn geweest bij de ontwikkeling van de ITA

bij plaatsing op een ITA weer afgenomen, hetgeen demotiverend werkt volgens de geïnterviewden.

Een ander aspect was dat de jongeren die op de ITA terecht kwamen vaak al in de laatste fase van hun PIJ-traject zaten, waardoor zij het programma op de ITA versneld moesten doorlopen en er daarom meerdere jongeren tegelijkertijd bij elkaar in een groep terecht kwamen. Dit leidde tot groepsvorming tegen de groepsleiders, aldus de geïnterviewden.

Een ander punt dat uit de interviews naar voren komt is dat de jongeren die op de ITA terecht komen volgens de geïnterviewden geen eenduidige psychiatrische kenmerken hebben. Ze geven bovendien aan dat sommige jongeren kenmerken van autisme vertonen, moeilijk kunnen omgaan met veranderingen en niet in staat zijn tot het aanbrengen van structuur.

Volgens één van de geïnterviewde psychiaters kunnen er twee typen ITA-jongeren onderscheiden worden: (1) zwakbegaafde jongeren die zich snel onheus bejegend voelen en uit een gevoel van machteloosheid “om zich heen gaan slaan”. Geweld wordt door deze groep reactief gebruikt. Het ontbreekt deze jongeren aan sociale intelligentie waardoor ze niet beschikken over de juiste copingstrategieën om potentiële conflicten niet uit de hand te laten lopen. (2) Daarnaast zijn er jongeren die manipulatief en “gewiekst” zijn. Deze jongeren weten snel een leiderspositie binnen een groep te verwerven en kunnen door intimidatie en manipulatie anderen gemakkelijk mee krijgen. Ze gebruiken geweld vooral instrumenteel, om dingen voor elkaar te krijgen (proactieve agressie).

Uit de adviesformats van de ITA adviescommissie is aanvullend gebleken dat men vooral jongeren op de ITA plaatst waarbij de commissie nog wel mogelijkheden ziet om via therapeutische interventies het gedrag beheersbaar te maken en om een resocialisatietraject in te zetten. De commissie ziet echter geen mogelijkheden meer om deze jongeren binnen een reguliere JJI te behandelen.

4.3 Gerealiseerde randvoorwaarden

4.3.1 Beschrijving gerealiseerde randvoorwaarden

Den Hey-Acker is in januari 2008 gestart met de ITA pilot, na een voorbereidingsperiode van een jaar. De Sprengen is in maart 2008 gestart met de ITA. Deze inrichting had slechts drie maanden voorbereidingstijd. In deze paragraaf wordt beschreven wat er is gebeurd in de voorbereidingsfase van de ITA pilot, welke procedures zijn gevolgd en welke randvoorwaarden er in de praktijk zijn gecreëerd om de ITA binnen beide inrichtingen te implementeren.

Inventaris

Op een aantal punten is de realisatie van de inventaris anders verlopen dan beoogd. Eén van de randvoorwaarden betrof het verbouwen en aanpassen van de inrichtingen aan de eisen van de ITA. Zo moesten er op de afdeling twee huiskamers komen. Als gevolg hiervan zijn sommige afdelingen binnen de twee pilotinrichtingen verplaatst om ruimte te maken voor de ITA.

In De Sprengen waren de ruimtes voor de jongeren bij de start van ITA nog niet gereed (de brandveiligheid was nog niet voldoende). Hierdoor was het niet mogelijk om de

dagplanning volgens de regels uit te voeren omdat er dan een te grote groep jongens in één ruimte zou verblijven.

De kosten die de inrichtingen hebben gemaakt ten behoeve van de implementatie van de ITA betroffen vooral het verbouwen van bestaande ruimten, en (extra) personeelskosten (groepsleiders, extra docenten, ITB-er, gedragswetenschapper). De Sprengen geeft aan ook zelf kosten te hebben gemaakt voor het aanbrengen van extra veiligheidsvoorzieningen, zoals camera's. De inschatting is dat zij jaarlijks ook de nodige middelen kwijt zullen zijn aan reparaties, wervingskosten personeel en reiskosten ten bate van overleg met Den Hey-Acker.

Toeleiding jongeren

De toeleiding van de jongeren vanaf het moment van aanmelding door een JJI tot aan de plaatsing door de selectiefunctionaris, vindt in de praktijk plaats zoals beoogd. In de praktijk is de leeftijd van een jongere een relatieve contra-indicatie voor plaatsing op de ITA. In theorie zouden ook jongeren vanaf een jaar of dertien, veertien aangemeld kunnen worden maar daar is het behandelprogramma nu (nog) niet op gericht volgens de geïnterviewden. Een andere belangrijke contra-indicatie is het hebben van psychiatrische problematiek.

Uit het interview met de ITA-adviescommissie blijkt aanvullend dat de keuze voor de ITA in De Sprengen of Den Hey-Acker wordt bepaald door het verblijfklimaat op de betreffende ITA en het feit of er al een jongere op de ITA zit die samen met de betreffende jongere een delict heeft gepleegd.

Soms heeft de keuze voor één van beide inrichtingen te maken met het resocialisatietraject waar een jongere in zit en is het bijvoorbeeld van belang dat de ouders van de jongere in de buurt van de inrichting wonen. De ITA-adviescommissie houdt wel rekening met het feit dat er factoren zijn, zoals het langdurige verblijf in inrichtingen, die ertoe kunnen leiden dat de jongeren problematisch gedrag gaan ontwikkelen. Onduidelijkheid over de oorzaak van het gedrag van de jongere – ligt het aan de omgeving of aan de jongere zelf, kan een reden zijn om een negatief advies uit te brengen voor plaatsing op de ITA.

In de interviews met de verschillende medewerkers van de ITA is de toeleiding van jongeren naar ITA onderwerp van gesprek geweest. Over het algemeen loopt de instroom volgens plan. Niet voor alle betrokkenen was duidelijk dat het altijd al de bedoeling is geweest om naast oudere PIJ-ers ook jongere jongens ter preventie in een vroeg stadium op de ITA te plaatsen. Jongeren blijken tot nu toe vrij snel geplaatst te kunnen worden omdat er geen wachtlijsten zijn. Het aantal aanmeldingen van jongeren voor een ITA blijft achter bij de verwachtingen. Geen van beide inrichtingen heeft tot nu toe vol gezeten. Ten tijde van de interviews verblijven er op beide ITA's vijf jongeren, terwijl er op elke ITA plek is voor acht jongeren.

Selectie- en adviescommissie

In overeenstemming met het plan van aanpak is er een adviescommissie ingesteld. De commissie bestaat ten tijde van dit onderzoek uit drie gedragsdeskundigen waarvan één kinder- en jeugdpsychiater. De commissie komt één keer in de zes weken bijeen.

Kenmerken personeel

Via interne en externe wervingscampagnes (via personeelsadvertenties) is personeel voor de ITA geworven. Bij de implementatie van ITA is een groot aantal mensen in verschillende functies betrokken, zoals de facilitaire dienst, groepsleiders, behandelcoördinator, gedragswetenschapper, procesmanager, projectleider (op afstand), afdelingshoofd, unitleider, hoofd bedrijfsvoering, hoofd trajectcontrole, docenten, therapeuten op freelance basis, een psychiater en activiteitenbegeleiders.

Aan de hand van de 'Vragenlijst achtergronden begeleidingsteam ITA' wordt een beeld geschetst van de beide ITA-teams. De resultaten hebben alleen betrekking op de groepsleiders van de ITA. In tabel 4.7 worden de achtergrondkenmerken gepresenteerd. Het team van Den Hey-Acker bestaat in de praktijk uit gemiddeld elf groepsleiders, die worden aangevuld met uitzendkrachten of medewerkers die extra diensten draaien (om het rooster te kunnen draaien is 13,5 fte nodig). Het begeleidingsteam bestaat voor het grootste deel uit mannen, zeven van de elf groepsleiders zijn jonger dan 40 jaar, de helft heeft een Mbo-opleiding en drie van de elf groepsleiders hebben een Hbo-opleiding genoten. Het gemiddeld aantal jaren werkervaring ligt tussen de zeven en tien jaar. Het begeleidingsteam van De Sprengen bestaat uit twaalf groepsleiders, voor het grootste deel mannen. Qua leeftijd is het team evenredig verdeeld, de helft van het team is jonger dan veertig, de helft is ouder dan veertig. De meerderheid (acht van de twaalf) van de groepsleiders heeft een Mbo-opleiding. Het gemiddeld aantal jaren werkervaring ligt tussen de vier en zes jaar.

Tabel 4.7 Achtergronden begeleidingsteams ITA

Gegevens	Den Hey-Acker (n=11)	De Sprengen n=12)
Geslacht		
Man	9	10
Vrouw	2	2
Leeftijd		
20-30 jaar	4	1
30-40 jaar	3	5
40-50 jaar	2	3
50-60 jaar	2	3
60 jaar en ouder	-	-
Functie		
Groepsleider	11	12
Opleiding		
Wetenschappelijk onderwijs	-	-
HBO	3	-
MBO	6	8
Overig	2	4

Ten tijde van het interview heeft Den Hey-Acker in principe voldoende personeel beschikbaar. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat meer menskracht goed zou zijn om de druk enigszins te verminderen. Er is sprake van een scheve verhouding tussen mannen en vrouwen binnen het team (5:1). Sinds ITA van start is gegaan zijn bij Den Hey-Acker vijf personeelsleden weggegaan; twee vanwege de doelgroep, twee omdat ze zich niet konden vinden in de werkwijze en één functie – inhoudelijk. In het begin lag het verloop op de ITA korte tijd wat hoger dan bij de andere groepen. De Sprengen kampt ten tijde van het interview met een tekort aan groepsleiders en docenten. In plaats van de benodigde 13,5 fte heeft De Sprengen maar 11 fte tot haar beschikking. Er is sprake geweest van een groot verloop onder het personeel; zeven medewerkers hebben de inrichting verlaten of zijn teruggegaan naar een reguliere afdeling. De redenen voor dit verloop zijn niet in kaart gebracht. Uit de interviews kwam naar voren dat personeelsleden zich wellicht vaak bang en onveilig voelden op de ITA of het niet eens waren met de werkwijze op de ITA.

Training

In de voorbereiding is ook aandacht geweest voor randvoorwaarden zoals opleidingsmogelijkheden voor medewerkers en ondersteuning van medewerkers. Er is voorzien in een extra training van het ITA-personeel door een driedaagse training voor de start van ITA. Nieuw personeel krijgt deze training ook aangeboden, maar dan via een interne opleiding. De driedaagse training bestaat uit motiverend begeleiden, weerbaarheidstraining, rapporteren Pieter Baan centrum, training fitnesslessen. Specifieke aandacht was er voor samenwerking met de beveiliging; alle teams oefenen 1x per 4 weken met de beveiliging, het ITA-team traint individueel met de beveiliging een keer per vier weken. De trainingen zijn voor beide pilotinrichtingen hetzelfde.

Aanvullend geeft de projectleider van de ITA op De Sprengen aan dat het personeel daar ook de training rapporteren FOBA, training in het Sociaal Competentie Model, training individueel observeren en rapporteren en een training kernteam vaardigheden hebben gevolgd. Naast de dagelijkse begeleiding van de groepsleiding, vindt er deskundigheidsbevordering plaats aan de hand van casuïstiekbesprekingen tijdens de maandelijkse intervisie.

Overlegstructuur

Beide ITA's hebben regelmatig overleg, maandelijks op het niveau van de afdelingshoofden en tweemaandelijks op het niveau van de projectleiders. Ook zijn er regelmatig contacten tussen de teamleiders en gedragswetenschappers van beide afdelingen. De informatie-uitwisseling over de jongeren is bij beide instellingen in principe hetzelfde. De jongere heeft een eerste aanspreekpunt in zijn mentor of coach.

De overlegstructuur op de ITA in Den Hey-Acker ziet er als volgt uit:

- Wekelijks: teamvergadering, aansluitend gevolgd door een bespreking van de jongeren waarbij naast het team ook alle andere disciplines aanwezig zijn.
- Elke zes weken: overleg tussen de behandelcoördinator, de mentor en overige betrokkenen waarin het behandelplan en het behandeltraject van elke jongere besproken worden. De uitkomsten van dit overleg worden teruggekoppeld naar het team.

Op de ITA in De Sprengen zorgt een kernteam, bestaande uit de coach van de jongere, de docent, en de gedragswetenschapper als adviseur, voor de doorlopende begeleiding. De overlegstructuur ziet er als volgt uit:

- Wekelijks: overleg tussen het team en de docenten van de jongeren en een overleg tussen het kernteam en alle andere disciplines.
- Eén keer in de zes weken: een regieteam overleg voor een multidisciplinaire casusbespreking. En een ITA-overleg, waarin de stand van zaken met betrekking tot de ITA wordt besproken.

Het werken in kernteams houdt in dat de jongere iedere week met zijn coach (=mentor) zijn portfolio doorneemt. Er wordt besproken wat er de afgelopen week is gebeurd en geëvalueerd wat goed is gegaan en wat niet. Iedere zes weken geeft de jongere een presentatie van zijn traject (=portfolio) voor het kernteam. Daarin staan de uitgezette ontwikkelingslijnen, de behandeldoelen, de stand van zaken met betrekking tot de behandeling en wat er nog moet gebeuren.

Begeleidingscommissie

Om de ITA-pilot te begeleiden is er een begeleidingscommissie ingesteld die elke drie maanden de voortgang van de ITA-pilot bespreekt. De commissie is in januari 2008 voor het eerst bijeen gekomen. Deze begeleidingscommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de afdeling Uitvoeringsbeleid JJI, de afdeling Individuele Jeugdzaken en de Directie Justitieel Jeugdbeleid van het Ministerie van Justitie, vertegenwoordigers van beide ITA-inrichtingen, de Forensische Observatie en Begeleidings Afdeling (FOBA) van de PI Amsterdam en het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIFP). Tijdens een overleg van de commissie worden o.a. de voortgangsrapportages die beide ITA's om de drie maanden aanleveren, besproken.

4.3.2 Bereikte versus beoogde randvoorwaarden

Een aantal randvoorwaarden komt overeen met de randvoorwaarden zoals die van te voren bedacht zijn. Met betrekking tot de inventaris kan worden vastgesteld dat deze momenteel overeenkomt met wat er in het plan van aanpak beschreven staat. De Sprengen had bij de start van de ITA één huiskamer en voorzieningen voor de brandveiligheid echter nog niet op orde.

Wat de toeleiding van de jongeren betreft kan worden vastgesteld dat het proces van het toeleiden van jongeren naar de ITA, de samenstelling van de adviescommissie en het functioneren van de commissie in de praktijk plaatsvindt zoals beoogd. Het aantal jongeren dat tot nu toe op de ITA geplaatst is loopt achter bij het beoogde aantal. Volgens de projectdocumentatie vindt er nadat een jongere op een ITA is geplaatst idealiter elk half jaar een evaluatie plaats van deze plaatsing. Deze halfjaarlijkse evaluatie heeft in de praktijk nog niet plaatsgevonden. De redenen hiervoor is niet bekend.

Wat de achtergronden van de begeleidingsteams betreft blijkt dat deze redelijk overeen komen met het beoogde begeleidingsteam qua leeftijd en opleidingsniveau. Op beide ITA's is er wel sprake van een scheve man/vrouw verhouding. De bezettingsgraad in Den Hey-Acker komt overeen met de bezetting zoals genoemd in het plan van aanpak. Binnen De Sprengen is er sprake van een personeelstekort, er is 11 fte aan personeel aanwezig in plaats van de beoogde 13,5 fte.

Wat betreft de gevolgde trainingen en cursussen kan worden vastgesteld dat die overeen komen met het plan van aanpak. Training die wel in het plan van aanpak staan maar niet genoemd zijn door geïnterviewde projectleiders, zijn de trainingen train de trainer, training coaching en training TVA (Taken Vaardigheden Analyse).

Wat de overlegstructuur betreft wijkt De Sprengen af van het oorspronkelijke plan. In De Sprengen is de gedragswetenschapper gekoppeld aan individuele jongeren en draagt de unitleider zorg voor het team. Hierdoor zijn het team en de gedragswetenschapper onafhankelijk van elkaar waardoor problemen volgens de geïnterviewden eerder boven tafel komen. Dit in tegenstelling tot het oorspronkelijke plan waarbij een behandelcoördinator (die meestal gedragswetenschapper is) gekoppeld is aan het team.

4.3.3 Mening geïnterviewden over de bereikte randvoorwaarden en implementatie

Over het algemeen geven de geïnterviewden in beide inrichtingen aan dat de implementatie van de ITA redelijk is verlopen. In de voorbereidingsfase is bij de instellingen onder meer gewerkt aan het creëren van draagvlak voor ITA bij medewerkers van de pilotinrichtingen. Dit is gedaan door de verantwoordelijke personen van alle sectoren intern te informeren over de plannen.

Uit interviews met de projectleider, unitleider en leden van het managementteam blijkt dat het creëren van de juiste randvoorwaarden binnen De Sprengen lastig was vanwege het korte tijdsbestek waarin dit moest gebeuren en het feit dat ze een groot deel van de voorbereiding hadden gemist. Binnen De Sprengen waren de geïnterviewden het niet eens met de plaatsing van de jongere PIJ-ers op de ITA. Jonge PIJ-ers zouden volgens de geïnterviewden eerst de kans moeten krijgen om op een reguliere afdeling te worden behandeld. Zodoende heeft men de ITA-adviescommissie dan ook verzocht deze jongens (beginnende PIJ-ers) niet op een ITA te plaatsen. De adviescommissie zag desondanks een meerwaarde in het preventief inzetten van de ITA. Uit het onderzoek blijkt echter dat alle ITA-jongeren 18 jaar of ouder zijn en meerdere overplaatsingen hebben gehad. Het preventief inzetten van ITA bij jongeren die nog geen overplaatsingen hebben gehad is nog niet in de praktijk toegepast.

Op de vraag wat er goed verloopt bij de instroom van jongeren geven de behandelaren aan tevreden te zijn over de werkzaamheden van de ITA-adviescommissie. De jongeren die op de ITA worden geplaatst komen qua kenmerken overeen met de beoogde doelgroep. De groepsleiders van Den Hey-Acker vinden dat er voldoende informatie over de geplaatste jongeren is.

Daarnaast zijn er ook kritische geluiden te horen. Zo merkt één van de geïnterviewde behandelaren op dat de jongeren niet goed zijn voorgelicht over hetgeen hen te wachten staat. Zij hebben alleen te horen gekregen dat ze op een ITA worden geplaatst en dat ze geresocialiseerd zullen worden. Over de inhoud van de ITA, een sober individueel regime met weinig sociale contacten, zou niets zijn verteld aan de jongeren. Sinds kort is er een informatiefolder beschikbaar waarin de nodige uitleg wordt gegeven over ITA. Een groepsleider van Den Hey-Acker vindt dat de jongeren nog steeds verkeerd worden voorgelicht. Plaatsing op een ITA zou bij de jongeren overkomen als een straf, terwijl de positieve aspecten van de ITA (goede begeleiding en positieve vooruitzichten op resocialisatie) volgens de groepsleiders onvoldoende worden gecommuniceerd.

Ten aanzien van de overlegstructuur geven de geïnterviewden van De Sprengen aan dat de communicatie in het begin niet goed verliep. Momenteel gaat het wel beter, ze houden

zich meer aan de gemaakte afspraken en de regels waardoor deze voor de jongeren ook duidelijker zijn.

Belemmerende en bevorderende factoren

Den Hey-Acker. De geïnterviewden noemen een aantal factoren die bevorderend hebben gewerkt op de implementatie van ITA binnen Den Hey-Acker. Allereerst noemen ze de lange voorbereidingstijd die ze hebben gehad waardoor ze onder andere het dagprogramma konden uitwerken. Ten tweede noemen de geïnterviewden de aanwezigheid van een gemotiveerd team. De goede samenwerking tussen de verschillende disciplines wordt ook als bevorderende factor genoemd. Tenslotte heeft de geleidelijke instroom van jongeren op de ITA bevorderend gewerkt volgens de geïnterviewden. Hierdoor had men tijd om aan de aanpak, het dagprogramma en de omgang met de jongeren op de ITA te wennen.

Daarnaast is ook een aantal factoren genoemd die volgens de geïnterviewden belemmerend hebben gewerkt bij het implementeren van ITA. Zo heeft de pilot vertraging opgelopen doordat de Hartelborgt zich tijdens de voorbereidingsfase heeft teruggetrokken als pilotinrichting, aldus de projectleider en de behandelstaf. De nieuwe ITA-inrichting (De Sprengen) kon daardoor in de beginfase nog niet fungeren als 'sparringpartner' en alternatieve ITA voor Den Hey-Acker. Dit is volgens de geïnterviewden van invloed geweest op de kwaliteit van de implementatie, omdat de ITA-jongeren nog niet konden worden overgeplaatst naar een identieke ITA zoals beoogd. De Sprengen zat nog in een heel andere fase. Bij Den Hey-Acker liep men tegen praktische uitvoeringszaken aan waar geen afspraken over konden worden gemaakt met De Sprengen, omdat deze inrichting nog in een andere fase zat. Het gevolg hiervan was dat beide inrichtingen het programma op hun eigen manier hebben ingevuld. Deze eigen invulling is volgens de respondenten niet meer gesynchroniseerd. In sommige gevallen kon dat ook moeilijk omdat Den Hey-Acker in overleg met het de sectordirectie JJI al ontwikkelingen in gang had gezet die niet meer zomaar te veranderen waren. Dit heeft er uiteindelijk toe geleid dat Den Hey-Acker en De Sprengen op sommige punten een verschillende aanpak hanteren, terwijl dit oorspronkelijk niet de bedoeling was.

Een tweede belemmerende factor die wordt genoemd, is de slechte informatievoorziening over ITA aan de jongeren over de inhoud van de ITA. De jongeren die op de ITA werden geplaatst wisten onvoldoende wat ITA precies inhield en daardoor ook niet wat hen te wachten stond.

Een laatste belemmerende factor die de groepsleiders van de ITA noemen is de niet individueel-gerichte invulling van het onderwijs aan de jongeren binnen het dagprogramma: de jongeren kregen geen individueel onderwijsplan terwijl dit wel de bedoeling was. Aangezien het een individueel programma is, moet er gekeken worden naar de wensen van de jongeren, het aanbod, en of dit aansluit bij de doelgroep en uitvoerbaar is binnen het dagprogramma. De groepsleiders geven ook aan dat het personeelsverloop van zowel de groepsleiders als de docenten op school groot was, en dit verloop zich nu pas (na een jaar) aan het stabiliseren is.

De Sprengen. Een factor die volgens de geïnterviewde projectleiders en managers bevorderend heeft gewerkt op de implementatie is het feit dat er een goed draaiboek voorhanden was en het implementatieproces goed werd gecoördineerd. De behandelstaf (behandelcoördinator, gedragswetenschappers en psychiater) noemt de positieve

instelling van de medewerkers en de goede voorbereiding als factoren die daarnaast bevorderend hebben gewerkt op het gehele proces. Een factor die volgens geïnterviewden belemmerend heeft gewerkt op de implementatie was de geringe voorbereidingstijd, waardoor de oprichting van de ITA onder hoge tijdsdruk stond.

4.4 Uiteindelijke Aanpak

4.4.1 Gerealiseerde aanpak op een ITA

Fasering

Er zit een verschil tussen de opbouw van het gefaseerde behandelprogramma van Den Hey-Acker en De Sprengen. Het ITA-programma van Den Hey-Acker bestaat uit een introductiefase (0-fase) van een week, gevolgd door vijf fasen van ieder drie maanden. Bij de huidige populatie duurt de eerste fase vaak korter omdat de jongeren vaak al over de benodigde vaardigheden beschikken die tot deze fase behoren. Den Hey-Acker onderscheidt de volgende fasen:

0. Instroomfase voor intake en kennismaking.
1. Basisvaardigheden, groepsregels, dagstructuur.
2. Sociale vaardigheden.
3. Individuele leerdoelen, contact met familie opbouwen, start begeleid verlot.
4. Resocialisatie: buiten werk, buiten school, uitbreiden verlot, ongeleide verloten.
5. Uitstroom: proefverlot.

Criteria om over te gaan naar een volgende fase zijn: de mate waarin de jongere meewerkt met de behandeling en de mate waarin hij zijn agressie onder controle heeft, uitgewerkt in specifieke fasegebonden criteria. De jongere zelf schrijft een voordracht die hij met de mentor bespreekt. Vervolgens wordt in de teamvergadering hierover een beslissing genomen.

De Sprengen kent een introductiefase gevolgd door vier fasen die elk ongeveer een half jaar duren. Binnen De Sprengen hebben ze de fasering van het behandelprogramma anders opgebouwd en verbonden aan verlot zodat de jongeren eerder op verlot kunnen. De reden van de aanpassing van het gefaseerde programma is niet bekend.

De fasen zijn:

0. Introductiefase: geen privileges. Een jongere kan naar deze fase terugkeren als hij een ernstige overtreiding heeft begaan.
1. Stabiliseren en structureren, vergroten vaardigheden, kiezen van ontwikkelingsdoelen; geen verlot.
2. Aandacht individuele ontwikkelingslijnen in verband met vermindering van recidivegevaar en opleiding; begeleid verlot.
3. Consolideren van vaardigheden en toeleidende vaardigheden (ITB); ongeleide verlot.
4. Proefverlot: begeleide terugkeer in de maatschappij.

De criteria om door te gaan naar een volgende fase zijn hetzelfde als bij Den Hey-Acker. In De Sprengen hebben de coach en de jongere een voorbespreking waarin wordt bekeken hoe het gaat, wat de jongere heeft gedaan, welke doelen zijn bereikt en welke nog niet en wat daar aan gedaan moet worden. De beslissing over doorgang naar een volgende fase wordt genomen door het kernteam bestaande uit de jongere en zijn coach, zijn docent en de gedragsdeskundige die daarin een adviserende rol speelt. Geïnterviewden geven aan dat sommige jongeren op de ITA vanwege aflopende PIJ-termijnen, het traject versneld hebben doorlopen. Dit had als gevolg dat een aantal ITA-jongeren op een bepaald moment in de fase terecht kwamen waarbij ze meer vrijheden kregen en vaak met zijn allen bij elkaar zaten. Dit leidde tot groepsvorming tegen de groepsleiders.

Gebruikte behandelmethodiek binnen de ITA aanpak

De geïnterviewden in de beide inrichtingen geven aan dat het Sociaal Competentie Model in de praktijk wordt gebruikt als methodiek. Therapieën die zijn ingezet bij de jongeren zijn onder andere muziekexpressie therapie, creatieve therapie en psychomotorische therapie. Medicatie vormt een belangrijk onderdeel van het reguleren van agressie bij de jongeren. Als behandelmiddelen noemen de geïnterviewden het aangaan van een zo zakelijk mogelijke relatie met de jongere, het vaststellen van concrete doelen en het bieden van een toekomstperspectief. Elke jongere heeft binnen deze context een eigen plan waarin de korte- en lange termijn doelen en de wijze waarop deze bereikt kunnen worden, beschreven staan. De fasering van het ITA-programma vormt een belangrijk onderdeel in de structurering hiervan.

Op de ITA in De Sprengen hadden ze afgesproken vanuit betrokkenheid op de ITA-jongeren te zullen reageren. Deze voorgenomen houding bleek niet goed te werken bij deze groep. De jongeren werden er niet door gemotiveerd om verder te komen in het bereiken van hun doelen. De begeleiders moesten een zakelijke en afstandelijke houding innemen ten opzichte van de jongeren.

Dagprogramma

De beide ITA's wijken op een paar punten af van het beoogde dagprogramma. Deze afwijkingen worden hieronder per instelling besproken, aangezien er eveneens verschillen in de uitvoering van het dagprogramma tussen de beide instellingen zijn.

Den Hey-Acker. Het dagprogramma is door de groepsleiders zelf uitgewerkt omdat het oorspronkelijke plan van aanpak in de praktijk niet goed uitvoerbaar bleek te zijn binnen de inrichting. Het dagprogramma was te globaal beschreven en er was bijvoorbeeld geen rekening gehouden met de openings- en werktijden zoals die binnen Den Hey-Acker aangehouden worden..

Omdat veel jongeren die op de ITA terecht komen ernstigere psychische problemen hebben dan verwacht, is het niet altijd mogelijk gebleken het programma uit te voeren zoals bedacht. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de jongens volgens de geïnterviewden erg manipulatief zijn.

Er is onvoldoende personeel om het onderwijsblok uit te voeren zoals beoogd. Hierdoor is het niet altijd mogelijk in het onderwijsprogramma rekening te houden met de wensen van de jongere.

De afstemming van het programma op de wensen van de jongere lukt hierdoor ook niet altijd. Het aanbod voor het dagprogramma is te beperkt: er is weinig variatie in de diverse activiteiten die binnen een blok uitgevoerd kunnen worden (bijvoorbeeld weinig verschillende sportmogelijkheden etc.). Dit werkt demotiverend op de jongeren. Het werkaanbod lijkt eveneens te gering. De productielijn die oorspronkelijk gepland was is er uiteindelijk niet meer gekomen. Momenteel wordt het activiteitenaanbod wel uitgebreid.

Er is ervoor gekozen om de tijdsblokken in het dagprogramma aan te passen. De meerdere kleinere blokken met geplande activiteiten bleken in de praktijk lastig te organiseren. De algemene inhoud van de blokken (sport, school etc.) is overigens wel volgens plan, er is alleen een aanpassing gedaan aan de tijdsduur van de blokken. Deze duren langer dan in het plan beschreven staat.

De Sprengen. Uit de interviews met medewerkers van De Sprengen zijn geen bijzonderheden naar voren gekomen over het dagprogramma. Men heeft zich aan het plan van aanpak gehouden.

Het dagprogramma volgt een strak schema dat voor iedere jongere in grote lijnen gelijk is, al kan de invulling van specifieke blokken verschillen. De invulling van het dagprogramma in de praktijk komt in principe overeen met hetgeen er in het plan van aanpak beschreven staat, dezelfde inhoud per tijdsblok wordt aangehouden zoals bedacht is.

De medewerkers geven aan steeds beter te weten hoe ze om moeten gaan met de doelgroep. Zo zijn de groepsleiders in de loop van het project steeds consequenter geworden in het vasthouden aan het dagritme. Dit schept meer duidelijkheid voor de jongeren, wat weer een positieve invloed heeft op hun gedrag.

Ook bij De Sprengen is het aanbod qua activiteiten binnenshuis te beperkt. Bovendien worden er weinig werkmogelijkheden geboden. Desondanks vindt een strakke uitvoering van de uiteindelijke invulling van het dagprogramma plaats.

Bij de start van de ITA pilot waren de programma's niet altijd individueel opgesteld. In de loop van het project wist men de dagprogramma's steeds beter toe te spitsen op de individuele jongeren. Hierbij heeft men eveneens geregeld dat er maximaal twee jongeren tegelijkertijd dezelfde activiteit uitvoeren.

Het dagprogramma zoals dit door de geïnterviewde ITA-jongeren wordt beschreven komt overeen met het dagprogramma zoals beschreven in het plan van aanpak. Naast de algemene blokken, zoals zelfverzorging, kamercorvee, eten, en luchten is er 's morgens een blok arbeid, scholing en therapie en 's middags een blok sporten en zelfverzorging. De jongeren geven aan dat er privileges zijn die zij individueel kunnen verdienen door goed gedrag en fasegebonden vrijheden zijn (zoals eten op de groep i.p.v. individueel) die voor alle jongeren gelden. In de eerste fasen verblijven ze een groot deel van de dag op hun eigen cel.

Verschillen tussen de ITA's binnen Den Hey-Acker en De Sprengen

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat beide ITA's het programma op identieke wijze zouden uitvoeren. Er mocht geen verschil bestaan tussen de wijze waarop de pilot bij beide inrichtingen in de praktijk vorm zouden geven. Het idee hier achter was dat de jongeren dan geen uitwijkmogelijkheid meer zouden hebben: de ene ITA was niet 'beter'

dan de andere. Bovendien konden de beide JJI's een 'vangnet' vormen voor elkaar mocht de situatie rond een jongere onverhoopt toch onhoudbaar worden.

Uit de interviews komt naar voren dat deze opzet niet helemaal is gelukt. De oorspronkelijke pilotinrichtingen hebben een jaar de tijd gehad voor de ontwikkeling van het dagprogramma, waarin zij zaken onderling konden afstemmen en ook met elkaar konden nadenken over de manier waarop deze jongeren het beste benaderd konden worden. Een van de resultaten was bijvoorbeeld een werkgroepje dat zich gebogen heeft over de bejegening van de toekomstige ITA-jongeren: afstandelijk, zonder dwang, maar wel uiterst consequent. Toen De Sprengen besloot de opengevallen plek als pilotinrichting op te vullen heeft zij het al ontwikkelde programma 'volgens afspraak' omgevormd naar een eigen werkwijze volgens het principe 'één kind-één plan'. De instelling stond onder grote druk om zo snel mogelijk te starten en de vangnetfunctie waar te maken. Er is veel contact en overleg geweest tussen de beide ITA's. De Sprengen heeft enerzijds veel profijt gehad van de praktische ervaring die Den Hey-Acker inmiddels al had opgebouwd. Anderzijds kon de situatie niet goed vergeleken worden omdat De Sprengen in eerste aanvang jongeren van 23 en 24 jaar toebedeeld kreeg, die ook nog versneld het programma moesten doorlopen in verband met een aflopende PIJ-maatregel. Volgens zegslieden van beide ITA's zijn er inderdaad wat kleine 'maar moeilijk overbrugbare' verschillen tussen de beide afdelingen. Uit de interviews blijkt dat de verschillen vooral de visies en aannames van beide JJI's, betreffen. Zo is er het verschil in fasering. In de visie van De Sprengen moet geprobeerd worden de jongeren zo gauw mogelijk naar buiten te brengen omdat dit hen houvast en perspectief biedt. De Sprengen begint in fase 2 al met begeleid verlov, Den Hey-Acker pas in fase 3.

Een ander verschil is organisatorisch van aard: Bij Den Hey-Acker is een persoon verantwoordelijk voor de begeleiding van zowel de ITA-jongeren als het team. Deze taak wordt uitgevoerd door de behandelcoördinator. Bij De Sprengen worden de ITA-jongeren begeleid door gedragswetenschappers, terwijl het team wordt aangestuurd door een speciaal aangestelde unitleider. Beide instellingen realiseren zich dat de verschillen in visie wel zullen blijven bestaan, maar zijn bereid de dialoog gaande te houden en ervaren de samenwerking als vaak behulpzaam en constructief.

4.4.2 Bereikte versus beoogde aanpak

De aanpak op de ITA's wijkt op een aantal punten af van het plan. Hieronder volgt per ITA-inrichting een beschrijving van de verschillen en overeenkomsten tussen de beoogde aanpak van de jongeren op de ITA en de wijze waarop deze aanpak in de praktijk plaatsvindt.

Den Hey-Acker. Het beoogde behandelprogramma kent vijf fasen (met uitzondering van de instroomfase), die gemiddeld drie maanden duren. Het aantal fasen en de gemiddelde duur van de fasen komen overeen met het plan. In het plan zijn de concrete doelen, vrijheden en privileges uitgewerkt en gespecificeerd. Uit de interviews die met medewerkers zijn gehouden is deze concrete uitwerking niet naar voren gekomen. Daarentegen zijn de criteria die bepalen of een jongere door kan gaan naar een volgende fase in het plan van aanpak niet nader gespecificeerd terwijl Den Hey-Acker deze criteria in de praktijk wel heeft gespecificeerd. Op de ITA in Den Hey-Acker wordt de overgang van een jongere naar een volgende fase bepaald door de mate waarin hij meewerkt met de behandeling en zijn agressie onder controle heeft. Deze criteria zijn verder uitgewerkt in specifiek fasegebonden criteria. Een belangrijk verschil met het plan is dat op de ITA in

Den Hey-Acker de resocialisatie van de jongeren in de vorm van begeleid verlov in een eerder stadium begint dan in de beoogde methodiek staat beschreven. In Den Hey-Acker wordt hiermee in fase 3 gestart terwijl in het beoogde plan wordt genoemd dat men hiermee in fase 4 begint.

In *De Sprengen* wijkt het aantal fasen en de duur van ieder fase af van het oorspronkelijke plan. De Sprengen kent (met uitzondering van de instroomfase) vier fasen die elk gemiddeld een half jaar duren. De concrete doelen per fase zijn uitgebreider dan in het beoogde plan beschreven. Een ander verschil is dat de overgangscriteria en de resultaten die de jongeren per fase moeten behalen, zijn gespecificeerd. In het plan van aanpak worden de overgangscriteria en resultaten niet nader uitgewerkt. Een verschil met het plan is dat de ITA-jongeren in De Sprengen in elke fase kunnen worden teruggeplaatst naar een vorige fase of naar fase 0 (instroomfase). In de beoogde aanpak wordt dit niet benoemd. Ook op de ITA in De Sprengen wordt er in een eerder stadium begonnen met begeleid verlov, namelijk in fase 2. Op de ITA wordt naast het aanleren van vaardigheden getracht de jongeren zelfinzicht en probleembesef bij te brengen, terwijl in het beoogde plan van aanpak wordt beschreven dat het verkrijgen van zelfinzicht in de behandeling van de ITA-jongeren, gericht is op het aanleren van vaardigheden om in een groep of later de maatschappij te kunnen functioneren en niet specifiek op het verkrijgen van inzicht in het eigen gedrag.

In het plan van aanpak wordt het gebruik van feedbackkaarten gemeld als middel waarmee jongeren beloningen kunnen verdienen. In de Sprengen gebruikt men deze kaarten. Uit de projectdocumentatie is niet naar voren gekomen of men deze feedbackkaarten in Den Hey-Acker ook gebruikt.

Zowel in Den Hey-Acker als in De Sprengen wordt het Sociaal Competentie model als basismethodiek gebruikt. De Sprengen zet, overeenkomstig het plan, ook cognitief therapeutische interventies gericht op de morele ontwikkeling van jongeren in. Uit de projectdocumentatie is niet naar voren gekomen of men dit type binnen Den Hey-Acker ook gebruikt. In beide inrichtingen is van te voren nagedacht over de manier waarop men de ITA-jongeren op de ITA zou gaan benaderen. In het plan van aanpak wordt hier niet specifiek aandacht aan besteed.

4.4.3 Mening geïnterviewden over de gerealiseerde aanpak

Den Hey-Acker. Volgens de behandelstaf van Den Hey-Acker verloopt het dagprogramma gestructureerd. Positief aan het dagprogramma vindt men de duidelijke invulling van de blokken (wat doet de jongere in welke tijdsperiode?), in vergelijking met het oorspronkelijke plan van aanpak waarin dit minder duidelijk is uitgewerkt volgens de geïnterviewden. Minder positief is men over de vele kleine blokken waar het dagprogramma oorspronkelijk uit bestaat. Deze zijn in de praktijk moeilijk te organiseren en maken de groep ook kwetsbaar als er een keer een groepsleider uitvalt. Ook wordt opgemerkt dat het vaak nog een hele klus is om de jongeren te motiveren. Dit geldt vooral voor het onderwijsgedeelte van het programma. Vaak kiezen de jongeren er voor op hun kamer te blijven, hierdoor is er geen continuïteit in hun dagbesteding.

Volgens de geïnterviewde groepsleiders uit Den Hey-Acker heeft het ongeveer een half jaar gekost voordat het dagprogramma goed verliep. Ten tijde van het interview is men tevreden over de wijze waarop het dagprogramma loopt. Het werken binnen het team gaat goed. Het personeel krijgt steeds meer kennis en ervaring met de doelgroep en de

manier waarop deze het beste begeleid kan worden tijdens het dagprogramma. Men vindt dat er meer mogelijkheden moeten komen voor arbeidstraining. Daarnaast vindt men dat er meer continuïteit in het onderwijsaanbod dient te komen. Momenteel treden er periodes op waarin minder onderwijs wordt gegeven, waardoor de routine van het dagprogramma wordt verstoord.

De Sprengen. In de interviews wordt benadrukt dat de consequentheid waarmee het dagprogramma uitgevoerd kan worden onder andere afhankelijk is van de jongere zelf. Als een jongere niet zijn bed uit wil komen, kan een ander onderdeel van het dagprogramma geen doorgang vinden. De houding van de groepsleiders, consequent blijven vasthouden aan het dagprogramma wanneer de jongere dit probeert te manipuleren, is eveneens van belang.

Ook de jongeren die op de ITA zijn geplaatst is gevraagd hun mening te geven over het dagprogramma. Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 zijn er in het totaal acht ITA-jongeren geïnterviewd. Vijf van de acht geïnterviewde ITA-jongeren oordelen negatief over het dagprogramma. Zo vinden ze dat ze niets leren op de ITA, dat er te weinig mogelijkheden zijn om bijvoorbeeld te sporten, dat het dagprogramma zwaar is vanwege het ontbreken van sociale contacten, met name met leeftijdgenoten en dat de structuur van de ITA tot teveel dwang leidt. De overige drie jongens zijn positiever gestemd. Wel pleiten twee van hen voor meer groepsactiviteiten buiten de deur. Over het algemeen vinden de jongens de sportactiviteiten en het onderdeel koken, leuk. Ze vinden het niet leuk dat ze zo vaak op hun kamer moeten verblijven. Dit leidt volgens hen tot verbrokkeling van de geboden activiteiten. Er worden ook klachten geuit over het schoolprogramma. Sommige jongeren vinden de theorielessen niet leuk, de duur van de lessen te kort om echt iets te leren. Ook zou er te weinig keuze zijn in het scholingsprogramma en te weinig hulp/ondersteuning zijn voor de jongeren.

De geïnterviewde jongens ervaren een groot verschil tussen de aanpak op de ITA en op een reguliere behandelafdeling. Vier jongeren zeggen vooral de sociale contacten te missen. De jongeren ervaren de ITA als beperkend. Het verblijf op de ITA is erg gestructureerd, er zijn weinig vrijheden en er wordt volgens de jongens voortdurend op hen gelet. Twee jongens vinden dat ze baat hebben bij de individuele aanpak op de ITA omdat dit hen rust geeft en hen bevrijdt van groepsverplichtingen. Ook geven ze aan op de ITA meer te leren dan op een reguliere behandelafdeling.

4.4.4 Mening geïnterviewden over de ITA en de toekomstmogelijkheden binnen de JJI's

De geïnterviewde behandelaren noemen drie belangrijke voordelen van de ITA. Allereerst biedt het bij elkaar plaatsen van deze groep carrouseljongeren bescherming aan de reguliere behandelgroepen, waardoor jongeren die nog wel bereikbaar zijn voor een reguliere behandeling ook een kans krijgen en groepsleiders ontlast worden. Ook brengt het volgens de geïnterviewden rust in de JJI's omdat deze carrouseljongeren niet meer van inrichting naar inrichting overgeplaatst worden. Op de derde plaats bevordert de individuele benadering het contact tussen behandelaren en jongeren en maakt het een betere aansluiting op de persoonlijke problematiek van de jongeren mogelijk.

Daarnaast noemen de geïnterviewden een aantal nadelen van de ITA in vergelijking met een reguliere behandelafdeling. Zo wordt genoemd dat plaatsing op de ITA zou kunnen leiden tot stigmatisering van de jongeren binnen de instelling. Daarentegen kan het verblijf op een ITA ook juist statusverhogend werken. Het verblijf op een ITA kenmerkt zich door een sober regime en door een beperkt aantal sociale contacten, waardoor

vereenzaming dreigt. Het isoleren van jongeren is een ingrijpende maatregel, die in het belang van hun ontwikkeling niet al te lang zou mogen duren. De jongeren kunnen op de ITA weinig ervaring opdoen met vaardigheden die nodig zijn om in een groep te kunnen functioneren. Het is een kunstmatige setting waar de jongeren bepaald gedrag niet kunnen vertonen, de vraag is of ze dit in een 'normale' omgeving ook niet meer zullen doen. Tenslotte vindt men dat de groepsleiders het zwaar hebben; aan het werken met deze doelgroep kleven de nodige risico's, gezien het agressieve gedrag van de jongeren.

Op de vraag of er voor de ITA een toekomst is weggelegd binnen de JJI's wordt verschillend geantwoord. De programmaontwikkelaars en psychiaters zijn hier hoopvol over maar geven ook aan dat het programma langer de tijd moet krijgen om zichzelf te bewijzen en verder uit te kristalliseren. De programmaontwikkelaars geven ook aan niet meer terug te willen naar de situatie waarbij de jongeren werden overgeplaatst van de ene inrichting naar de andere inrichting. De meningen van de behandelaars en groepsleiders zijn wisselend, sommigen uiten hun twijfels over het programma op de ITA. Een van hen vraagt zich af of het niet beter zou zijn de ITA onder te brengen in een setting voor volwassenen omdat de faciliteiten, bejegening en klimaat daar gericht zijn op een volwassen doelgroep. Weer een ander geeft aan dat eerst moet worden voldaan een aantal voorwaarden, zoals goed geschoold personeel, voordat de ITA breder ingevoerd kan worden binnen JJI's. Enkele groepsleiders vinden dat de selectie van de jongeren moet verbeteren, meer overleg met de werkvloer hierover is volgens hen van groot belang.

Het merendeel van de geïnterviewde jongeren geeft aan liever op een reguliere behandelafdeling te zitten dan op de ITA als ze de keus zouden hebben. Redenen die ze hiervoor geven variëren van het gevoel te vereenzamen op de ITA en het contact met anderen te missen tot het gevoel te hebben veel te oud te zijn om op een ITA te zitten.

4.4.5 Gerealiseerde aanpak op een reguliere behandelafdeling

Medewerkers van twee inrichtingen zonder ITA (Doggershoek en Harreveld) zijn geïnterviewd over de behandeling van carouseljongeren op een reguliere behandelafdeling. Dit om een beeld te krijgen van de behandeling van carouseljongeren op een reguliere behandelafdeling en hoe dit verschilt van een behandeling op de ITA (onderzoeksvraag 3d). Deze twee inrichtingen zijn uitgekozen omdat een aantal¹⁸ voor de ITA afgewezen carouseljongeren in deze twee inrichtingen zijn geplaatst en met deze twee inrichtingen het snelst praktische afspraken voor deelname aan het onderzoek konden worden gemaakt.

De behandeling van carouseljongeren verschilt volgens de geïnterviewden niet van de behandeling van andere jongeren op de afdeling. Bij beide instellingen vormt het Sociaal Competentie Model de basis van de behandeling. Vanaf januari 2009 geldt voor alle JJI's YOUTURN – een combinatie van het Sociaal Competentie Model en Equip, als verplichte behandelingsmethodiek. Zo kan een jongere die van instelling wisselt het behandelingstraject gewoon vervolgen. Standaard onderdeel van de behandeling is dat bij alle jongeren de thuissituatie wordt gescreend en alle PIJ-jongeren moeten meewerken aan een delictanalyse.

¹⁸ Doggershoek: één carouseljongere geplaatst. Harreveld: twee carouseljongeren geplaatst.

In Doggershoek worden naast de basismethodiek veel vaktherapieën en -trainingen gegeven, waaronder agressieregulatie op maat, sociale vaardigheidstraining op maat, dialectische gedragstherapie, cognitieve gedragstherapie, traumatherapie, psycho-educatie en drama en muziektrainingen. Harreveld heeft een eigen specialistische behandelmethodiek ontwikkeld die een combinatie is van het Sociaal Competentie Model en cognitieve- en psychodynamische gedragstherapie. YOUTURN wordt geïntegreerd in de eigen behandelmethodiek. Daarnaast worden ook hier agressie- en emotieregulerende therapieën ingezet. Bovendien wordt er gebruik gemaakt van een puntensysteem, ook wel de stimulatielijst genoemd.

De dagprogramma's van beide instellingen wijken nauwelijks van elkaar af. Het leven van de jongeren speelt zich voor een groot deel af op de groep. Dit geldt ook voor de eventueel aanwezige carrouseljongeren. De verschillende groepen zijn apart gehuisvest: ze hebben allemaal een eigen afdeling met woon-, eet- en slaapvoorzieningen. De dag begint rond 7.30 uur, waarna douchen, ontbijten op groep en een rookmoment volgen. Vervolgens is er school van 9.00 uur tot 12.15 uur onderbroken door een kwartier pauze. Vervolgens lunch op de groep met corvee, weer naar school van 14.00 uur tot 15.45 uur (Doggershoek), dan wel van 13.15 uur tot 15.30 uur (Harreveld). Na school gaan de jongens weer 'op de groep' voor activiteiten en het middagprogramma. Om 17.00 uur (Harreveld) resp. 18.00 uur (Doggershoek) wordt er gegeten. De jongens koken vaak zelf waarbij rekening wordt gehouden met religieuze voorschriften. 's Avonds is er het avondprogramma op de groep bestaande o.a. uit kaarten, tv kijken, activiteiten in kleine clubjes, Work-Wise (een naar arbeid toeleidend programma), In Doggershoek moeten de jongeren vanaf 20.45 uur naar hun kamer. In Harreveld hebben de jongeren van 21.15 uur tot 22.30 uur corvee. Vanaf 22.30 uur moeten ze naar hun kamer. De dagelijkse routine wordt in beide inrichtingen onderbroken door regelmatige 'rookmomenten' en één à twee pauzes op de kamer.

De school biedt een VMBO-opleiding (VSO cluster 4) en praktijkvakken met mogelijkheid tot het behalen van certificaten en/of diploma's. Jongeren die niet naar school willen blijven op hun kamer. Dat gebeurt niet vaak volgens de geïnterviewden.

Over het algemeen loopt het dagprogramma goed. Door de gestructureerdheid weten de jongeren waar ze aan toe zijn en houden ze zich er wel aan. Minder goed gaat het als er onverwachte situaties optreden.

Opbouw en inhoud van individuele behandeling

Doggershoek. Ongeveer zes weken na aankomst van de jongere wordt in een handelbespreking op grond van alle verzamelde informatie een behandelplan opgesteld. De informatie bestaat, naast het aangeleverde dossier met o.a. het psychiatrisch en psychologisch rapport op grond waarvan de jongeren een PIJ-maatregel opgelegd heeft gekregen, uit de uitkomsten van de risicotaxatie, de taakvaardigheidstest en een verslag van de groepsleider over de jongere en zijn persoonlijke ontwikkeling. In het behandelplan worden de individuele behandelinddoelen voor de jongere omschreven. Deze omvatten ook de plaats van de jongere binnen de groep, het gezin waar de jongere deel van uitmaakt en de dag- en arbeidsbesteding.

De groepsleiders geven aan dat de behandeling is afgestemd op wat de individuele jongere nodig heeft. Het behandelplan wordt elke drie maanden geëvalueerd, vaak

individueel, soms in kleine groepjes. Iedere jongere heeft zijn eigen mentor. Deze heeft twee à drie jongeren van de groep onder zijn hoede.

Harreveld. Bij de aankomst van de jongere op de afdeling vindt er een intake plaats door groepsleiding en gedragswetenschapper. Gedurende het inloopp programma dat een week duurt, wordt hij op de hoogte gebracht van het dagelijks reilen en zeilen op de groep en binnen de inrichting. Vervolgens wordt de jongere in een vergadering besproken en krijgt hij een mentor en een co-mentor toegewezen. Na zes weken ligt er een conceptbehandelplan dat eerst met de jongere wordt besproken. Eens in de drie maanden is er een bespreking over de jongere met alle betrokkenen – ook de ouders. Ook wordt er eens in de drie maanden een groepsverslag gemaakt door de mentor. De jongere wordt dagelijks gevolgd via rapporten en overdrachtverslagen.

Binnen Harreveld worden vier fasen onderscheiden in de opbouw van de behandeling: In de eerste fase probeert de jongere het verblijf in de instelling te accepteren, maakt kennis met de regels en dagroutine en leert in de delictanalyse verantwoordelijkheid te nemen voor zijn delict. Deze fase duurt minimaal acht weken. In fase 2 staat het inzicht krijgen in eigen gedrag centraal en wordt er voorlichting gegeven over seksualiteit en druggebruik. De dagroutine moet goed gevolgd worden. Ook deze fase duurt minimaal acht weken. In de derde fase staat de voorbereiding van terugkeer in maatschappij centraal: in groepstherapie wordt gewerkt aan het opbouwen van een verlofstatus. Er wordt dieper ingegaan op het vergroten van het inzicht in eigen gedrag door de jongere de samenhang te laten zien tussen gevoel, gedrag en gevolg bij een gebeurtenis en duidelijk te maken waar de keuzemomenten liggen. Deze fase neemt 16 weken totaal in beslag. De jongere kan per dag een score halen; afhankelijk van deze scores haalt hij een week wel of niet. In fase 4 wordt het proefverlof voorbereid. De maatschappij komt steeds dichterbij door bv. werkervaring, school en sport buiten de instellingsmuren, meerdaagse verlofstatus en het voorbereiden van zaken die voor het proefverlof noodzakelijk zijn. Duur van deze fase is 16 tot 32 weken.

De inhoud van het behandelplan is gebaseerd op achtergrond- en/of dossier- informatie, de probleemanalyse, de diagnose en indicaties voor verdere diagnostiek, en het psychiatrisch consult. Het omschrijft het voorgenomen behandeltraject met de einddoelen van de behandeling, de werkdoelen voor de komende drie maanden, medicatie, contactpersonen buiten, vrije tijd invulling, school en zingeving.

Indien een carrouseljongere niet goed functioneert binnen de groep wordt op een aantal manieren geprobeerd de jongere weer goed te laten functioneren. Voorbeelden hiervan zijn:

- een meer individuele benadering van de jongere;
- het in afzondering plaatsen van de jongere;
- de jongere een doseerprogramma laten volgen (door de geïnterviewden omschreven als een soort kortdurende ITA);
- de jongere minder tijd op de groep te laten doorbrengen;
- correctieplaatsing, waarbij de jongere tijdelijk in een andere inrichting geplaatst wordt.

4.4.6 Overeenkomsten en verschillen reguliere behandelaanpak en ITA-aanpak

De behandelaanpak op de twee reguliere behandelafdelingen kent veel overeenkomsten, maar verschilt ook op een aantal punten van elkaar. Daarom worden de verschillen en overeenkomsten hieronder per vergelijkingsinrichting behandeld.

De overeenkomsten tussen de aanpak van carouseljongeren op de ITA en op de reguliere behandelafdelingen van Doggershoek zit hem in het feit dat op beide afdelingen de behandeling is afgestemd op de individuele behoeften van de jongeren. De overeenkomst met de behandeling in Harreveld is de gefaseerde opbouw van het behandelprogramma, waarbij er per fase steeds meer wordt toegewerkt naar resocialisatie van de jongere. Op de behandelafdeling in Harreveld moet een jongere per dag een bepaalde score halen die bepaalt hoelang hij nog in een bepaalde fase moeten blijven zitten. Dit komt overeen met de doelbereiking per fase op de ITA.

Opmerkelijk is dat de carouseljongeren die niet goed functioneren op de reguliere behandelafdelingen binnen beide vergelijkingsinrichtingen een individueel programma krijgen en in sommige gevallen een traject dat volgens de geïnterviewden lijkt op een kortdurende ITA. Dit individuele aspect is dus ook op de reguliere behandelafdelingen terug te vinden, hoewel het geen standaard onderdeel is van de behandeling. Het uitgangspunt is om de behandeling van de jongeren zoveel mogelijk in groepsverband uit te voeren.

Het belangrijkste verschil met de aanpak op de ITA is uiteraard dat de carouseljongeren op een reguliere afdeling meer samen met andere jongeren in groepsverband op de afdeling zitten en ook hun behandeling veelal in de vorm van groepstherapie krijgen.

4.5 Resultaten ITA

In deze paragraaf staan de resultaten van ITA in de praktijk centraal. Allereerst zal in de subparagrafen 4.5.1 tot en met 4.5.3 worden ingegaan op de resultaten die de ITA oplevert voor de afdelingen waarop de jongeren hebben gezeten voordat zij op de ITA zijn geplaatst. Geanalyseerd wordt of het aantal incidenten (§ 4.5.1), het ziekteverzuim (§ 4.5.2) en het personeelsverloop (§ 4.5.3) op de voormalige afdelingen van de ITA-jongeren is verminderd sinds hun vertrek. In paragraaf 4.5.4 worden de resultaten uit de interviews met ITA-behandelaren en ITA-jongeren met betrekking tot incidenten, veiligheid en sfeer op de beide ITA's gepresenteerd.

De twintig jongeren die in de periode januari 2008 tot en met maart 2009 op de ITA zijn geplaatst, waren afkomstig uit elf inrichtingen. Bij deze inrichtingen is opgevraagd op welke afdeling deze jongeren zaten voordat zij werden overgeplaatst naar de ITA. Bekeken is of het overplaatsen van een jongere naar de ITA van invloed is geweest op de afdeling waar hij het laatst heeft gezeten vóór hij op de ITA werd geplaatst (zijn voormalige afdeling). Onderzocht is of het aantal incidenten, het ziekteverzuim en het personeelsverloop op de betreffende afdeling met één of meerdere ITA-jongeren verschilt van de periode waarin op de afdeling geen ITA-jongeren aanwezig zijn.

Om zicht te krijgen op de resultaten van verblijf op de ITA voor de ITA-jongeren is in de interviews met acht ITA-jongeren en hun behandelaren een aantal vragen gesteld met betrekking tot de doelen van de behandeling die de jongeren op de ITA krijgen en de mate waarin deze doelen worden bereikt. Daarnaast is in de dossiers van de elf ITA-jongeren die ten tijde van deze dossieranalyse op één van beide ITA's verbleven gekeken welke hulpvormen tijdens ITA zijn ingezet en welke behandeldoelen er zijn gesteld. De resultaten hiervan worden in paragraaf 4.5.5 gepresenteerd. In deze paragraaf komen achtereenvolgens de interviewresultaten van de behandelaren en de jongeren aan de orde.

4.5.1 Incidenten, veiligheid en sfeer

Bij elf inrichtingen zijn gegevens opgevraagd over het aantal incidenten per maand dat heeft plaatsgevonden in de periode juli 2007 tot en met maart 2009. In sommige inrichtingen waren er gedurende een periode meerdere ITA-jongeren tegelijkertijd aanwezig. Soms waren deze jongeren allemaal op dezelfde afdeling geplaatst (in dezelfde of in verschillende periodes). In andere gevallen zaten ze op verschillende afdelingen.

In tabel 4.8 zijn per inrichting de gegevens gepresenteerd van het gemiddeld aantal incidenten per maand dat heeft plaatsgevonden terwijl er ITA-jongeren geplaatst waren versus het gemiddeld aantal incidenten per maand wanneer er geen ITA-jongeren geplaatst waren. De gegevens in de tabel hebben alleen betrekking op de afdeling(-en) waar de ITA-jongeren hebben gezeten vóór zij op de ITA werden geplaatst. Het komt voor dat een jongere binnen een inrichting op meerdere afdelingen heeft gezeten. Voor dit onderzoek is gekeken naar de laatste veertig dagen dat een jongere binnen de inrichting geplaatst was. Zat hij in die veertig dagen op een afdeling dan zijn alleen de incidentgegevens van die ene afdeling bekeken. Zat hij binnen deze veertig dagen op twee of meerdere afdelingen dan zijn de gegevens van al deze afdelingen opgenomen in de berekening.

Om zicht te krijgen op het gemiddeld aantal incidenten in de periode dat ITA-jongeren binnen de inrichting geplaatst waren, is de volgende werkwijze gehanteerd: Er is een overzicht gemaakt waarin per maand het aantal incidenten is aangegeven in de periode juli 2007 tot en met maart 2009. In dit overzicht is per inrichting aangegeven op welke afdeling(-en) de ITA-jongeren de laatste veertig dagen van hun verblijf in die inrichting hebben gezeten. De maanden waarin er ITA-jongeren op de afdeling hebben gezeten zijn gemarkeerd. Dit is gedaan voor alle afdelingen binnen een inrichting waar ITA-jongeren hebben gezeten. Het aantal incidenten binnen een inrichting (op de afdelingen waar jongeren in totaal veertig dagen hebben gezeten) in de periode dat ITA-jongeren aanwezig waren, zijn bij elkaar opgeteld en gedeeld door het totaal aantal maanden dat ITA-jongeren aanwezig waren. Dezelfde procedure is gevolgd voor de periode waarin er geen ITA-jongeren binnen de inrichting aanwezig waren. In tabel 4.8 worden de resultaten van deze exercitie gepresenteerd.

Van vier inrichtingen zijn geen gegevens over incidenten in tabel 4.8 opgenomen. De redenen hiervoor variëren. Sommige gegevens werden te laat geleverd door de betreffende inrichtingen, waardoor ze niet meer konden worden opgenomen in dit rapport. Andere gegevens konden niet gebruikt worden voor dit onderzoek omdat ze niet te vergelijken waren met gegevens die door de andere inrichtingen geleverd waren. Een derde reden is dat sommige inrichtingen niet in staat bleken de gevraagde gegevens op afdelingsniveau te genereren. De incidentgegevens van de inrichtingen zijn niet zonder meer onderling vergelijkbaar. Het is namelijk niet bekend hoeveel jongens er per afdeling zaten in de periode dat de ITA-jongeren daar geplaatst waren. Het zou kunnen dat bijvoorbeeld het aantal incidenten toeneemt met het aantal jongens dat er op een groep zit. Een afdeling waar relatief veel jongens geplaatst zijn kan dan niet vergeleken worden met een afdeling waar relatief weinig jongens geplaatst zijn. Andere factoren die een onderlinge vergelijking moeilijk maken zijn dat de interpretatie van wat een incident is en hoe zwaar een incident is kan verschillen per inrichting. De ene inrichting zal een incident wellicht eerder registreren dan een andere inrichting.

Opvallend is dat er bij drie van de zeven inrichtingen per maand gemiddeld iets meer incidenten plaatsvinden als er geen carrouseljongeren op de afdeling verblijven, in vergelijking met de periode dat er wel carrouseljongeren verblijven. Bij één inrichting gaat het slechts om gemiddeld één incident minder per maand. Bij twee inrichtingen vonden er duidelijk meer incidenten plaats in de periode dat er ITA-jongeren op de afdeling verbleven. Dit is het geval bij Harreveld en Teylingereind. In deze twee inrichtingen vonden gemiddeld per maand vijf meer incidenten plaats als er ITA-jongeren geplaatst waren dan wanneer er geen ITA-jongeren geplaatst waren. De algemene resultaten over alle inrichtingen heen laten een divers beeld zien en het is daarom niet mogelijk een eenduidig antwoord te geven op de vraag of de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren van invloed is op het aantal incidenten dat op een afdeling plaatsvindt. Wel blijkt dat er bij de twee inrichtingen waar wel meer incidenten plaatsvinden als er ITA-jongeren zitten dit er vaak aanzienlijk meer zijn dan wanneer er geen ITA-jongeren zitten.

Tabel 4.8 Gemiddeld aantal incidenten per maand over de periode juli 2007-maart 2009 gedurende de aan- en afwezigheid van ITA-jongeren op een reguliere behandelafdeling

Inrichtingen	Afwezigheid jongeren	Aanwezigheid jongeren
De Hartelborgt	4	3
De Heuvelrug	-	-
De Hunnerberg	3	0
De Sprengen	-	-
Den Hey-Acker	-	-
Doggershoek	5	2
Harreveld	2	7
Het Keerpunt	-	-
Het Poortje	1	1
Rentray	3	2
Teylingereind	8	13

Om meer duidelijkheid te krijgen over de incidenten waar ITA-jongeren bij betrokken waren en de aard van deze incidenten, volgt hieronder een beschrijving per inrichting.

De Hartelborgt. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten in de periode (december 2008 tot en met maart 2009 (84 dagen). Hij heeft in deze periode op vier verschillende afdelingen gezeten, waarvan twee zogenaamde binnenkomstafdelingen waar jongeren standaard maar voor korte tijd geplaatst worden. Op de overige twee afdelingen heeft hij achtereenvolgens 37 en 23 dagen gezeten. Op de eerste afdeling heeft de jongere het langst gezeten (37 dagen). Hij is gedurende zijn verblijf bij drie incidenten van de in totaal 21 incidenten die gedurende deze periode op deze afdeling plaatsvonden, betrokken geweest. Deze incidenten betroffen een fysiek geweldsincident tegen een personeelslid, één keer een fysiek geweldsincident tegen een andere jongere en een verbaal geweldsincident tegen een jongere. Op de tweede afdeling, waar de jongere 23 dagen heeft gezeten, is hij geen enkele keer betrokken geweest bij een incident. Op deze afdeling vonden gedurende zijn verblijf helemaal geen incidenten plaats.

De Hunnerberg. In de Hunnerberg heeft één jongere op één afdeling gezeten. Gedurende zijn verblijfsperiode augustus en september 2008 (37 dagen) was hij bij één incident betrokken. Dit betrof een ontvluchting. Dit was het enige incident dat plaatsvond op deze afdeling gedurende de verblijfsperiode van de ITA-jongere.

Doggershoek. In Doggershoek hebben vier ITA-jongeren gezeten. Lopende het onderzoek bleek dat Doggershoek deze jongeren weliswaar heeft aangemeld voor de ITA, maar alle vier de jongeren hebben tussen hun verblijf in Doggershoek en plaatsing op de ITA nog in een andere inrichting gezeten. Doggershoek kon gegevens van het totaal aantal incidenten per maand vanaf januari 2008 leveren. Cijfers van voor deze tijd zijn niet aangeleverd. Daarom kan over een deel van onze onderzoeksperiode (juli 2007 tot en met december 2007) geen informatie worden geleverd over het aantal incidenten per maand op de betreffende afdelingen. Wel is bekend bij hoeveel incidenten de ITA-jongeren gedurende deze periode betrokken zijn geweest. Er is geen informatie verstrekt over de aard van de incidenten waarbij de jongeren betrokken waren.

Jongere 1 heeft gedurende zijn verblijfsperiode (april t/m oktober 2007: 185 dagen) op twee verschillende afdelingen gezeten. Op de eerste afdeling heeft hij 146 dagen gezeten en is hij betrokken geweest bij drie incidenten. Op afdeling 2 heeft hij 39 dagen gezeten en is bij één incident betrokken geweest.

Jongere 2 heeft gedurende zijn verblijfsperiode (oktober 2007 t/m december 2007: 53 dagen) op twee verschillende afdelingen gezeten, variërend van 20 tot 33 dagen. Hij is gedurende zijn verblijfsperiode bij geen enkel incident betrokken geweest.

Jongere 3 heeft gedurende zijn verblijfsperiode (juli 2003 t/m december 2007: 564 dagen) op drie verschillende afdelingen gezeten, variërend van 20 tot 294 dagen. Op deze drie afdelingen heeft hij niet aaneengesloten gezeten; hij is in totaal vijf keer overgeplaatst. Op de eerste twee afdelingen waar hij heeft gezeten is hij bij geen enkel incident betrokken geweest. Op de laatste afdeling waar hij geplaatst was, heeft hij 93 dagen gezeten. In deze periode is hij betrokken geweest bij drie incidenten. Het is niet bekend wat voor soort incidenten dit waren.

Jongere 4 heeft gedurende zijn verblijfsperiode (augustus 2007 tot en met december 2007: 116 dagen) op twee afdelingen gezeten. Op de eerste afdeling 43 dagen op de tweede afdeling 73 dagen. Op de eerste afdeling is hij bij geen enkel incident betrokken geweest. Op afdeling twee is hij bij drie incidenten betrokken geweest.

Jongere 5 heeft gedurende zijn verblijfsperiode (juni 2006 t/m april 2009: 1043 dagen) op zes verschillende afdelingen gezeten en is ook zes keer overgeplaatst. De verblijfsperiode op deze afdelingen varieerde van 10 tot 148 dagen. Hij is gedurende zijn verblijfsperiode bij geen enkel incident betrokken geweest.

Harreveld In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten. Deze jongen heeft gedurende zijn verblijfsperiode (maart 2007 tot en met november 2008: 617 dagen, waarvan 35 dagen proefverlof) op drie verschillende afdelingen gezeten. Op afdeling 1 heeft hij in eerste instantie 294 dagen gezeten, hij is toen bij geen incident betrokken geweest. In totaal vond er één incident plaats op de afdeling gedurende het verblijf van deze jongere. De periode op deze afdeling werd gevolgd door 35 dagen proefverlof waarbij de jongere betrokken was bij één incident. Hierna werd hij weer op zijn oude afdeling geplaatst waar hij vervolgens 234 dagen verbleef en betrokken was bij vier

incidenten (van de in totaal 44 incidenten op de afdeling). Op de afdeling hierna zat hij 53 dagen en was hij betrokken bij één van de in totaal zeventien incidenten.

Het Poortje. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten. Gedurende zijn verblijfsperiode (mei 2008 tot en met maart 2009: 304 dagen) heeft hij op twee afdelingen gezeten. Op afdeling 1 heeft hij 70 dagen gezeten en was hij betrokken bij drie van zeven incidenten die daar gedurende zijn verblijfsperiode plaatsvonden. Op afdeling 2 heeft hij 234 dagen gezeten, en was hij betrokken bij twee van de in totaal vijf incidenten die plaatsvonden tijdens zijn verblijf. Het is onbekend wat de aard van deze incidenten was.

Rentray. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten in de periode maart 2007 tot en met augustus 2008: 506 dagen). Gedurende zijn verblijfsperiode heeft hij op één afdeling gezeten en was hij betrokken bij zeven incidenten. Van het totaal aantal incidenten dat plaatsvond op de afdeling zijn geen gegevens beschikbaar van de periode maart 2007 tot juli 2007. Vanaf juli 2007 tot en met augustus 2008 vonden er 50 incidenten plaats op de afdeling waar deze jongere geplaatst was.

De incidenten waar de ITA-jongere bij betrokken was betroffen drie keer een fysiek geweldsincident tegen een personeelslid, een keer een verbaal geweldsincident tegen een personeelslid, een keer een fysiek geweldsincident waarbij een andere jongere betrokken was, en twee keer een incident in de categorie overige incidenten waarbij de aard van deze incidenten niet nader is gespecificeerd. Een van de drie geweldsincidenten tegen personeelsleden betrof een ernstig geweldsincident tegen een groepsleider. Op grond van dit incident is hij voor een correctieplaatsing overgeplaatst naar een andere inrichting. De inrichting geeft aan dat de inrichting vermoedelijk geen ITA-plaatsing had aangevraagd op basis van het gedrag dat hij binnen de inrichting vertoonde. Het was de bedoeling dat de jongere na zijn correctieplaatsing weer terug zou keren in Rentray. Aanleiding voor de aanvraag voor plaatsing op de ITA vormde voornamelijk zijn gedrag in volgende inrichtingen. In de inrichting waar hij ter correctieplaatsing geplaatst werd ging het mis. Ook tijdens de detentie die hij aansluitend nog moest uitzitten veroorzaakte hij incidenten. Dit maakte dat er volgens de inrichting geen reëel perspectief meer was voor de jongere om terug te keren naar Rentray.

Teylingereind. In deze inrichting hebben twee ITA-jongeren gezeten. Een jongere heeft op twee afdelingen (drie keer overgeplaatst) gezeten, in de periode juli 2008 tot en met oktober 2008: (86 dagen). Op de eerste afdeling heeft hij in totaal 28 dagen gezeten en is hij bij vier van de in totaal 32 incidenten betrokken geweest. De inrichting maakt bij de presentatie van haar incidentgegevens onderscheid tussen orde – en strafincidenten. De incidenten waarop de jongere op deze afdeling betrokken was betroffen in alle gevallen orde incidenten. Op de tweede afdeling verbleef hij 58 dagen en was hij in deze periode betrokken bij vijf van de in totaal 42 incidenten die op de afdeling plaatsvonden. Dit betrof twee keer een orde incident en drie keer een strafincident.

De tweede ITA-jongere heeft op drie afdelingen gezeten. Op afdeling 1 heeft hij twee dagen gezeten en is in die periode bij geen enkel incident betrokken geweest terwijl er op deze afdeling in deze korte periode wel zestien incidenten plaatsvonden (negen orde incidenten). Op afdeling twee heeft hij 149 dagen gezeten en was hij bij zes van de in totaal 115 incidenten die er plaatsvonden betrokken. De incidenten waarbij de jongere betrokken was betroffen twee orde incidenten en vier strafincidenten. Op afdeling drie heeft hij zeven dagen gezeten, er zijn geen gegevens over het aantal incidenten waarbij

deze jongere in die periode betrokken was op de afdeling. Wel is bekend dat er in de maand waarin de jongere zeven dagen op de afdeling zat, in totaal vijf incidenten plaatsvonden.

Algemeen beeld

Gezien de verschillende verblijfsperioden en verschillende afdelingen waarop deze jongeren hebben gezeten is het niet mogelijk een eenduidig beeld te geven van de relatie tussen de aanwezigheid van ITA-jongeren en het aantal incidenten dat op een afdeling plaatsvindt. In sommige gevallen verschilt de mate waarin een jongere betrokken is bij incidenten ook nog per afdeling: op de ene afdeling is een jongere dan vaak betrokken bij incidenten, terwijl hij op de volgende afdeling (binnen dezelfde inrichting niet betrokken is bij incidenten).

4.5.2 Ziekteverzuim

Bij elf inrichtingen die carrouseljongeren voor de ITA hebben aangemeld zijn gegevens met betrekking tot ziekteverzuim per maand opgevraagd, over de periode juli 2007 tot en met maart 2009. Van zes inrichtingen zijn er geen gegevens beschikbaar. De redenen hiervoor komen overeen met de redenen die genoemd zijn bij de behandeling van de incidentengegevens. Op basis van de cijfers zijn er geen conclusies te trekken over de relatie tussen de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren en het ziekteverzuim. Bij de inrichtingen die gegevens over ziekteverzuim hebben geleverd gaat het bij elke inrichting maar om enkele afdelingen waar ITA-jongeren hebben gezeten. De tijdsduur waarin ze op de afdelingen hebben gezeten verschillen en de tijdsperioden waarop zij op de afdelingen hebben gezeten overlappen niet. Daarbij komt dat het aantal waarnemingen zo klein is dat er op basis hiervan geen uitspraken zijn te doen. Ook is er geen informatie over andere verzuimveroorzakers. Om uitspraken te kunnen doen over de invloed van ITA-jongeren zouden we over een hele reeks van gegevens m.b.t. potentiële verzuimveroorzakers moeten beschikken. Vanwege de bovenstaande beperkingen is er voor gekozen per inrichting te kijken naar het algemene beeld na analyse van de gegevens. De gegevens die de inrichtingen hebben geleverd zijn op verschillende manieren berekend, daarom is het niet mogelijk de inrichtingen onderling te vergelijken. Wel kan er een algemene trend worden gesignaleerd. De vijf inrichtingen die wel gegevens hebben geleverd worden hieronder achtereenvolgens besproken.

Hartelborgt. In deze inrichting heeft één ITA jongere gezeten. Op de afdeling waar de jongere het langst (37 dagen) heeft gezeten is te zien dat gedurende deze twee maanden het ziekteverzuim hoger ligt dan in de andere maanden. Het ziekteverzuim is in deze periode hoger dan 10%, terwijl het in de periode daarbuiten (m.u.v. één maand) onder de tien procent ligt. Op de andere afdeling vindt in de maand (23 dagen) dat deze ITA-jongere er geplaatst is, geen verzuim plaats.

Sprengen. In De Sprengen hebben drie jongeren op vijf verschillende afdelingen gezeten. Een jongen heeft op drie afdelingen gezeten, een jongen heeft op twee afdelingen gezeten tijdens zijn verblijf in De Sprengen en een jongen heeft op één afdeling gezeten. De lengte van hun verblijfsduur verschilt van een aantal dagen tot meer dan een jaar. Op één van de drie afdelingen hebben alle drie de ITA jongeren gedurende een korte tijd gelijktijdig gezeten. Deze afdeling is later omgebouwd tot de ITA. Van een aantal maanden zijn de verzuimcijfers van deze afdeling beschikbaar. Er vond in deze maanden

geen verzuim plaats. Helaas zijn van de overige afdelingen waar ITA-jongeren hebben gezeten geen verzuimcijfers aangeleverd.

Harreveld. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten. Deze jongere heeft op drie verschillende afdelingen gezeten. Op de laatste afdeling voor hij op de ITA werd geplaatst heeft hij drie maanden gezeten. De verzuimcijfers gedurende zijn verblijf verschillen erg van maand tot maand (0,95%, 3,18% en 7,38%). Deze cijfers verschillen niet van de verzuimcijfers in de periode dat hij niet op de afdeling geplaatst was.

Het Poortje. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten op twee afdelingen waarvan hij op de laatste afdeling voor plaatsing op de ITA, acht maanden (9234 dagen) heeft gezeten. Gekeken naar het verzuim in deze periode is te zien dat het verzuimpercentage weliswaar aan de hoge kant is (variërend van 11,5% tot 26,0%), maar qua hoogte en fluctuatie is er nauwelijks verschil met de periode waarin hij niet op deze afdeling verbleef.

Teylingereind. In deze inrichting hebben twee ITA-jongeren gezeten. Jongere 1 zat op twee afdelingen, respectievelijk 28 en 58 dagen. Op de afdeling waar hij 28 dagen zat is het ziekteverzuim gedurende de tijd dat hij er zit vrij hoog, boven de 15% maar dit verzuimpercentage verschilt niet van andere periodes. Op de afdeling waar hij 58 dagen zat, is het ziekteverzuim laag, onder de 5% in de periode dat hij daar geplaatst is. In deze periode is het verzuim lager dan in de maanden voor of na het verblijf van de ITA-jongere.

De tweede jongere heeft op drie afdelingen gezeten (zie beschrijving incidenten). De afdelingen waar hij twee en zeven dagen heeft gezeten worden buiten beschouwing gelaten. Het ziekteverzuim beeld op de afdeling waar hij het langst (149 dagen) heeft gezeten, ligt het verzuimpercentage vijf achtereenvolgende maanden tussen de 20% 30%. Dit verzuimpercentage is hoger dan in de maanden voor of na zijn plaatsing op de afdeling. Opvallend is dat het percentage gedurende een vrij lange tijd (vijf maanden) zo hoog is.

Algemeen beeld

Van de vijf inrichtingen waarvan gegevens beschikbaar zijn blijken bij twee inrichtingen (Hartelborgt en Teylingereind) op sommige afdelingen de verzuimpercentages hoger in de maanden dat er een ITA-jongere geplaatst is. Hierbij geldt voor beide inrichtingen dat dit maar voor één afdeling binnen de inrichting geldt. Op de andere afdelingen binnen deze inrichtingen waar ook ITA-jongeren hebben gezeten is er geen verschil in verzuimpercentages te zien. Bij twee inrichtingen verschilt het verzuimpercentage niet van maanden wanneer er geen ITA-jongere geplaatst is. Binnen één inrichting was het verzuimpercentage of niet gegeven of was dit percentage gelijk aan nul. Op basis van deze gegevens is geen eenduidige conclusie te trekken over de invloed van de aan of afwezigheid van ITA-jongeren op een afdeling. Opvallend is dat verzuimpercentages van afdelingen binnen inrichtingen soms sterk van elkaar kunnen verschillen. De aan- of afwezigheid van carrouseljongeren is hierbij niet van invloed.

4.5.3 Personeelsverloop

Bij elf inrichtingen die carrouseljongeren voor de ITA hebben aangemeld zijn personeelsverloopgegevens per maand opgevraagd, over de periode juli 2007 tot en met maart 2009. Van zeven inrichtingen konden geen gegevens gebruikt worden of waren er

geen gegevens beschikbaar. De redenen hiervoor komen overeen met de redenen die genoemd zijn bij de behandeling van de incidentengegevens. Op basis van de cijfers zijn er geen conclusies te trekken over de relatie tussen de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren en het personeelsverloop. Bij de inrichtingen die gegevens over verloop hebben geleverd gaat het bij elke inrichting net als bij het ziekteverzuim maar om enkele afdelingen waar ITA-jongeren hebben gezeten. De tijdsduur waarin ze op de afdelingen hebben gezeten verschillen en de tijdsperioden waarop zij op de afdelingen hebben gezeten overlappen niet. Ook hier geldt dat het aantal waarnemingen zo klein is dat er op basis hiervan geen uitspraken zijn te doen. Andere factoren die van invloed kunnen zijn geweest op het personeelsverloop geen onderwerp van onderzoek geweest. Om uitspraken te kunnen doen over de invloed van ITA-jongeren zouden we over een hele reeks van gegevens m.b.t. potentiële verloopveroorzakers moeten beschikken. In plaats hiervan is er per inrichting gekeken naar het algemene beeld. De gegevens zijn op verschillende manieren berekend, daarom is het niet mogelijk de inrichtingen onderling te vergelijken. Wel kan er een algemene trend worden gesignaleerd. De vier inrichtingen waarvan bruikbare gegevens beschikbaar waren worden hieronder beschreven.

De Sprengen. In De Sprengen hebben drie jongeren op vijf verschillende afdelingen gezeten. Een jongen heeft op drie afdelingen gezeten, een jongen heeft op twee afdelingen gezeten tijdens hun verblijf in De Sprengen en een jongen heeft op één afdeling gezeten. De lengte van hun verblijfsduur verschilt van een aantal dagen tot meer dan een jaar. Op één van de drie afdelingen hebben alle drie de ITA-jongeren gedurende een korte tijd gelijktijdig gezeten. Deze afdeling is later de ITA geworden.

De Sprengen heeft cijfers geleverd van het absolute aantal personeelsleden dat per maand is vertrokken. In de maanden dat er ITA-jongeren op de afdelingen waren geplaatst was er geen personeelsverloop. In de periode daarbuiten is te zien dat het verloop vrij laag is en varieert van één tot drie personeelsleden die per maand vertrekken. Er is dus geen enkel verband tussen de aanwezigheid van carrouseljongeren en het personeelsverloop aan te tonen binnen deze inrichting.

Harreveld. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten. Deze jongen heeft op drie verschillende afdelingen gezeten. Op de laatste afdeling voor hij op de ITA werd geplaatst heeft hij drie maanden gezeten. In de maanden dat hij hier geplaatst was varieerde het personeelsverloop van 0% (in de eerste maand dat hij aanwezig was) tot 9% (de laatste maand dat hij op deze afdeling zat). Er zijn geen cijfers beschikbaar van de periode vóór de ITA-jongere er geplaatst was omdat de afdeling toen nog niet opgericht was.

Het Poortje. In deze inrichting heeft één ITA-jongere gezeten op twee afdelingen. Op de laatste afdeling voor plaatsing op de ITA, heeft hij acht maanden gezeten. Op de eerste afdeling waar hij binnen deze inrichting zat is er geen personeelslid vertrokken in de maanden dat deze jongere er verbleef (vier maanden). Op de tweede afdeling varieerde het personeelsverloop van één tot twee personeelsleden per maand, hoewel er ook maanden tussen zaten waarin er geen personeelslid vertrokken is. Hiermee verschilt het beeld in de periode dat de ITA-jongere hier geplaatst was, niet van het beeld toen hij hier niet geplaatst was.

Teylingereind Een jongen heeft op twee afdelingen gezeten, waarvan zijn verblijfsperiode varieerde van twaalf dagen tot bijna twee maanden. Terwijl de andere jongen op drie

afdelingen heeft gezeten, variërend van twee dagen tot zes maanden. Het personeelsverloop op deze afdelingen is gering in de periode dat de jongeren er verbleven. Er waren twee maanden waar er een personeelslid vertrokken was, in de overige maanden is er geen enkel personeelslid vertrokken in de periode dat deze ITA-jongeren er geplaatst waren.

Algemeen beeld

Zoals eerder aangegeven kunnen er gezien de geringe aantallen, het lage aantal inrichtingen waar we cijfers van hebben geen uitspraken doen over een verband tussen de aanwezigheid van ITA-jongeren en het personeelsverloop binnen de inrichting. Het algemene beeld dat naar voren komt na analyse van het beeld per inrichting is dat er geen enkel verband lijkt te zijn tussen deze twee variabelen.

4.5.4 Mening van geïnterviewde behandelaren en ITA-jongeren over incidenten, veiligheid en sfeer op de ITA

Incidenten

Volgens de geïnterviewden hebben zich op de beide ITA's sinds de invoering van de ITA twee (Den Hey-Acker) en tien (De Sprengen) incidenten voorgedaan. De incidenten in Den Hey-Acker bestonden uit bedreiging van het personeel met een mes en vernieling van een ruimte. De jongere die hierbij betrokken was, is hiervoor volgens het volwassenen strafrecht veroordeeld door een rechtbank. Dit was het zwaarste incident dat tot nu toe op de ITA in Den Hey-Acker heeft plaatsgevonden. Het tweede incident betrof een vechtpartij tussen een ITA-jongere en een jongere van een andere afdeling. In De Sprengen vonden volgens de geïnterviewden relatief veel zware incidenten plaats waarbij meubilair vernield is en personeelsleden van de ITA zijn bedreigd en geslagen. Een keer is er een intern bijstandsteam ingeschakeld vanwege de dreigende situatie. Op de vraag of de incidenten op de ITA samenhangen met het gewelddadige gedrag dat de ITA-jongeren vertonen en met hun antisociale persoonlijkheidsstoornis antwoorden de behandelaren instemmend. Volgens hen hangen deze kenmerken van de jongere geheel samen met het agressieve gedrag wat zij vertonen.

Aan de acht ITA-jongeren is gevraagd of ze wel eens betrokken zijn geweest bij ruzies of vechtpartijen op de ITA. Vier jongens antwoorden ontkennend. Een jongen geeft aan wel eens ruzie te hebben gehad, maar zegt niet betrokken te zijn geweest bij een vechtpartij. Voor de andere drie jongens geldt dat zij wel betrokken zijn geweest bij vechtpartijen of vernielingen.

Veiligheid

Op de ITA is de veiligheid een belangrijke kwestie. Over het algemeen beoordelen de medewerkers de veiligheid als matig tot redelijk. Met betrekking tot de veiligheid is een aantal maatregelen getroffen, zoals het geven van een weerbaarheidstraining aan personeelsleden van de ITA, het samenwerken met de beveiliging en het werken in kleine groepjes. Of het gevoel van veiligheid op een ITA minder groot is dan op een andere afdeling wordt niet duidelijk. De personeelsleden voelen zich over het algemeen tamelijk veilig, al hebben sommige groepsleiders er meer moeite mee dan anderen. Bij spanningen is men extra alert. De geïnterviewde behandelaren hebben de indruk dat de jongeren zich ook veilig voelen op de afdeling. Wel zijn de jongeren altijd op hun hoede voor de groepsleiding.

Sfeer

De sfeer op de afdeling wordt door de geïnterviewde behandelaren omschreven als serieus en niet ontspannen. De sfeer is hoofdzakelijk negatief met positieve uitschieters. Op de vraag of ze zich op hun gemak voelen op de afdeling zijn de meningen van de jongeren verdeeld. De helft (4 van de 8) voelt zich redelijk op zijn gemak. De andere jongens zijn minder positief. Zo geeft één jongen aan zich wel op zijn gemak te voelen bij de andere jongens, maar niet bij de groepsleiding. De reden hiervoor is dat de leiding volgens hem niet consequent is, zich niet aan haar woord houdt en niet open en eerlijk is. Een ander geeft aan zich niet goed te voelen op de ITA en voornamelijk boos en verdrietig te zijn. De jongens oordelen verschillend over de sfeer op de afdeling. Twee jongens zijn te spreken over de sfeer tussen zowel de jongeren onderling, als tussen jongeren en groepsleiding. Twee andere jongens vinden de sfeer juist heel slecht. Zo zijn er volgens de één voortdurend spanningen tussen de jongeren onderling. Volgens een ander is er wel ruimte voor het maken van grapjes, maar voelen tegelijkertijd veel jongeren op de ITA zich verdrietig en akelig. Twee anderen vinden de sfeer ronduit onprettig. Twee jongeren beoordelen de sfeer op de ITA als niet prettig maar ook niet onprettig.

Alle jongens zeggen contact te hebben met de andere ITA-jongeren op de afdeling. Twee jongens geven aan dat ze echte vriendschappen hebben opgebouwd met sommige jongens op de ITA. Andere geïnterviewde jongeren zijn weer van mening dat er op de ITA weinig plaats is voor vertrouwelijkheid en het bespreken van gevoelens.

4.5.5 Doelen en doelbereiking

Doelen en mate van doelbereiking volgens de dossiers en de behandelaren

In de eerste periode van het verblijf van een jongere op een ITA wordt er voornamelijk geobserveerd. Na zes weken stelt de gedragsdeskundige samen met de jongere het eerste behandelplan op. Over het algemeen worden voor alle jongeren min of meer dezelfde doelen geformuleerd. Tijdens de behandeling wordt voornamelijk gewerkt aan het vergroten van de mate van zelfbeheersing, de zelfredzaamheid van de jongeren evenals het vergroten van de zelfstandigheid. Het uiteindelijke doel is het kunnen meedoen in de maatschappij. In de elf dossiers is nader bekeken welke specifieke doelen zijn geformuleerd waar de individuele jongeren aan moeten werken. De doelen die in de dossiers beschreven staan, zijn tamelijk algemeen. Doelen die bij vrijwel alle jongeren worden genoemd, zijn het ontwikkelen van een realistisch en haalbaar toekomstperspectief en het verkrijgen van controle over woede/spanningen/boosheid en het reguleren van agressie. Individuele doelen die worden genoemd zijn: inzicht krijgen in drugsgebruik (bij twee jongeren genoemd), gevoelens leren herkennen (drie keer genoemd), structureren van gedrag (bij twee jongeren genoemd), motiveren voor resocialisatietraject, motiveren voor behandeltraject, leren omgaan met eisen, taken en regels van de omgeving, versterken van de gewetensfunctie, verantwoordelijkheid nemen voor het eigen gedrag. Bij vijf jongeren wordt specifiek aangegeven dat muziektherapie is ingezet bij de behandeling. Drie jongeren zijn echter voortijdig gestopt met deze therapie. Andere hupmiddelen die bij individuele jongeren worden genoemd zijn sociotherapie, spanningsreductie door middel van Thai Chi, en de inzet van psychofarmaca. Over de mate waarin de doelen voor de jongeren zijn bereikt kunnen op basis van de dossieranalyse geen uitspraken worden gedaan.

Van één ITA-inrichting zijn er gegevens over de fase waarin de jongeren zaten ten tijde van dit onderzoek (februari 2009). Het was moeilijk dit exact vast te stellen omdat jongeren regelmatig naar een eerdere fase worden teruggeplaatst, bijvoorbeeld naar aanleiding van een incident, een sanctie of wanneer zij te laat terugkomen van verlof. Van de vijf jongeren die in februari 2009 op de ITA in De Sprengen verbleven, zaten drie jongeren in fase 3, en één jongen in fase 1. Dit laatste is opmerkelijk omdat deze jongen op dat moment al vanaf februari 2008 (een jaar) op de ITA zat. Van één jongen is het onduidelijk of hij op dat moment in fase 2 of 3 zat.

Volgens de geïnterviewde behandelaren lukt het behalen van de gestelde behandeldoelen maar met heel kleine stapjes. Volgens één van hen zijn er geen specifieke behandeldoelen voor de jongeren vastgesteld, maar is het doel van de ITA het doorlopen van het programma.

De behandelaren is ook gevraagd wat volgens hen meer in het algemeen de resultaten van de ITA-aanpak zijn. Twee behandelaren zijn tevreden over de resultaten en spreken van een redelijk succesvolle aanpak tot nu toe. Twee behandelaren schatten in dat de ITA-aanpak bij 20% van de ITA-jongeren succesvol zal zijn, in de zin dat deze jongeren zullen resocialiseren in de maatschappij. Als positieve uitkomsten worden genoemd dat de jongeren op de ITA bij minder incidenten betrokken zijn dan op een reguliere behandelafdeling, dat er nog geen jongeren zijn overgeplaatst en dat er ook enige vooruitgang bij de jongeren valt te bespeuren. Er is sprake van een helder omschreven methode die veel inzet van het personeel vergt. Tegelijkertijd wordt opgemerkt dat het ook een lastige vraag is om te beantwoorden: het is nog niet duidelijk wat de resultaten zijn, het is nog een pilot.

Tot nu toe is nog geen enkele ITA-jongere teruggekeerd naar een reguliere afdeling. Wel zijn er vier jongeren om andere redenen uitgestroomd: bij één jongere is de PIJ-maatregel niet verlengd vanwege de uitzichtloosheid van de behandeling, één jongere is doorgestroomd naar TBS met voorwaarde (volwassenencircuit) vanwege het veroorzaken van een groot incident, één jongen is in het Pieter Baan Centrum geplaatst en bij de vierde jongen liep de PIJ-maatregel ten einde. Een van de behandelcoördinatoren geeft aan dat er ten tijde van het interview nog maar één jongen was uitgestroomd. Bij deze jongen liep de PIJ-maatregel ten einde, maar was de behandeling nog niet afgerond. Het is niet bekend bij de geïnterviewde behandelcoördinatoren wat er gebeurt als de doelen niet binnen de gestelde tijd worden gerealiseerd.

De vraag of het beter gaat met ITA-jongeren in vergelijking met carouseljongeren die niet op een ITA zijn geplaatst, kunnen de geïnterviewde behandelaren niet beantwoorden. Wel zijn ze van mening dat carouseljongeren gebaat zouden zijn bij een ITA-aanpak, al was het alleen maar omdat dit beter is dan steeds te worden overgeplaatst naar een andere afdeling of inrichting. ITA biedt jongeren een nieuwe kans, de individuele aanpak leidt tot meer rust bij de jongeren. Eén van de behandelcoördinatoren is bang dat de waargenomen aanpassingen bij jongeren oppervlakkig zijn, zij betwijfelt of jongeren in staat zijn het geleerde te generaliseren naar andere situaties. Een behandelcoördinator merkt op dat het succes van de aanpak onder meer zou blijken uit het feit dat de jongeren op de ITA bij minder incidenten betrokken zijn dan op hun vorige afdeling (een indicatie dat de jongeren op de ITA iets geleerd hebben),

maar geeft tegelijkertijd aan dat dit ook alleen een aanpassingsstrategie zou kunnen zijn van de jongeren.

Doelen en de mate van doelbereiking volgens de jongeren

In de interviews met acht ITA-jongeren is gesproken over hun ideeën over het doel van hun behandeling op de ITA. Vier jongeren denken dat het doel van hun verblijf op de ITA, resocialisatie is. Andere jongeren geven aan dat er volgens hen geen doel is en dat ze op de ITA zijn geplaatst om te wachten tot hun PIJ-maatregel afloopt.

De jongeren is gevraagd wat ze denken nodig te hebben om na hun detentie zelfstandig in de maatschappij te functioneren. Veelal worden er praktische zaken genoemd zoals een woning, werk en een diploma. Daarnaast worden ook sociale vaardigheden genoemd en het hebben van goed contact met familie. De jongeren is gevraagd of zij vinden dat de ITA hen de mogelijkheid biedt om na hun detentie in de maatschappij te kunnen functioneren. Twee jongeren antwoorden hier positief op en denken dat hun verblijf op de ITA ook daadwerkelijk bijdraagt tot hun resocialisatie in de maatschappij. Ze geven aan dat ze op de ITA hulp krijgen bij het aanleren van sociale en gedragsvaardigheden, onderwijs krijgen en er op de ITA sprake is van een goed dagritme. De overige zes jongeren hebben een negatievere mening. De redenen die de jongeren hiervoor aangeven variëren. Twee jongeren zijn van mening dat ze op de ITA niet worden voorzien in hun basisbehoefte (te weinig eten). Een jongere vindt dat jongeren op de ITA teveel als kind te worden behandeld in plaats van als volwassene, waardoor ze niet leren zelfstandig te functioneren. Vier jongeren vinden dat indien het een jongere daadwerkelijk lukt te resocialiseren in de maatschappij, dit niet zozeer te danken is aan de aanpak op de ITA maar dit komt omdat een jongere zich daar zelf voor heeft ingezet of volwassen is geworden en daardoor betere keuzes kan maken.

Vijf jongeren geven aan op de ITA niks te leren en zeker geen vaardigheden te leren die ze buiten de inrichting nodig hebben om te functioneren in de maatschappij. Ook vinden ze dat de ITA in vergelijking met andere instellingen veel beperkingen heeft. Hiermee doelend op het strakke dagprogramma. Eén van hen vindt dat je op de ITA juist het tegenovergestelde leert van wat je zou moeten leren: goed omgaan met meer en ook verschillende mensen; met andere mensen in een klas kunnen zitten. En dat leren jongeren volgens hem niet op de ITA. Daar komt ook nog bij dat het feit dat je op de ITA elke dag met een klein groepje dezelfde mensen zit, juist spanningen geeft. Drie jongens zijn positiever gestemd. Twee geven aan te hebben geleerd andere oplossingen te vinden voor hun agressie. Een derde jongere vertelt dat wat hij geleerd heeft deels te maken heeft met het feit hij nu ouder is en een beetje genoeg heeft van zijn vroegere leven. Vier jongeren vinden niet dat ze door hun verblijf op de ITA beter leren functioneren in de maatschappij, één van hen vindt zelfs, dat hij op de ITA heeft geleerd manipulatiever met mensen om te gaan. Wel geeft één van hen aan dat hij door de ITA geleerd heeft zelfstandiger te functioneren omdat hij op de ITA meer op zichzelf aangewezen is. Op de vraag of zij door wat zij op ITA geleerd hebben anders met moeilijke situaties omgaan wordt door vier jongeren negatief geantwoord. De overigen zijn positiever en geven daarbij als argument dat ze op de ITA een nieuwe kans en een doel voor ogen hebben gekregen. Ook kunnen ze beter omgaan met hun agressie.

Op de vraag wat ze specifiek goed vinden aan wat ze leren op de ITA noemen de jongeren de hulp die zij krijgen om hun agressie onder controle te krijgen en de hulp die

ze krijgen bij het aanleren van praktische basisvaardigheden die ze in de maatschappij nodig hebben. Eén jongere geeft aan dat dit resocialiseren wat hem betreft wel te langzaam gaat. De vraag wat ze specifiek niet goed vinden aan wat ze leren op de afdeling lokt veel kritiek uit op de ITA. Zo stelt één jongere dat die vraag hem irriteert want hij hoeft helemaal niets te leren. Het probleem ligt immers niet bij hem, maar bij de omgeving waar hij uit komt. De afzondering en de strenge regels op de ITA verergeren het gedrag van de jongens alleen maar, volgens een andere jongen. Zodra de jongeren weer zelfstandig in de maatschappij moeten functioneren, zullen ze sneller vallen voor verleidingen omdat ze niet zelf hebben geleerd hiermee om te gaan. Eén jongere registreert grote inconsequenties in de behandeling en een heel slechte communicatie tussen de mensen 'boven' en de groepsleiders; volgens hem werken ze langs elkaar heen.

Ondanks alle negatieve uitspraken meent de helft van de jongeren dat ze sinds hun verblijf op ITA positief veranderd zijn. Als redenen worden genoemd dat ze op de ITA meer rust hebben en dat als prettig ervaren. Ook geven ze aan beter te kunnen omgaan met agressie; meer inzicht te hebben in hoe ze zich behoren te gedragen en minder problemen te hebben dan in andere inrichtingen. Twee jongeren zijn naar eigen zeggen negatief veranderd, en juist harder en bozer geworden. Eén jongere kan geen verandering bij zichzelf ontdekken.

Als ze mochten kiezen tussen een verblijf op ITA of op een reguliere groep dan kiest de helft van de jongeren voor verblijf op een reguliere behandelgroep. De redenen hiervoor variëren van het fijner vinden in een groep te verkeren, van mening zijn te oud te zijn om in een jeugdinstelling te zitten tot niet goed kunnen opschieten met de groepsleiders op de ITA, en het programma mentaal te zwaar te vinden vanwege de vele uren die men alleen moet doorbrengen en het strakke dagprogramma. Vier jongeren kiezen liever voor verblijf op de ITA. De jongeren noemen hiervoor verschillende redenen, twee van deze vier jongeren geven aan de ITA wel goed te vinden. Een andere jongere geeft aan op de ITA rust vinden. Een jongen geeft aan niet terug te willen naar een groepsafdeling omdat hij daar weer helemaal opnieuw zouden moeten beginnen.

4.6 Samenvatting

In dit hoofdstuk is aan de hand van registratiegegevens en interviews getracht een beeld te schetsen van de ITA in de praktijk. Aan de hand van registratiegegevens, dossieronderzoek en interviews is in kaart gebracht hoe de bereikte doelgroep van ITA eruit ziet. In de periode januari 2008 – maart 2009 zijn twintig jongeren, afkomstig uit elf JJI's op een ITA geplaatst. De gemiddelde leeftijd van deze twintig jongeren bedraagt ruim 20 jaar. Hoewel ook jongere PIJ-ers in aanmerking komen voor plaatsing op een ITA, is dat (nog) niet terug te zien in de registratiegegevens. Geïnterviewde medewerkers van de ITA geven echter wel aan dat er steeds vaker jongere jongens op de ITA terecht komen.

Van elf ITA-jongeren zijn de dossiers geanalyseerd. Bij de meeste van hen is sprake van een gedragsstoornis en een persoonlijkheidsstoornis, ook psychosociale problemen en drugs en alcoholgebruik komen regelmatig voor. Negen van de elf jongens zijn minstens vier keer overgeplaatst naar een andere inrichting voor zij op de ITA terecht kwamen. Het beeld dat uit de dossiers naar voren komt, komt overeen met het beeld dat geïnterviewde medewerkers van de ITA schetsen van de bereikte doelgroep.

Den Hey-Acker had een voorbereidingstijd van een jaar, De Sprengen had een voorbereiding van drie maanden voor de start van de ITA. De in de praktijk gecreëerde randvoorwaarden komen overeen met de randvoorwaarden die in het plan van aanpak worden genoemd. De toeleiding van de jongeren vindt plaats zoals beoogd. Het aantal jongeren dat op de ITA geplaatst is blijft echter wel achter bij het beoogde aantal. Het begeleidingsteam van de ITA bestaat voor het merendeel uit mannen, personen die jonger dan veertig zijn en een Mbo-opleiding hebben. Op de ITA in De Sprengen is er ten tijde van de interviews sprake van een personeelstekort.

De training van het personeel van de beide ITA's komt grotendeels overeen met wat er in het plan van aanpak beschreven staat. De overlegstructuren in beide ITA's verschillen van elkaar. Op Den Hey-Acker wordt het plan van aanpak gevolgd, in De Sprengen zijn ze hiervan afgeweken. Wat de in de praktijk uitgevoerde aanpak betreft, valt op dat deze in beide ITA inrichtingen verschillend is. In Den Hey-Acker is de fasering hetzelfde zoals in het plan van aanpak, maar is de concrete invulling van de doelen die de jongere moeten behalen, de vrijheden en privileges die de jongeren in elke fase krijgen niet uit de projectdocumentatie naar voren gekomen. In De Sprengen zijn ze afgeweken van de fasering zoals die in het plan stond. Zo hebben ze na de instroomfasen vier fasen in plaats van vijf en duurt elke fase zes maanden in plaats van de beoogde drie maanden. Inhoudelijk komen de fasen grotendeels overeen met het oorspronkelijke plan. Zowel op de ITA in Den Hey-Acker als op de ITA in De Sprengen wordt er in een eerder stadium dan beoogd begonnen met het resocialiseren van de jongeren. Ook is er op de ITA in De Sprengen meer nadruk op het bijbrengen van zelfinzicht en probleembesef bij de jongeren dan in het oorspronkelijke plan beschreven staat.

De aanpak van jongeren op de ITA is vergeleken met de aanpak van carrouseljongeren op een reguliere behandelafdeling. Hiervoor zijn interviews gehouden met medewerkers van twee vergelijkingsinrichtingen waar geen ITA pilot loopt. De overeenkomsten zijn dat de behandeling op beide type afdelingen is afgestemd op de individuele behoeften van de jongeren en het behandelprogramma een gefaseerde opbouw kent. Indien een carrouseljongere niet goed op de afdeling functioneert, krijgt hij tijdelijk een individueel programma waarbij hij minder tijd op de groep doorbrengt. De standaard is echter dat de behandeling zoveel mogelijk in groepsverband plaatsvindt. Dit is tegelijkertijd ook het belangrijkste verschil met de aanpak op de ITA waarbij de jongere veel tijd alleen doorbrengt.

In de elf inrichtingen waar ITA-jongeren hebben gezeten voordat zij werden aangemeld voor de ITA, zijn gegevens opgevraagd over het aantal incidenten, ziekteverzuim en personeelsverloop om de invloed van de aan- of afwezigheid van carrouseljongeren op deze variabelen te kunnen onderzoeken. Op basis van de voor dit onderzoek verzamelde gegevens kunnen geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin het aantal incidenten, het ziekteverzuim en personeelsverloop, beïnvloed wordt door de aanwezigheid van carrouseljongeren.

Ook in interviews met medewerkers van de ITA is ingegaan op het aantal incidenten dat plaatsvindt op de ITA, het gevoel van veiligheid dat ze hebben en hun mening over de sfeer op de ITA. De incidenten op de ITA hangen volgens de geïnterviewden in hoge mate samen met het antisociale persoonlijkheidsprofiel van de jongeren. Het aantal incidenten op de ITA verschilt volgens de geïnterviewden niet zozeer van andere behandelafdelingen maar de incidenten zijn heftiger en de impact is groter. Ook zijn ITA-

jongeren sneller geneigd over te gaan op verbaal en fysiek geweld. Medewerkers van de ITA voelen zich redelijk veilig op de ITA. Van de geïnterviewde ITA-jongeren voelt de helft zich veilig op de ITA, over de sfeer op de afdeling oordelen ze wisselend.

De doelen waaraan op de ITA wordt gewerkt door de jongeren betreffen vaak algemene doelen die voor alle ITA-jongeren gelden. Uit de dossiers wordt niet duidelijk hoe er concreet aan deze doelen gewerkt zal worden op de ITA. Ook wordt uit de dossiers niet duidelijk in welke mate bepaalde doelen zijn al zijn bereikt. Informatie over doelbereiking werd voor dit onderzoek vooral gehaald uit de interviews met behandelaren en ITA-jongeren en betreft dus subjectieve ervaringen van de geïnterviewden.

Wat betreft het doel van de ITA en de mate waarin de doelen bereikt worden geven de geïnterviewde medewerkers van de ITA aan dat de ITA-aanpak redelijk succesvol is. Positief zijn ze over het feit dat de ITA-jongeren op de afdeling minder incidenten veroorzaken dan voorheen, er in het gedrag van de jongere vooruitgang zichtbaar is en er nog geen jongeren zijn overgeplaatst. Medewerkers vragen zich wel af in hoeverre de waargenomen veranderingen in het gedrag van de jongeren stand houden als zij zich straks weer in de maatschappij gaan begeven. Aangezien er nog maar één ITA-jongere is uitgestroomd (wegens een aflopend PIJ-traject) is het moeilijk aan te geven in hoeverre de ITA tot nu toe succesvol is. De ITA-jongeren oordelen wisselend over de mate waarin hun verblijf op de ITA volgens hen helpt om later te functioneren in de maatschappij. Sommige jongere geven aan dat ze hebben leren omgaan met hun agressie, gedrags- en sociale vaardigheden hebben ontwikkeld en een goed dagritme hebben ontwikkeld. Anderen zijn minder positief en geven aan dat ze door de strenge regels op de ITA niet leren zelfstandig te functioneren en zelf verantwoordelijkheid te nemen voor hun gedrag.

5 Beantwoording onderzoeksvragen

5.1 Inleiding

De ITA is opgericht om plaats te bieden aan carrouseljongeren die door hun, veelal gewelddadige gedrag niet goed binnen een reguliere groepsafdeling kunnen functioneren en als gevolg hiervan regelmatig worden overgeplaatst naar andere afdelingen en inrichtingen. Een groepsdynamische benadering werkt bij deze jongeren contraproductief. In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft PI Research een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke werking van ITA's voor groepsongeschikte jongeren met een PIJ-maatregel. Er is een planevaluatie uitgevoerd, waarbij is onderzocht hoe de aanpak op de ITA eruit ziet en welke evidentie er is vanuit de wetenschappelijke literatuur dat de aanpak op de ITA geschikt zou zijn voor de behandeling van carrouseljongeren. Daarnaast is een procesevaluatie uitgevoerd van de pilot binnen Den Hey-Acker en De Sprengen. De bevindingen uit de plan- en procesevaluatie worden hieronder samengevat aan de hand van de zes onderzoeksvragen die door het WODC zijn geformuleerd. Na beantwoording van de onderzoeksvragen volgt een discussie waarbij de meest opvallende bevindingen uit dit onderzoek worden besproken en geanalyseerd.

5.2 Onderzoeksvraag 1: ITA in theorie

In deze paragraaf staat de eerste onderzoeksvraag centraal. De vraag: *Hoe ziet de ITA eruit?* kan worden onderverdeeld in vier subvragen die hieronder verder worden uitgewerkt.

1a Wat zijn de programmadoelen van het individuele behandeltraject en is terugkeer naar de reguliere groep mogelijk?

Het doel van de ITA is gelijk aan het doel van een 'gewone' PIJ-maatregel, namelijk de heropvoeding en behandeling van jongeren met een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestesvermogens in een strafrechtelijk kader. Het doel is resocialisatie, wat in het geval van de behandeling van carrouseljongeren op de ITA niet alleen terugkeer naar de maatschappij betekent, maar ook terugkeer naar een reguliere groepsafdeling kan betekenen. Het uitgangspunt is dus dat terugkeer naar een reguliere groep tot de mogelijkheden behoort. Door een veilige, gestructureerde omgeving te creëren wordt geprobeerd het gewelds- en recidiverisico te verminderen. Daarnaast wordt getracht de persoonlijke ontwikkeling van de jeugdige te stimuleren.

1b In hoeverre is het individuele behandeltraject gestoeld op criteria voor effectiviteit?

Allereerst is nagegaan in hoeverre ITA *in opzet* voldoet aan een aantal algemene uitgangspunten of beginselen, die aan de basis liggen van effectief ingrijpen. Uit de *What Works*-literatuur blijkt dat programma's die deze beginselen huldigen, doorgaans succesvoller, effectiever in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag zijn. De beginselen van een effectieve interventie hebben betrekking op de persoon van de

jongere en de achtergronden en oorzaken van zijn antisociale of delinquente gedrag, of op de wijze van implementatie en uitvoering van het programma. De zes beginselen die worden onderscheiden zijn: het risicobeginsel (wie) het behoeftebeginsel (wat), het responsiviteitsbeginsel (waarmee), het professionaliteitsbeginsel (door wie), het beginsel van programma-integriteit (hoe) en het contextbeginsel (waar).

In het plan van aanpak ITA komen de zes beginselen van effectief ingrijpen in meer of mindere mate terug. Zo krijgen de jongeren die op de ITA geplaatst worden een individueel behandelprogramma, waarbij ze een gefaseerd traject doorlopen dat ongeveer anderhalf jaar duurt. Op basis van een risicotaxatie en de delictanalyse wordt het behandeltraject uitgezet. De aanpak sluit daarmee deels aan op het risicobeginsel. Naarmate de kans groter is dat een jongere in herhaling zal vallen, zal de hulp intensiever en omvattender moeten zijn. In het plan van aanpak wordt weliswaar beschreven hoe het dagprogramma er uit ziet, maar valt niet expliciet af te leiden hoe intensief en omvattend de aanpak is.

In het plan van aanpak is voldoende aandacht voor het behoeftebeginsel. Hierbij gaat het erom dat de interventie aansluit bij de specifieke criminogene behoeften van de doelgroep. Leidraad voor de behandeling vormen de delictanalyse en de risicotaxatie door middel van de SAVRY. De behandeling is gericht op de vermindering van de risicofactoren en het vergroten van de beschermende factoren, zodat uiteindelijk de kans op recidive afneemt. Er wordt geprobeerd zo goed mogelijk aan te sluiten op de behoeften van de jongeren en zoveel mogelijk maatwerk te leveren.

De ITA-aanpak sluit goed aan bij het responsiviteitsbeginsel. In het plan van aanpak worden enkele uitgangspunten geformuleerd om tot een goede uitvoering van het behandelplan te komen. Eén daarvan is de aansluiting van de interventies bij de intellectuele en praktische capaciteiten van de jeugdige. Op de ITA wordt gebruikt gemaakt van het sociaal competentiemodel en cognitief gedragstherapeutische interventies gericht op de morele ontwikkeling van jeugdigen. Binnen het standaardprogramma, krijgt elke jongere een individueel traject aangeboden. De invulling van het scholings- en arbeidstraject en de keuze voor een training of therapie wordt afgestemd op de betreffende jongere. Aangegeven wordt dat wanneer een jongere niet meer te motiveren is voor deelname aan het reguliere onderwijs, het zinvol is om te investeren in training en arbeidstraining, gericht op motivatie. In de verschillende fasen die de jongere doorloopt krijgt hij steeds meer privileges en vrijheden aangeboden. Omdat abstracte beloningen in de vorm van een waardering of schouderklopje bij deze doelgroep vaak weinig effect hebben, zullen bij gewenst gedrag vooral materiële beloningen worden gegeven. Daarnaast is het van belang dat de motivatie van de jeugdige voortdurend wordt gestimuleerd.

Ook aan het professionaliteitsbeginsel wordt voldaan. In het plan van aanpak is omschreven welke competenties de medewerkers van de ITA moeten hebben om op de ITA te werken, welke opleidingen en trainingen zij moeten hebben gevolgd en hoe zij moeten worden ondersteund in hun werk middels uitwisseling en intervisie. Over de aard en kwaliteit van de genoemde trainingen kunnen geen uitspraken worden gedaan.

Aan het integriteitsbeginsel wordt nauwelijks voldaan. Het dagprogramma is weliswaar duidelijk beschreven, maar hoe binnen de verschillende onderdelen wordt gewerkt en welke specifieke interventies worden aangeboden is onvoldoende duidelijk. Het ontbreekt

in het plan van aanpak bovendien aan een goede theoretische onderbouwing van de ITA. In beperkte mate komt het integriteitsbeginsel terug in het plan van aanpak: o.a. waar is aangegeven dat beide ITA's afspraken zullen maken over onderlinge kwaliteitscontrole en gezamenlijke intervisiebijeenkomsten om zicht te krijgen op de uitvoering van ITA in de praktijk.

Aangezien de jongeren op de ITA zich binnen inrichtingsmuren bevinden wordt ook niet voldaan aan het contextbeginsel: de interventies die op de ITA worden uitgevoerd vinden niet plaats in de sociale omgeving van de jongere.

Daarnaast is de *What Works*-literatuur geraadpleegd om na te gaan welke interventies bij antisociaal of delinquent gedrag effectief zijn. Dit omvangrijke kennisbestand bevat empirisch gefundeerd materiaal over 'wat bij wie werkt' bij het voorkomen van delictrecidive. Op grond van de literatuur is bij de ITA een aantal algemeen werkzame factoren te onderscheiden en sluit de wijze waarop ITA is opgezet ook goed aan bij de kennis over specifiek werkzame factoren. Het betreft dan factoren als:

- gestructureerd werken (duidelijk planning, fasering),
- werken met cognitief therapeutische principes in de vorm van beloningen, specifieke vrijheden en privileges per fase,
- investeren in de motivatie van de jongeren,
- aandacht voor goed opgeleid personeel,
- investeren in een goede relatie tussen jongere en mentor,
- uitvoeren van een risicotaxatie en een delictanalyse,
- aansluiten van de behandeling bij de vaardigheden en behoeften van het individu,
- betrekken van meerdere contexten in behandeling.

Concluderend sluit de ITA gedeeltelijk aan bij de factoren waarvan is aangetoond dat zij effectief zijn. In het plan van aanpak ontbreekt echter nog een goede theoretische onderbouwing, waarbij wordt beargumenteerd waarom de elementen van de ITA-aanpak nu juist voor deze doelgroep geschikt zijn.

1c Biedt de ITA een alternatief voor carouseljongeren die voorheen van de ene naar de andere instelling werden doorgestuurd?

De ITA is opgericht voor carouseljongeren die voorheen van de ene afdeling naar de andere afdeling, dan wel van de ene inrichting naar de andere inrichting werden overgeplaatst. De twee ITA's zijn in theorie identiek zodat de carouseljongeren geen voordeel meer kunnen behalen uit een overplaatsing. De jongeren krijgen een specifiek op hen toegesneden dag- en behandelprogramma. Carouseljongeren zijn moeilijk te motiveren voor een behandeling en een groepsdynamische aanpak werkt contraproductief voor deze doelgroep. Op de ITA is veel aandacht voor het motiveren van de jongeren, hiervoor worden onder andere materiële beloningen ingezet. Ook wordt er voornamelijk individueel of in kleine groepen gewerkt. Gezien het feit dat de aanpak op de ITA rekening houdt met en inspeelt op de specifieke behoeften van carouseljongeren lijkt de ITA een goed alternatief voor een reguliere behandelafdeling.

1d Voor welke carouseljongeren is de ITA bedoeld?

De beoogde doelgroep van de ITA bestaat uit carouseljongeren die zijn veroordeeld wegens een ernstig (gewelds-) delict en meestal een zesjarige PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen. Zowel oudere als jongere PIJ-ers komen voor plaatsing op de ITA in

aanmerking. De jongeren worden vaak gekenmerkt door ernstige persoonlijkheidsproblematiek, ernstige autoriteitsproblemen, een extreme behoefte aan autonomie, ernstige actieve en passieve agressieproblematiek en hechtingsproblematiek. Ze maken gebruik van instrumenteel geweld, zijn in geringe mate beïnvloedbaar, beschikken over goede manipulatieve vaardigheden en hebben een beperkte gewetensontwikkeling. Er is bij deze jongeren geen sprake van psychiatrie in engere zin (angststoornissen, stemmingsstoornissen, schizofrenie en andere psychotische stoornissen) zoals bedoeld in DSM-IV as I. De jongeren hebben een zeer lage behandelmotivatie en het recidivegevaar is hoog. Andere achtergrondkenmerken zoals sociaal culturele en etnische achtergrond behoren niet tot de selectiecriteria. Een groepsdynamische benadering is bij deze jongeren contraproductief gebleken. De jongeren lijken niet geschikt voor het verblijf op een leefgroep en hebben een ander type begeleiding en behandeling nodig. Gedurende de pilot komen alleen jongens voor plaatsing op een ITA in aanmerking.

5.3 Onderzoeksvraag 2: ITA en de Beginselenwet Justitiële Jeugdinstellingen

De tweede onderzoeksvraag luidt: is de ITA in overeenstemming of strijdig met de Beginselenwet justitiële jeugdinstellingen, en zo ja in welke opzichten?

De Beginselenwet justitiële jeugdinstellingen geldt als kaderwet voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsbeneming in Justitiële jeugdinstellingen. Volgens de Beginselenwet kan een jongere op de ITA worden geplaatst als er aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- a. De jeugdige neemt deel aan gemeenschappelijke activiteiten gedurende minstens zes uur per dag door de week en gedurende tenminste vier uur per dag in het weekend.
- b. De jeugdige heeft extra begeleiding, welke behoefte het gevolg is van een psychiatrische stoornis of een persoonlijkheidsstoornis.
- c. De jeugdige kan om die reden tijdelijk niet in een instelling verblijven met een regime;
- d. De plaatsing geschiedt ter stabilisatie en behandeling van de jeugdige.

Volgens het plan van aanpak is er in elke fase van het verblijf op een ITA gelegenheid tot het onderhouden van sociale contacten met groepsgenoten. Stapsgewijs krijgen de jeugdigen in de fasen 1 tot en met 5 steeds meer privileges en vrijheden aangeboden. Daar waar de jongeren in de instroomfase nog maar een half uur per dag gemeenschappelijk bij elkaar zitten, is dit in fase 5 van het verblijf opgelopen tot acht en een half uur per dag. Vanaf fase 3 zitten de jongeren meer dan zes uur gemeenschappelijk bij elkaar, conform de Beginselenwet. In de instroomfase en de fasen 1 en 2 zitten ze dus minder dan zes uur gemeenschappelijk. Deze fasen zijn dus niet ingericht conform de voorwaarden van de Beginselenwet. In de daaropvolgende fasen is het aantal uren dat de jongeren deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten echter meer dan de gestelde zes uur.

De beoogde doelgroep van de ITA bestaat uit jongens die extra begeleiding behoeven aangezien een groepsdynamische benadering zoals die op een reguliere behandelafdeling wordt uitgevoerd bij hen contraproductief is gebleken. Dit wordt, zoals aangegeven in het plan van aanpak, veroorzaakt doordat zij last hebben van ernstige persoonlijkheidsproblematiek, ernstige actieve en passieve agressieproblematiek.

Bovendien maken zij gebruik van instrumenteel geweld, zijn ze slecht beïnvloedbaar in hun gedrag, hebben ze goede manipulatieve vaardigheden, een beperkte gewetensontwikkeling en is er vaak sprake van hechtingsproblematiek. Het betreft dus een doelgroep die extra begeleiding behoeft, welke het gevolg is van een aanwezige psychiatrische stoornis of persoonlijkheidsstoornis.

Jongeren worden op de ITA geplaatst omdat ze daar een behandeling krijgen met als doel resocialisatie naar de maatschappij of naar een reguliere behandelgroep. Ook worden ze daar geplaatst omdat ze op een reguliere behandelgroep dermate storend gedrag vertonen dat zij het gehele groepsproces verstoren. Op de ITA leren ze vaardigheden aan die het hen mogelijk maakt weer enigszins 'normaal' binnen een groep te kunnen functioneren. Het lijkt erop dat er op de ITA getracht wordt de jongeren te stabiliseren, er wordt getracht het probleemgedrag van de jongeren aan te pakken, zodat zij weer kunnen functioneren in een groepssetting of in de maatschappij. In het plan van aanpak staat tevens beschreven dat het één van de uitgangspunten van de ITA is dat het verblijf wordt opgedeeld in drie procesgangen, waarbij de eerste fase de stabilisatiefase is. Deze punten duiden erop dat de ITA ook aan de laatste voorwaarde van de Beginselenwet voldoet.

Concluderend kan worden vastgesteld dat de ITA aanpak *in opzet* grotendeels voldoet aan de voorwaarden van de Beginselenwet.

5.4 Onderzoeksvraag 3: ITA in de praktijk

In deze paragraaf is de beantwoording van onderzoeksvraag 3 aan de orde: *Hoe verloopt de uitvoering van de ITA?* Deze vraag valt uiteen in vijf subvragen (a tot en met e) die hieronder worden behandeld.

3a Hoe verloopt de implementatie?

Den Hey-Acker is in januari 2008 gestart met de ITA pilot na een voorbereidingsperiode van een jaar. De Sprengen is in maart 2008 gestart na een voorbereiding van slechts drie maanden. Medewerkers van de ITA zeggen dat de implementatie van ITA redelijk is verlopen. In de voorbereidingsfase is er in beide inrichtingen draagvlak gecreëerd bij de betreffende medewerkers. In De Sprengen bleek het creëren van randvoorwaarden lastig vanwege het feit dat zij slechts een korte voorbereidingstijd heeft gehad tot de start van de pilot. Hierdoor heeft De Sprengen een groot deel van de voorbereiding gemist.

De geïnterviewden noemen een aantal factoren die belemmerend of bevorderend hebben gewerkt op de implementatie van ITA. Genoemde bevorderende factoren zijn:

- de lange voorbereidingstijd (genoemd door geïnterviewden van Den Hey-Acker);
- een gemotiveerd team en een positieve instelling van het team;
- een goed draaiboek en goede coördinatie van het implementatieproces;
- een goede samenwerking tussen de verschillende disciplines;
- een geleidelijke instroom van jongeren op de ITA, waardoor er tijd was om aan de aanpak, het dagprogramma en de omgang met de jongeren te wennen.

Genoemde belemmerende factoren:

- geringe voorbereidingstijd (genoemd door geïnterviewden van De Sprengen);
- afvallen van de oorspronkelijke pilotinrichting de Hartelborgt en daarmee samenhangend de korte voorbereidingstijd die De Sprengen heeft gehad. Hierdoor

kon De Sprengen bij de start van de pilot in Den Hey-Acker nog niet fungeren als sparringpartner en alternatieve ITA;

- verschillende invulling van de aanpak op de ITA. Dit hangt samen met het vorige punt. Vanwege het eerder starten met de pilot had Den Hey-Acker al een eigen invulling gegeven aan het programma;
- onjuiste inschatting van de zwaarte van de doelgroep. Deze bleek zwaarder dan van te voren was ingeschat door medewerkers van De Sprengen;
- onvoldoende informatievoorziening aan de geplaatste ITA-jongeren over de inhoud van de ITA.
- In de praktijk bleek het lastig om consequent en zakelijk met de jongeren op de ITA om te (blijven) gaan.

Een aantal randvoorwaarden die in het plan van aanpak staan beschreven, is in de praktijk ook gerealiseerd. De Sprengen had bij de start van de ITA één huiskamer en voorzieningen voor de brandveiligheid echter nog niet op orde. Het dagprogramma kon daardoor in de beginfase nog niet worden uitgevoerd zoals beoogd.

De ITA-adviescommissie is ingesteld en de samenstelling is overeenkomstig de beoogde samenstelling. De commissie doet haar werk en jongeren worden naar de ITA toegeleid zoals beschreven in de toeleidingsprocedure. Het aantal jongeren dat tot nu toe op de ITA geplaatst is, loopt achter bij het beoogde aantal. Volgens de projectdocumentatie vindt er nadat een jongere op een ITA is geplaatst idealiter elk half jaar een evaluatie plaats van deze plaatsing. Deze halfjaarlijkse evaluatie heeft in de praktijk nog niet plaatsgevonden.

Wat de achtergronden van de begeleidingsteams betreft, blijkt dat deze redelijk overeen komen met het beoogde begeleidingsteam qua leeftijd en opleidingsniveau. Op beide ITA's is wel sprake van een enigszins scheve man/vrouw verhouding. De bezettingsgraad in Den Hey-Acker komt overeen met de bezetting zoals genoemd in het plan van aanpak. Per april 2009 zijn er elf groepsleiders op acht jongeren. Het aantal personeelsleden ten opzichte van het aantal jongeren varieert en is afhankelijk van het aantal jongeren dat op de ITA geplaatst is. Binnen De Sprengen is er sprake van een personeelstekort, er is 11 fte aan personeel aanwezig in plaats van de beoogde 13,5 fte. Per april 2009 zijn er twaalf groepsleiders op zes jongeren.

Wat betreft de gevolgde trainingen en cursussen kan worden vastgesteld dat die grotendeels overeen komen met het plan van aanpak. Trainingen die wel in het plan van aanpak staan, maar niet zijn genoemd door geïnterviewde projectleiders, zijn de trainingen train de trainer, training coaching en training TVA (Taken Vaardigheden Analyse). Het is niet bekend of deze trainingen in de praktijk nu wel of niet gevolgd zijn.

Wat de overlegstructuur betreft wijkt De Sprengen af van het oorspronkelijke plan. In De Sprengen is de gedragswetenschapper gekoppeld aan individuele jongeren en draagt de unitleider zorg voor het team. Hierdoor zijn het team en de gedragswetenschapper onafhankelijk van elkaar waardoor problemen volgens de geïnterviewden eerder boven tafel komen. Dit in tegenstelling tot het oorspronkelijke plan waarbij een behandelcoördinator (die meestal gedragswetenschapper is) gekoppeld is aan het team.

3b Welke carouseljongeren komen feitelijk op de ITA terecht en zijn dat de jongeren die oorspronkelijk waren beoogd? Wat zijn de kenmerken die mogelijk samenhangen met buitensporig gedrag?

De bereikte doelgroep van de ITA kan als volgt beschreven worden. De jongeren die op de ITA terecht zijn gekomen hebben een gemiddelde leeftijd van 20 jaar en zeven maanden. De jongste jongen is 18 jaar, de oudste is 25 jaar oud. Hun opleidingsniveau is over het algemeen laag. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat bij een aanzienlijk deel van de jongeren geen gegevens waren over het opleidingsniveau. Het merendeel (vijftien van de twintig) van de ITA jongeren heeft tenminste één ouder die in het buitenland geboren is en kan als allochtoon geclassificeerd worden volgens de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Van elf jongeren die in februari 2009 op één van beide ITA's verbleven, zijn de dossiers bestudeerd. Veel van deze jongeren kampen met een problematische thuissituatie variërend van gescheiden ouders tot drugs en drankproblematiek van ouders en betrokkenheid bij criminele activiteiten. Het merendeel van deze jongeren is minstens vier keer overgeplaatst naar een andere inrichting voordat zij op de ITA zijn geplaatst. Wat betreft hun delicthistorie blijkt dat het plegen van een geweldsdelict voor het merendeel van de elf ITA-jongeren de aanleiding was voor het uitspreken van een PIJ-maatregel. Ook blijkt een meerderheid in het verleden frequent gebruiker te zijn geweest van alcohol en/of drugs. Psychiatrische problematiek speelt een rol bij deze elf ITA-jongeren. Hierbij moet worden opgemerkt dat het persoonlijkheidsonderzoek veelal meer dan vijf jaar geleden is uitgevoerd. Bij bijna alle jongeren is er sprake van een gedragsstoornis, ook persoonlijkheidsstoornissen (in verschillende varianten) komen veelvuldig voor. Hetzelfde geldt voor psychosociale problemen, zoals pedagogisch onmachtige ouders, emotionele en sociale verwaarlozing.

Verschuillende factoren, te weten eerder gewelddadig gedrag, meerdere onttrekkingen, stress, geringe copingsvaardigheden, omgang met delinquente leeftijdsgenoten, negatieve opvattingen en problemen met hanteren van agressie, vormen bij deze groep een risico voor recidive.

Een vergelijking van de bereikte doelgroep met de beoogde doelgroep levert het volgende beeld op. Het was de bedoeling zowel oudere als jongere PIJ-ers op de ITA te plaatsen. In principe kunnen jongeren van 12 tot en met 24 jaar met een PIJ-maatregel op de ITA geplaatst worden. De geïnterviewde leden van de ITA-adviescommissie hebben echter aangegeven dat zij jongens van 12 of 13 jaar niet op de ITA willen plaatsen omdat het behandelprogramma daar nog niet op ingericht is. In de praktijk zijn vooral oudere PIJ-ers op de ITA terechtgekomen. Het gaat hier zowel om jongeren die qua leeftijd wat ouder zijn als om jongeren die al verder, of zelfs aan het einde van hun PIJ-traject zitten. Wat de beoogde preventieve rol van de ITA betreft, blijkt dat hier in de praktijk nog niet op wordt ingespeeld, aangezien de geplaatste PIJ-ers relatief oud zijn en het merendeel vaak is overgeplaatst voordat ze op de ITA terecht zijn gekomen. ITA kan voor deze geplaatste groep niet meer preventief werken op de manier waarop dit beschreven staat in het plan van aanpak.

Wat betreft het plaatsingsdelict waarvoor de jongeren een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen, komt de beoogde doelgroep overeen met de bereikte doelgroep: het merendeel van de ITA-jongeren is op basis van een geweldsdelict veroordeeld tot een PIJ-maatregel.

Vooraf gedragsstoornissen, persoonlijkheidsstoornissen en psychosociale problemen komen bij de bereikte doelgroep voor. Er lijkt bij deze doelgroep vaak sprake te zijn van

relatief zwaardere psychiatrische problematiek. Andere kenmerken van de beoogde doelgroep, zoals een gebrekkige gewetensontwikkeling, autoriteitsproblemen, extreme behoefte aan autonomie, hechtingsproblematiek en een lage behandelmotivatie zijn indirect terug te vinden in de geanalyseerde dossiers. Uit de behandeldoelen die in de dossiers geformuleerd staan valt indirect af te leiden dat de bereikte doelgroep de bovenstaande kenmerken vertoont. Zo is bijvoorbeeld in de dossiers van een aantal jongeren terug te lezen dat het een doel is om de jongeren te motiveren voor een resocialisatietraject. Hieruit valt af te leiden dat het gaat om jongeren met een geringe behandelmotivatie. Gezien het feit dat het merendeel van de jongeren meerdere keren is overgeplaatst kan worden vastgesteld dat bij deze bereikte groep over het algemeen een groepsdynamische benadering contraproductief is gebleken. Bij de beoogde doelgroep wordt genoemd dat het moet gaan om jongeren met een hoog recidiverisico. Gezien het verleden van meerdere overplaatsingen van de bereikte doelgroep lijkt het erop dat het recidiverisico wat gewelddadig gedrag betreft voor deze groep jongeren inderdaad hoog is. Uit de risicotaxatie komt ook eerder gewelddadig gedrag en een verleden van onttrekkingen aan toezicht/interventies naar voren als risicofactoren voor recidive bij deze jongeren.

3c Wat is de dagbesteding van jongeren?

Het dagprogramma van jongeren op de ITA bestaat uit verschillende blokken. Alvorens te beschrijven hoe het dagprogramma er in de praktijk uitziet, is het van belang te beschrijven hoe het dagprogramma in het plan van aanpak beschreven staat. In de eerste fasen van de ITA verblijven de jongeren veel op hun cel. Het dagprogramma kent meerdere blokken. Naast algemene blokken, zoals zelfverzorging, kamercorvee, eten en luchten is er 's morgens een blok arbeid, scholing en therapie en 's middags een blok sporten en zelfverzorging. Jongeren kunnen privileges verdienen door goed gedrag. Er zijn fasegebonden vrijheden (zoals eten in groepsverband in plaats van individueel) die voor alle jongeren gelden.

Den Hey-Acker heeft ervoor gekozen de tijdsblokken in het dagprogramma aan te passen. De meerdere, kleine blokken met geplande activiteiten bleken in de praktijk namelijk lastig te organiseren. Zodoende duren de tijdsblokken langer dan in het plan van aanpak staat beschreven. De algemene inhoud van de blokken is overigens wel hetzelfde als beschreven in het plan van aanpak. Op de ITA in De Sprengen voert men het dagprogramma grotendeels uit zoals beschreven in het plan van aanpak. De invulling van de specifieke blokken kan echter wel verschillen met het plan van aanpak.

De geïnterviewden zijn positief over de duidelijke invulling van de tijdsblokken. Het blijkt soms lastig om het dagprogramma consequent uit te voeren omdat dit voor een belangrijk deel afhangt van de mate waarin een jongere gemotiveerd is. Als een jongere niet gemotiveerd is om aan een programmaonderdeel deel te nemen en liever de hele dag op zijn kamer wil blijven, dan kan het dagprogramma niet worden uitgevoerd zoals beoogd. Ook vinden medewerkers het soms lastig om jongeren te blijven motiveren voor het programma, dit geldt vooral voor het onderwijsprogramma. Een aantal aspecten van het dagprogramma zouden de medewerkers graag anders willen zien. Zo zouden er meer mogelijkheden moeten komen voor arbeidstraining en dient er meer continuïteit te komen in het onderwijsaanbod. Nu zijn er periodes waarin er minder onderwijs wordt gegeven, waardoor de routine van het onderwijsprogramma wordt verstoord.

De ITA-jongeren zijn ook geïnterviewd over het dagprogramma. Jongeren die negatief oordelen over het dagprogramma vinden dat er op de ITA te weinig mogelijkheden zijn om te sporten, dat er te weinig sociale contacten met leeftijdsgenoten zijn en dat de rigide structuur van de ITA leidt tot teveel dwang. Vooral de laatste twee aspecten maken het verblijf op de ITA zwaar. Ook vinden ze dat ze te vaak op hun kamer moeten zitten, wat leidt tot verbrokkeling van de verschillende activiteiten. Sommige jongeren vinden het onderwijsprogramma niet leuk; de lessen zijn te kort om daadwerkelijk iets te leren. Ook vinden ze dat er te weinig keuze is in het schoolprogramma aanbod en dat er te weinig onderwijsondersteuning wordt geboden. Als positieve aspecten aan de ITA noemen andere jongeren juist de sportactiviteiten (door andere jongeren als negatief punt genoemd omdat er te weinig keuze zou zijn tussen het aantal sportactiviteiten) en het koken.

3d Verschilt de behandeling van ITA-ers van andere behandelaanpakken?

De vraag of er verschillen zijn tussen de behandeling van jongeren op een ITA en jongeren op een reguliere afdeling kan bevestigend worden beantwoord. Een eerste groot verschil tussen beide aanpakken is gelegen in het feit dat jongeren op een ITA het grootste deel van hun tijd alleen doorbrengen. De eigen kamer is de primaire leefruimte waarbinnen wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de jongere. De verschillende blokken van het dagprogramma zijn zo georganiseerd dat er steeds maar één of twee jongens per blok op de groep aanwezig zijn. Op een reguliere afdeling speelt het leven van de jongeren zich voornamelijk in groepsverband af. Dit geldt in principe ook voor de eventueel aanwezige carouseljongeren. Geïnterviewde medewerkers van Doggershoek en Harreveld (JJI's zonder ITA) geven tegelijkertijd aan dat wanneer een carouseljongere niet goed op een reguliere afdeling functioneert, hij tijdelijk een individueel programma aangeboden kan krijgen, waarbij hij minder tijd op de groep doorbrengt. De standaard is echter dat de behandeling zoveel mogelijk in groepsverband plaatsvindt. Ook in de latere fasen van het behandelplan, waarbij de jongeren vaker en langer gezamenlijk bij elkaar zitten wordt er op de ITA steeds gewerkt vanuit kleine groepjes, vanuit de gedachte dat dit geschikter is voor deze doelgroep. Binnen een reguliere afdeling is de grootte van de groep geen specifiek aandachtspunt. Een tweede verschil is dat er binnen een ITA expliciet aandacht wordt besteed aan het motiveren van jongeren. In de praktijk bleek overigens dat het soms behoorlijk lastig is om de jongeren te motiveren. Binnen een reguliere afdeling wordt hier niet specifiek aandacht aan besteed. ITA-jongeren krijgen tijdens besprekingen steeds verschillende keuzemogelijkheden en consequenties daarvan voorgelegd. Het is vervolgens aan hen om te bepalen wat ze hiermee doen. Op een reguliere afdeling moet een jongere gewoon het dagprogramma volgen. Een derde verschil heeft betrekking op de relatie tussen de jongeren en de medewerkers. Op een ITA is deze relatie zakelijk en functioneel. Een vierde verschil is dat er op de ITA vooral wordt gewerkt met materiële beloningen bij gewenst gedrag vanuit de gedachte dat deze doelgroep alleen nog te motiveren is voor dit type beloningen. Op een reguliere afdeling zijn de beloningen meer divers. Ten slotte geven medewerkers aan dat de duur van de behandeling op een ITA vaak korter is dan die op een reguliere afdeling. Soms is er maar drie maanden tijd om het hele programma te doorlopen.

3e Welke elementen zijn gericht op resocialisatie?

De ITA-aanpak is in theorie gericht op resocialisatie van de jongeren naar de maatschappij of op een terugkeer naar een reguliere groepsafdeling. De elementen die specifiek op resocialisatie gericht zijn, komen voornamelijk terug in de individuele behandeling die de jongeren op de ITA krijgen en de doelen die ze per fase moeten behalen. Voorbeelden van deze doelen zijn: gebruik maken van algemene omgangsvormen, wennen aan het krijgen van adviezen, aanwijzingen en opdrachten, het verkrijgen van een dagritme, wennen aan en omgaan met groepssituaties, het in de praktijk brengen van (pro-)sociale vaardigheden en het vinden van een goede vrije tijdsbesteding, dagbesteding en een woonplek. In de praktijk is terug te zien dat zowel het behandelprogramma van Den Hey-Acker als De Sprengen gericht is op het toewerken naar resocialisatie. In Den Hey-Acker onderscheidt men naast de instroomfase, nog vijf fasen waarbij vanaf fase 2 wordt toegewerkt naar het aanleren van sociale vaardigheden, contact opbouwen met familie en gestart wordt met begeleid verlov. Vanaf fase 4 begint de echte resocialisatie waarbij de jongere buiten de inrichting naar werk of school gaat en het (onbegeleid) verlov wordt uitgebreid. De laatste fase (fase 5) is de uitstroomfase waarbij de jongere op proefverlov gaat. Binnen De Sprengen is de fasering van het behandelprogramma expliciet verbonden aan verlov zodat jongeren al in een eerder stadium dan genoemd in het plan van aanpak ITA, op verlov kunnen gaan. Al vanaf fase 2 gaan de jongeren op begeleid verlov.

De behandelaanpak in de praktijk is dusdanig ingericht dat toegewerkt wordt naar resocialisatie van de jongeren. De elementen van de behandelaanpak die gericht zijn op resocialisatie zitten vooral in de fasegebonden vaardigheden en leerdoelen die een jongere moet behalen.

5.5 Onderzoeksvraag 4: doelbereiking jongeren

De vierde onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd: *Worden doelen op het niveau van de jongere bereikt? Gaan er ITA-jongeren terug naar de reguliere groepen en gaat het beter met hen dan met doorgeplaatste jongeren die niet op de ITA terecht konden?*

Ten tijde van het onderzoek is nog geen enkele jongere (van de twintig ITA-jongeren) teruggekeerd naar een reguliere behandelafdeling of geresocialiseerd in de maatschappij. Wel zijn er enkele jongeren uit de ITA gestroomd: één jongere is uitgestroomd vanwege een aflopend PIJ-traject, één PIJ werd niet verlengd wegens uitzichtloosheid op verandering, het is onbekend waar deze jongere nu geplaatst is. Eén jongere is doorgestroomd naar TBS met voorwaarde (volwassenencircuit) vanwege het veroorzaken van een groot incident, een vierde jongere is in het Pieter Baan centrum geplaatst. Tegelijkertijd dient te worden opgemerkt dat ook geen van de jongeren die op de ITA is geplaatst, is overgeplaatst naar de andere ITA of naar een reguliere behandelafdeling, hetgeen als een bescheiden succes kan worden gezien. Over hoe het deze jongeren verder is vergaan kunnen we echter geen uitspraken doen. De vraag of het beter gaat met de ITA-jongeren in vergelijking met carrouseljongeren die niet op een ITA zijn geplaatst, is niet beantwoord door de medewerkers van de ITA. Er zijn namelijk nog geen jongeren uitgestroomd naar de maatschappij zoals bedoeld of teruggekeerd naar een reguliere behandelafdeling. De geïnterviewde ITA-jongeren hebben zelf wel het een en ander gezegd over de mate waarin de ITA-aanpak hen heeft geholpen gestelde doelen te bereiken. Het doel van het verblijf op een ITA betreft resocialisatie. Sommige

jongeren zijn van mening dat hun verblijf leidt tot resocialisatie. Op de ITA leren ze vaardigheden, zoals sociale en gedragsvaardigheden, het volgen van onderwijs en het aanleren van een goed dagritme, die hen helpen bij het zelfstandig functioneren in de maatschappij. Andere jongeren daarentegen vinden dat ze op de ITA teveel als kind worden behandeld waardoor ze niet leren zelfstandig te functioneren in de maatschappij. De afzondering en de strenge regels op de ITA werken volgens hen juist contraproductief omdat zij, wanneer ze weer zelfstandig in de maatschappij moeten functioneren, sneller zullen vallen voor verleidingen omdat ze niet hebben geleerd om hiermee om te gaan.

Concluderend kan worden vastgesteld dat deze onderzoeksvraag maar ten dele is beantwoord. Op basis van de verzamelde onderzoeksgegevens kan onvoldoende worden vastgesteld of de doelen op het niveau van de jongere worden bereikt. Ten tijde van het onderzoek zijn er nog geen ITA-jongeren teruggekeerd naar een reguliere behandelafdeling en over de mate waarin het beter met hen gaat kunnen geen uitspraken worden gedaan.

5.6 Onderzoeksvraag 5: doelbereiking groepen

De vijfde onderzoeksvraag luidt als volgt: *Worden doelen voor de groepen behaald? Hoe is het met de veiligheid en het groepsklimaat op de ITA- en reguliere groepen in vergelijking met de situatie voor het instellen van de ITA?* Deze vraag kan worden onderverdeeld in twee subvragen, die hieronder zullen worden uitgewerkt.

5a Hoeveel en welke incidenten zijn er geweest vóór en na de instelling van de ITA en verschilt dit van andere afdelingen binnen dezelfde inrichting en van vergelijkbare inrichtingen voor carouseljongeren?

Aan de beantwoording van de hoofdvraag (doelbereiking groepen en veiligheid op de ITA) is lopende het onderzoek een andere invulling gegeven dan in subvraag 5a vermeld staat. Om uitspraken te kunnen doen over de veiligheid is namelijk gekeken naar het aantal incidenten waar de ITA-jongeren bij betrokken waren op de afdeling waar zij verbleven voordat zij op een ITA zijn geplaatst. Hierbij is gekeken of de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren van invloed is op het aantal incidenten dat op een afdeling plaatsvindt (zie voor een andere uitwerking paragraaf 4.5.1). Het beeld van het aantal incidenten bleek dermate wisselend (in sommige gevallen zelfs per afdeling binnen dezelfde inrichting) dat er op basis van deze gegevens geen uitspraken zijn te doen over de invloed van ITA-jongeren op het aantal incidenten.

5b In hoeverre hangen deze incidenten samen met gewelddadig gedrag van de carouseljongeren?

Informatie hierover is gehaald uit de interviews die zijn gehouden met medewerkers van de ITA. Volgens hen hangen de incidenten in hoge mate samen met het antisociale persoonlijkheidsprofiel van de jongeren en zijn deze jongeren sneller dan andere jongeren geneigd over te gaan tot verbaal en fysiek geweld.

5.7 Onderzoeksvraag 6: doelbereiking personeel

De zesde onderzoeksvraag luidt: *Worden doelen voor het personeel gehaald?* Deze vraag is onder te verdelen in een aantal subvragen. De eerste twee subvragen worden gezamenlijk beantwoord.

6a Met welke begeleiders hebben carouseljongeren te maken? (functies, aantal e.d.)?

6b Wat is het opleidingsniveau van de verschillende begeleiders?

Op een ITA krijgen jongeren naast groepsleiders ook te maken met een behandelcoördinator, een gedragswetenschapper, een procesmanager, een projectleider (op afstand), een afdelingshoofd, een unitleider, docenten, therapeuten (vaak op freelance basis), een psychiater en activiteitenbegeleiders.

De achtergronden van de groepsleiders van de ITA zijn in kaart gebracht. Het team van Den Hey-Acker bestaat uit elf groepsleiders, die worden aangevuld met uitzendkrachten of medewerkers die extra diensten draaien. Het begeleidingsteam bestaat voor het merendeel uit mannen, zeven van de elf groepsleiders zijn jonger dan 40 jaar, de helft heeft een Mbo-opleiding en drie van de elf een Hbo-opleiding. Het gemiddeld aantal jaren werkervaring ligt tussen de zeven en tien jaar. Het begeleidingsteam van De Sprengen bestaat uit twaalf groepsleiders, grotendeels mannen. De helft is jonger dan veertig jaar, de andere helft is ouder dan veertig jaar. Acht van de twaalf groepsleiders hebben een Mbo-opleiding, het gemiddeld aantal jaren werkervaring ligt tussen de vier en zes jaar.

6c Wat zijn (persoonlijke-) kenmerken van de begeleiders in relatie tot (persoonlijke-) kenmerken van de carouseljongeren?

De informatie over de kenmerken van de begeleiders is afkomstig uit interviews die zijn gehouden met medewerkers van de ITA. Volgens hen zou het personeel over de volgende competenties moeten beschikken:

- veerkracht
- empatisch vermogen
- inzicht in het specifieke uitspeelgedrag van deze groep jongeren
- kunnen confronteren
- blijven zoeken naar dialoog
- zich niet laten inpakken door verbaal of non-verbaal afwijzend gedrag
- stressbestendig zijn
- beschikken over probleemoplossend vermogen
- over weerbaarheid beschikken
- flexibel zijn, om kunnen gaan met agressie
- op afstand kunnen houden van eigen gevoel
- in staat zijn om functionele contacten te onderhouden
- in staat zijn tot zelfreflectie
- om kunnen gaan met verschillende leeftijden en verschillende functioneringsniveaus.

Een groepsleider moet een stabiele persoonlijkheid zijn, die in staat is tot een zakelijke benadering en consequent handelen, goed kan samenwerken en kan omgaan met eigen angst. Medewerkers van Den Hey-Acker merken op dat het ook van belang is om jongeren goed te kunnen motiveren omdat deze doelgroep erg lastig te motiveren is. Op de ITA van De Sprengen bleek lopende de pilot dat het tevens belangrijk was een meer zakelijke, afstandelijke houding aan te nemen ten opzichte van de jongeren. De voorgenomen houding waarbij vanuit betrokkenheid gereageerd zou worden op de jongeren bleek in de praktijk niet te werken. De kenmerken die medewerkers van de ITA moeten hebben, hangen nauw samen met het specifieke probleemgedrag van de carouseljongeren, onder andere tot uiting komend in manipulatief gedrag, snel overgaan

tot fysiek en verbaal geweld en ongemotiveerd zijn voor een behandeling. Aangezien deze jongeren niet gevoelig zijn voor affectieve beloningen (bijvoorbeeld in de vorm van een schouderklopje of waardering) is het van belang zo zakelijk mogelijk met hen om te gaan.

6d Wat is het personeelsverloop en ziekteverzuim vóór en na instellen van de ITA op zowel de ITA-inrichting als inrichtingen waar andere carouseljongeren terecht komen?

Aan deze vraag is lopende het onderzoek een andere invulling gegeven. Het ziekteverzuim en het personeelsverloop op afdelingen waar ITA-jongeren verbleven vóór de ITA is in kaart gebracht. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen de periode dat er geen ITA-jongeren aanwezig waren en de periode dat er wel ITA-jongeren aanwezig waren. Wat betreft het ziekteverzuim en personeelsverloop is het beeld te wisselend om uitspraken te kunnen doen over de invloed van carouseljongeren op de reguliere behandelafdeling en daarmee samenhangend de invloed van het plaatsen van deze jongeren op een aparte afdeling op deze variabelen. Over de invloed van de oprichting van de ITA op het ziekteverzuim en personeelsverloop op de voormalige afdelingen van de carouseljongeren kunnen dus geen uitspraken worden gedaan.

In interviews met medewerkers van de ITA is gevraagd naar het personeelsverloop en het ziekteverzuim op de ITA's. Medewerkers zien een verband tussen het probleemgedrag van de jongeren en het personeelsverloop, maar niet zozeer een verband met ziekteverzuim. In Den Hey-Acker zijn er sinds de start van de pilot vijf personeelsleden vertrokken, in De Sprengen zeven. Genoemde redenen hiervoor zijn dat deze personeelleden zich vaak bang en onveilig voelden op de ITA of het niet eens waren met de werkwijze op de ITA.

6e In hoeverre hangen bovenstaande kenmerken samen met buitensporig gedrag van carouseljongeren of aantallen of soort incidenten?

Gekeken naar het aantal incidenten dat jongeren die voor de ITA zijn aangemeld, veroorzaakt hebben op hun voormalige afdeling dan is te zien dat het aantal incidenten in de periode dat er carouseljongeren aanwezig zijn niet veel verschilt van het aantal incidenten in de periode dat er geen carouseljongeren op de afdeling zijn. De mate waarin de bovenstaande kenmerken (ziekteverzuim en personeelsverloop samenhangen met het buitensporige gedrag van carouseljongeren is waarschijnlijk gering.

Concluderend kan worden vastgesteld dat er geen eenduidig antwoord kan worden gegeven op de hoofdvraag of de doelen voor het personeel bereikt zijn. De vragen in dit onderzoek waren gericht op procesdoelen, er is gekeken of de invoering van de ITA op de voormalige afdelingen van de ITA-jongeren hebben geleid tot een afname van het ziekteverzuim en personeelsverloop. Deze vragen kunnen niet eenduidig beantwoord worden. Naast het feit dat er uit de cijfers geen verband blijkt tussen de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren en de toe- of afname van het verzuim en verloop, zijn er veel andere factoren (bijvoorbeeld seizoensinvloeden en sfeer tussen personeelsleden onderling) die op deze twee variabelen van invloed kunnen zijn. Deze factoren zijn echter geen onderwerp van onderzoek geweest.

5.8 Discussie

De hoofdvraag waarop in dit rapport is getracht antwoord te geven betreft de vraag of de ITA een goed alternatief is voor de behandeling van carrouseljongeren.

De ITA lijkt in theorie een goed alternatief voor een reguliere behandelafdeling. Binnen de ITA wordt rekening gehouden met, en wordt ingespeeld op de specifieke behoeften van carrouseljongeren. In de ITA-aanpak is een aantal kenmerken van algemeen en specifiek werkzame factoren te onderscheiden zoals die zijn gebleken uit de *What Works*-literatuur. Ook sluit de beoogde ITA-aanpak aan bij een deel van de basisbeginselen van effectief ingrijpen (behoeftebeginsel, responsiviteitsbeginsel en professionaliteitsbeginsel, en deels bij het risicobeginsel). Er valt winst te behalen bij het onderbouwen van de gemaakte keuzes in het plan van aanpak. Zo wordt er nu nog geen expliciete verbinding gelegd tussen het doel van de ITA, de doelgroep en de aanpak. Hierdoor kan er niet worden afgeleid hoe de gewenste vermindering van het gewelds- en recidiverisico kan worden gerealiseerd door de ITA-aanpak. Dit vereist inzicht in de causale schakels in de keten doelgroep-interventie-doel. Ook moet theoretisch worden verantwoord welke mechanismen verantwoordelijk zijn voor het beoogde effect van de ITA en de theoretische basis waarop deze veronderstelling gebaseerd is.

De uitvoering van de ITA in de praktijk is deels verlopen zoals in het plan van aanpak is beschreven. De bereikte doelgroep komt in belangrijke mate overeen met de beoogde doelgroep. Wat betreft de inhoudelijke en organisatorische uitvoering van het behandelprogramma in de praktijk blijkt dat deze niet helemaal is verlopen zoals beschreven in het plan van aanpak. Zo is het nog niet gelukt om twee uniforme ITA's te creëren, zodat er ook nog niet gesproken kan worden over dé ITA. Dit maakt het ook lastig om goede uitspraken te doen over de resultaten van de ITA op een aantal gebieden. Verschillen tussen het beoogde programma en het programma zoals dat in de praktijk wordt uitgevoerd kan een succesvolle aanpak ondermijnen, omdat bepaalde onderdelen, waarvan wordt verondersteld dat deze effectief zijn, niet of niet helemaal in overeenstemming met het oorspronkelijke plan worden uitgevoerd. Op basis van het uitgevoerde onderzoek is het maar ten dele mogelijk om iets te zeggen over de resultaten voor de jongeren, de groepen en het personeel. Nagegaan is of het aantal incidenten, het personeelsverloop en het personeelsverzuim op reguliere behandelafdelingen verschillend zijn voor de periode dat voor ITA aangemelde jongeren aanwezig zijn in vergelijking met de momenten dat deze jongeren afwezig zijn. Hiermee kan echter nog niet worden gezegd dat de eventuele verschillen veroorzaakt worden door voor ITA aangemelde carrouseljongeren. Het kan namelijk heel goed zijn dat andere factoren, zoals privéomstandigheden, een rol hebben gespeeld bij het vertrek van medewerkers, of dat er bijvoorbeeld andere 'moeilijke' jongeren op een afdeling verbleven waardoor het aantal incidenten is toegenomen.

Een opbrengst van de ITA is dat er tot nu toe geen enkele ITA-jongere is overgeplaatst naar een andere inrichting of afdeling. Ook zijn volgens geïnterviewde behandelaren de incidenten waarbij ITA-jongeren betrokken zijn, minder gewelddadig dan voorheen. Hierbij moet worden opgemerkt dat de onderzoeksgroep een kleine populatie betreft, waarbij het onduidelijk is in hoeverre de conclusies die worden getrokken over de positieve opbrengst op termijn houdbaar zijn. Ook liep de ITA-pilot ten tijde van dit onderzoek nog relatief kort, waardoor nog niet alle aspecten van de aanpak

uitgekristalliseerd waren. De ITA-aanpak is in theorie effectief, wel is er een aantal punten dat verbeterd kan worden ter verdere optimalisering van de aanpak.

Aandachtspunten

Met betrekking tot de uitvoering van de ITA-aanpak in de praktijk is een aantal aandachtspunten naar voren gekomen die van invloed kunnen zijn op de effectiviteit van de aanpak op een ITA.

Implementatie. De implementatie is niet op alle gebieden soepel verlopen. De korte voorbereidingstijd die De Sprengen heeft gehad voor de oprichting van de ITA is hier een voorbeeld van. Hierdoor kon het dagprogramma in de beginfase van de pilot nog niet worden uitgevoerd zoals beoogd. Het is dus van groot belang ruimschoots de tijd te nemen om randvoorwaarden te creëren.

Instroom jongeren. De oorspronkelijke opvangcapaciteit van de ITA is acht jongeren per ITA-inrichting. De instroom van carouseljongeren bleek lopende dit onderzoek achter te blijven bij de verwachtingen. De vraag is of dit te maken heeft met het feit dat er achteraf gezien toch niet zoveel carouseljongeren zijn als verwacht en de noodzaak voor een ITA dus ook niet zo groot is als gedacht. Het is van belang nader in kaart te brengen wat de redenen zijn voor de achterblijvende instroom van jongeren voordat de ITA structureel wordt ingevoerd. Indien de instroom van carouseljongeren laag blijft is de vraag of een aparte Individuele Traject Afdeling voor deze jongeren nodig is of dat werkzame aspecten van de ITA-aanpak ook door te voeren zijn op een reguliere behandelafdeling.

PIJ-traject. Op de ITA in De Sprengen kwamen veel carouseljongeren terecht die aan het einde van hun PIJ-traject zaten waardoor zij versneld in een fase terecht kwamen waarin zij meer vrijheden kregen en meer tijd op de groep mochten doorbrengen. Op dat moment zaten er dus meerdere carouseljongeren bij elkaar in een groep, hetgeen heeft geleid tot groepsvorming tegen de groepsleiding. Het is van belang er bedacht op te zijn geen jongeren op de ITA te plaatsen die aan het einde van hun PIJ-traject zitten of voorwaarden te scheppen zodat de jongeren die op de ITA terecht komen ook in staat zijn om het gehele ITA-traject in een passend tempo te doorlopen.

Criteria adviescommissie. In het plan van aanpak staat beschreven welke jongeren in aanmerking komen voor plaatsing op een ITA. Voor de genoemde kenmerken geldt dat er geen harde, meetbare criteria zijn geformuleerd. Zo is bijvoorbeeld niet duidelijk wat nu het minimum dan wel het maximum aantal overplaatsingen is om voor plaatsing op een ITA in aanmerking te komen. Een heldere formulering van deze criteria zou wenselijk zijn.

Uit de projectdocumentatie blijkt dat men voor de ITA ook een preventieve rol weggelegd ziet. Jonge PIJ-ers van wie verwacht kan worden dat zij in de toekomst carouseljongeren zullen worden, kunnen uit voorzorg op een ITA geplaatst worden. Wanneer de ITA bij een relatief jonge doelgroep wordt ingezet kan de ITA ook preventief werken: de PIJ-jongeren wordt bespaard dat ze meerdere malen worden overgeplaatst tussen verschillende inrichtingen en de reguliere behandelgroepen zijn deze jongeren, die voor veel overlast zorgen op de groep, kwijt. De criteria op grond waarvan een jongere preventief op een ITA kan worden geplaatst zijn echter nog niet duidelijk omschreven. Als deze criteria niet helder zijn, kan in principe elke jongere die lastig wordt gevonden op de ITA worden geplaatst. Dit is niet wenselijk. Tenzij er 'harde' criteria worden opgesteld voor jongeren die preventief op de ITA worden geplaatst is het niet wenselijk om dit soort

jongeren op de ITA te plaatsen omdat je anders de deur open zet voor elke 'lastige' PIJ-jongere.

In het plan van aanpak wordt aangegeven dat er bij de jongeren die op de ITA worden geplaatst, geen sprake mag zijn van psychiatrische problematiek in engere zin. Dit is een contra-indicatie. Er wordt echter niet geëxpliciteerd wat dit precies inhoudt. Men dient de criteria beter te formuleren en aan te geven bij welke stoornissen een jongere niet in aanmerking komt voor plaatsing op een ITA. Een ander aspect is dat de persoonlijkheidsonderzoeken die de ITA-jongeren hebben ondergaan in veel gevallen meer dan vijf jaar geleden hebben plaatsgevonden. Op basis van dit onderzoek wordt mede bepaald of een jongere wel of niet op de ITA kan worden geplaatst. Het oordeel wordt dan gebaseerd op relatief 'oude' informatie.

Bereikte doelgroep. Ten tijde van het onderzoek werd de capaciteit van beide ITA's niet geheel benut. Zo verbleven er ten tijde van het dossieronderzoek naar elf jongeren op beide ITA's in plaats van zestien jongeren waar plek voor is. In interviews gaf een aantal medewerkers van de ITA aan dat de doelgroep die uiteindelijk op de ITA terecht is gekomen vrij oud is en kampt met relatief zware problematiek. De jongeren die op de ITA geplaatst worden zijn jong volwassenen terwijl ze in een jeugdinrichting geplaatst worden. Op de ITA worden zij geconfronteerd met een zeer strak regime. Dit wordt door deze jongeren niet geaccepteerd. Sommige van deze jongeren hadden volgens de geïnterviewde behandelaars beter behandeld kunnen worden in een speciale opvang, specifiek gericht op hun aandoening. In het volwassenencircuit zijn ze meer vrijheden gewend, ze hebben daar ook stevigere middelen om hen onder controle te houden. Op de ITA kunnen ze zich hier niet meer voegen.

Opleiding medewerkers ITA. Niet alle trainingen zoals in het plan van aanpak staan beschreven zijn genoemd door de geïnterviewden. Dit impliceert dat medewerkers niet alle trainingen hebben gevolgd, terwijl deze wel zinvol werden geacht op voorhand. Aangezien het plan van aanpak voorschrijft dat deze trainingen gevolgd moeten worden door de personeelsleden van de ITA is het onwenselijk als dit niet gebeurt. In het algemeen geldt dat het aan te raden is om de betrokken personen uniform en zoals gewenst op te leiden.

Informatievoorziening over de ITA. Sommige medewerkers van de ITA hadden de zwaarte van de doelgroep volgens eigen zeggen onderschat. Een aantal jongeren was onvoldoende op de hoogte van wat een verblijf op de ITA inhoudt en wat ze konden verwachten op de ITA. Voor een succesvolle implementatie is het verstrekken van voldoende informatie aan personeel en de jongeren zelf, van groot belang.

Uniformiteit. Er is momenteel slechts gedeeltelijk sprake van uniformiteit op de beide ITA's, waardoor er niet gesproken kan worden over de ITA. Indien besloten wordt de ITA structureel in te voeren is het wenselijk om ITA's meer op elkaar af te stemmen dan nu het geval is.

Doelbereiking. In dit onderzoek is het maar ten dele gelukt iets te zeggen over de mate waarin de doelen voor de jongeren, de groepen en het personeel zijn bereikt. Op basis van de interviews is een beeld gekregen over de mate waarin de doelen voor de jongeren zijn bereikt. Op basis van de gegevens die voor dit onderzoek zijn verzameld over ziekteverzuim en personeelsverloop is het niet gelukt om een beeld te krijgen van de mate waarin de doelen voor de voormalige afdelingen van de ITA-jongeren (groepen) en

het personeel op deze afdelingen, zijn bereikt. Omdat er zoveel andere factoren zijn die deze variabelen kunnen beïnvloeden is het niet mogelijk aan te tonen in welke mate de aan of afwezigheid van ITA-jongeren hierop van invloed is.

Om meer gefundeerde uitspraken te kunnen doen is nader onderzoek nodig. Een dergelijk onderzoek kan echter pas plaatsvinden wanneer de ITA-aanpak is uitgekristalliseerd, hetgeen nu nog niet het geval is. Er zouden systematisch gegevens moeten worden verzameld over de bereikte doelgroep, de uitgevoerde interventies en de behaalde uitkomsten bij deze jongeren. Hierbij kan gedacht worden aan een aantal achtergrondgegevens van de geplaatste jongeren, inzicht in specifieke problematiek, gegevens over specifieke doelen die de jongeren moeten bereiken, de wijze waarop aan deze doelen is gewerkt, welke hulpmiddelen zijn ingezet, afname probleemgedrag, mate waarin doelen zijn bereikt, of jongeren het hele traject hebben doorlopen, waar ze uiteindelijk naar toe gaan. De resultaten hiervan zouden vervolgens gebruikt kunnen worden voor de verdere ontwikkeling van de ITA.

Voortgang ITA

Op basis van de onderzoeksresultaten zijn we van mening dat ITA een goed alternatief kan zijn voor groepsongeschikte jongeren met een PIJ-maatregel. Ten tijde van het onderzoek zijn er geen ITA-jongeren overgeplaatst naar een andere ITA en ook niet naar een reguliere behandelafdeling. Bovendien geeft een aantal begeleiders aan dat er op de ITA minder zware incidenten plaatsvinden. Ook blijkt dat de in dit onderzoek betrokken vergelijkingsinrichtingen voor jongeren die niet goed binnen een groep functioneren tijdelijk een individueel traject creëren. Hieruit blijkt dat er behoefte is aan een individueel traject voor dit soort jongeren.

Uit het onderzoek is ook naar voren gekomen dat de ITA nog niet is uitgekristalliseerd en dat er bovendien nog niet van dé ITA gesproken kan worden. Zodoende is het van belang nader aandacht te besteden aan een aantal zaken. Allereerst moeten de behandeldoelen van de jongeren op een ITA specifiek en individueel (op maat) worden geformuleerd. Het moet helder zijn aan welke specifieke doelen gewerkt gaat worden, op welke manier en welke hulpmiddelen daarbij ingezet worden. Vervolgens is het belangrijk vast te stellen op basis van welke criteria bepaald wordt of de doelen ook daadwerkelijk zijn bereikt. De fasering van de ITA en het dagprogramma moeten uniformer worden uitgevoerd zodat er geen verschillen zijn tussen beide ITA's. Het dagprogramma moet, meer dan nu het geval is, afgestemd worden op de individuele behoeften van de jongeren. Ook het onderwijsprogramma moet op maat worden ingevuld en de jongeren moeten meer keuzemogelijkheden hebben tussen verschillende onderwijs- en opleidingsprogramma's. Wat betreft de opleiding van de personeelsleden moeten de groepsleiders beter voorbereid worden op de zwaarte van de doelgroep middels betere informatievoorziening en training. Bovendien is het belangrijk dat de jongeren die voor plaatsing in aanmerking komen ook goed worden geïnformeerd over wat plaatsing op een ITA inhoudt. Dit kan weerstand en motivatieproblemen mogelijk voorkomen.

Literatuur

Albrecht, G., & Spanjaard, H. (2007). *Tools4U. Training cognitieve en sociale vaardigheden als taakstraf. Handleiding voor trainers*. Duivendrecht: PI Research.

Ang, R.P. & Hughes, J.N. (2001). Differential benefits of skills training with antisocial youth based on group composition: A meta-analytic investigation. *School Psychology Review*, 31, 164-185.

Baas, N.J. (2005). *Wegen naar het rechte pad: strafrechtelijke interventies voor delinquente jongeren, inclusief verplichte nazorg, en naar het effect van interventies die zich voor een strafrechtelijk kader zouden kunnen lenen, alsmede naar interventiecondities die dat effect beïnvloeden*. Den Haag: WODC.

Bartels, A.A.J., Schuurma, S., & Slot, N.W. (2001). Interventies. In: Loeber, R., Slot, N.W., & Sergeant, J.A. (eds.), *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Berends, I.E., Vinkenvleugel, M.H.I. & Bijl, B. (2008). *Band met behandeling. Een onderzoek naar de toegevoegde waarde van Electronic Monitoring aan de behandeling van tbs-gestelden en jongeren met een PIJ-maatregel*. Duivendrecht: PI Research.

Bijl, B., Beenker, L.G.M. & Baardewijk, Y. van (2005). *Individuele Trajectbegeleiding op papier en in de praktijk. Een onderzoek naar de programmatheorie en de –uitvoering van ITB harde kern en ITB-CRIEM*. Duivendrecht: PI Research.

Boendermaker, L. (2008). *Wat werkt bij jeugdigen met gedragsstoornissen?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut Kenniscentrum / NJi.

Boendermaker, L. & Ince, D. (2008). *Effectieve interventies tegen jeugddelinquentie. Geen tucht en discipline, maar oudertraining en therapie*. In: Jeugd en Co, Kennis, 04, (2008).

Boendermaker, L., & Yperen, T. van (2003). *Kansen in de keten. Een gemeenschappelijk referentiekader voor de justitiële jeugdinrichtingen*. Den Haag: DJI.

Bol, M.W. (2002). *Jeugdcriminaliteit over de grens. Een literatuurstudie naar ontwikkeling, wetgeving, beleid, effectieve preventie en aanpak (ten aanzien) van jeugdcriminaliteit buiten Nederland*. Den Haag: WODC.

Brand, E.F.J.M. & van den Hurk, A.A. (2008). *10 jaargangen PIJ-ers. Kenmerken en Veranderingen*. Den Haag: Ministerie van Justitie. Dienst Justitiële Inrichtingen. Concernstaf Uitvoeringsbeleid. Afdeling Informatieanalyse en Documentatie.

Dodge, K.A., Dishion, T.J. & Lansford, J.E. (2006). Deviant Peer Influences in Intervention and Public Policy for Youth. In: *Social Policy Report*. Volume XX, Number 1, p. 3 -19.

Doek, J.E. & Vlaardingerbroek, P. (2006). *Jeugdrecht en jeugdzorg*. Reed Business BV.

Duclos, C.W., Beals, J., Novins, D.K, Martin, C. Jewett, C.S., & Manson, S.M. (1998). Prevalence of common psychiatric disorders among American Indian adolescent

detainees. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 37, 866 – 873.

Duits, N. (2006). *Kwaliteit onderzoek pro Justitia van jongeren*. Assen: Van Gorcum (academisch proefschrift).

Fonagy, P.; Target, M.; Cottrell, D.; Philips, J. & Kurtz, Z. (2002). *What works for whom. A critical review of treatments for children and adolescents*. New York: The Guilford Press.

Handleiding basismethodiek JJI (2008). Den Bosch: PSW.

Junger-Tas, J. & Slot, N.W. (2001). Preventie van ernstig delinquent en gewelddadig gedrag. In: Loeber, R., Slot, N.W. & Sergeant, J.A. (red.). *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Omvang, oorzaken en interventies*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum.

Konijn, C., Cavelaars, E. & Boendermaker, L. (2003). Effectieve interventies bij jongens met een gedragsstoornis. In: Konijn, C. (red.) *Internationaal overzicht effectieve interventies in de jeugdzorg* (p. 48-63). Utrecht: NIZW.

Laan, P. van der & Slotboom, A.M. (2002). Wat werkt? In: Koppen, P.J. van, Hessing, D.J., Merckelbach, H.L.G. & Crombag, H.F.M. (red.). *Het recht van binnen*. Deventer: Kluwer.

Laan, P.H. van der (2004). Over straffen, effectiviteit en erkenning. De wetenschappelijke onderbouwing van preventie en strafrechtelijke interventie. In: *Justitiële Verkenningen*, jrg. 30, nr. 5, 2004.

Laan, A.M. van der. (2006). *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming*. Den Haag: WODC.

Leiden, I. van; Verhagen, G. & Ferwerda, H.B. (2003). *Over de grens*. Zeist: Uitgeverij Kerckebosch.

Lodewijks, H.P.B. (2007). *Interventies bij jongeren in justitiële behandelinrichtingen: De stand van zaken*.

<http://www.rentray.nl/files-cms/File/Artikel%20tijdschrift%20voor%20therapie%20definitief.pdf>.

Lodewijks, H., Doreleijers, T., Ruiters, C. de, & Wit-Grouls, H. de (2003). *SAVRY: Handleiding voor de gestructureerde risicotaxatie van gewelddadig gedrag bij jongeren*. Eefde: Rentray.

Ministerie van Justitie. *Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen (Bjj)*.

Ministerie van Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen. Sector Justitiële Jeugdinrichtingen (2006). *Carrouseljongeren in de JJI's*. Den Haag: ministerie van Justitie.

Ministerie van Justitie (2007). *Plan van aanpak ITA ten behoeve van de pilot*. Den Haag: ministerie van Justitie.

Ministerie van Justitie, Sectordirectie Justitiële Jeugdinrichtingen. Uitvoeringsbeleid (februari 2009). *Bijlage Aanvulling plan van aanpak ITA ten behoeve van de pilot*. Den Haag: ministerie van Justitie.

Ministerie van Justitie (2009). *YOUTURN informatieblad voor ouders en YOUTURN informatieblad voor ketenpartners*. www.dji.nl/Onderwerpen/Jongeren-in-detentie/Zorg-en-begeleiding/Basismethodiek.

MOgroep (2007). *De Harde Kern Aanpak. Methode voor de uitvoering ITB Harde Kern*. Utrecht: MOgroep.

Slot, N.W. (1996). Preventie en behandeling van jeugdcriminaliteit. In: *Justitiële Verkenningen*, 22 (9), 90 –94.

Slot, N.W. & Spanjaard, H.J.M. (1999, 2009). *Competentievergroting in de residentiële jeugdzorg*. Baarn: HB Uitgevers.

Spanjaard, H.J.M. & Brown, B. (2008). *Theoriehandleiding Washington State Aggression Replacement Training*. Duivendrecht: PI Research.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2005-2006, 24 587 en 28 741, nr. 183). Brief van de minister van Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag, 10 juli 2006.

Veldt, M.C.A.E. van der, Bijl, B. & Slot, N.W. (2008). *Individuele Traject Afdelingen. Onderzoek naar de mogelijke werking van Individuele Traject Afdelingen voor 'groepsongeschikte' jongeren met een PIJ-maatregel (offerte)*. Duivendrecht: PI Research.

Vervaeke, G., & De Caluwé, E. (2008). Grenzen stellen: Kennisfundament aanpak jongeren, beleidslijn "Grenzen stellen". In: D. Brons, N. Hilhorst, & F. Willemsen (red): *Het kennisfundament t.b.v. de aanpak van criminele Marokkaanse jongeren*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum (WODC) van het Ministerie van Justitie.

Vreugenhil, C.(2003). *Psychiatric disorders among incarcerated male adolescents in the Netherlands*. Amsterdam: proefschrift Vrije Universiteit.

Yperen, T. van, Bijl, B., & Veerman, J.W. (2008). Op weg naar veelbelovendheid. In: T. van Yperen & J.W. Veerman (red): *Zicht op Effectiviteit*. Delft: Eburon.

Wartna, B.S.J. (2005). *Evaluatie van daderprogramma's. Een wegwijzer voor onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies speciaal gericht op het terugdringen van recidive*. Meppel: Boom Juridische uitgevers.

Bijlage 1 Leden begeleidingscommissie

Voorzitter:

prof. dr. J.W. Veerman (Radboud Universiteit Nijmegen, Faculteit der Sociale Wetenschappen)

Leden (op alfabetische volgorde):

dr. F. van Balen (Eigen onderzoeksbureau)

dr. M.J.M. Blom (Ministerie van Justitie – WODC)

dr. A.E. Jorna (Ministerie van Justitie – DJI)

drs. G.J. Terlouw (Ministerie van Justitie – DJJ)

Samenvatting

Achtergrond van het onderzoek

Wanneer een jeugdige tussen de 12 en 18 jaar een ernstig delict heeft gepleegd, kan de kinderrechter besluiten dat hij of zij behandeling nodig heeft om een herhaling van het misdrijf te voorkomen. De jeugdige krijgt dan de maatregel 'Plaatsing in een Inrichting voor Jeugdigen' opgelegd, de zogeheten PIJ-maatregel. De jeugdige wordt in een justitiële jeuginrichting (JJI) geplaatst met de bedoeling de recidivekans te verminderen (bescherming van de maatschappij) en de jeugdige te behandelen (gericht op gedragsproblematiek en/of psychologische problematiek).

Regelmatig is er binnen de JJI's sprake van incidenten, waarbij een groep jongeren is betrokken die ongeschikt lijkt te zijn voor het verblijf op een leefgroep. Dit wordt onder meer geweten aan hun persoonlijkheidsproblematiek (ernstige autoriteitsproblemen, extreme behoefte aan autonomie, ernstige actieve en passieve agressieproblematiek, gebruik van instrumenteel geweld, geringe beïnvloedbaarheid en manipulatieve vaardigheden), een beperkte gewetensontwikkeling en een zeer lage behandelmotivatie. Door het gedrag van deze jongeren wordt het pedagogisch groepsklimaat ernstig bedreigd. Vanwege de negatieve invloed die zij op de ontwikkeling van hun groepsgenoten hebben en vanwege het feit dat de geboden interventies niet of nauwelijks leiden tot de beoogde resultaten worden deze jongeren regelmatig overgeplaatst. Zodoende worden zij ook wel carrouseljongeren genoemd. Het verblijf in de leefgroep, de huidige groepsgrootte binnen een JJI en het dagprogramma sluiten onvoldoende aan bij de zorgvraag van deze jongeren. Het personeel is bovendien onvoldoende bij machte om deze jongeren op een adequate wijze te begeleiden en te behandelen. In het najaar van 2006 zijn de problemen met carrouseljongeren nader geanalyseerd. Dit heeft geresulteerd in een pilot binnen twee JJI's, te weten Den Hey-Acker en De Sprengen, met een specifieke afdeling voor carrouseljongeren, ook wel de Individuele Trajectafdeling (ITA) genoemd.

In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum heeft PI Research een onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke werking van de ITA.

Doel- en vraagstelling van het onderzoek

Het onderzoek heeft als doel kennis te verwerven over de mogelijke werking van ITA voor jongeren bij wie een groeepaanpak binnen reguliere behandelafdelingen ongeschikt is gebleken. Met behulp van ITA wordt een betere ontwikkeling van de betrokken jongeren beoogd en meer veiligheid en rust op de groepen en voor het betrokken personeel. Het onderzoek dient kennis en inzichten op te leveren op basis waarvan het ministerie van Justitie kan besluiten over de toekomst van ITA. De volgende hoofdvragen dienen daartoe te worden beantwoord.

1. Hoe ziet de ITA eruit en is dit mogelijk veelbelovend of effectief?
2. Is de ITA in overeenstemming of strijdig met de Beginselenwet justitiële jeugdinstellingen, en zo ja in welke opzichten?
3. Hoe verloopt de uitvoering van de ITA?
4. Worden doelen op het niveau van de jongere bereikt? Gaan er ITA-jongeren terug naar de reguliere groepen en gaat het beter met hen dan met doorgeplaatste jongeren die niet op de ITA terecht konden?
5. Worden doelen voor de groepen gehaald? Hoe is het met de veiligheid en het groepsklimaat op de ITA- en reguliere groepen in vergelijking met de situatie voor het instellen van de ITA?
6. Worden doelen voor het personeel gehaald?

De eerste twee vragen maken deel uit van de planevaluatie, waarin is nagegaan wat kenmerkend is voor de aanpak en wat de werkzame factoren zijn. De overige vragen worden beantwoord in het kader van de procesevaluatie, waarin is nagegaan hoe de ITA in de praktijk wordt gebracht en in hoeverre deze uitvoering overeenstemt met het oorspronkelijke 'papierene' plan, en waarin is gekeken naar resultaten voor de jongeren, de groepen en het personeel.

Onderzoeksopzet en werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode december 2008 – augustus 2009. Gedurende de onderzoeksperiode zijn diverse informatiebronnen geraadpleegd. Ten behoeve van de planevaluatie is relevant schriftelijk materiaal bestudeerd, waaronder het plan van aanpak ITA, wetenschappelijke literatuur, notities en websites. Op grond van deze documentanalyse is een beeld geschetst van de beoogde doelgroep, de programmadoelen, en de voorgenomen uitvoering van ITA. Ook is er informatie verzameld over de beoogde doelgroep en aanpak tijdens interviews met sleutelfiguren en behandelaren. Voorts is literatuur bestudeerd om de werkzame factoren (*What Works criteria*) in de aanpak van jongeren met antisociaal of delinquent gedrag op te sporen.

Ten behoeve van de procesevaluatie is informatie verzameld bij zowel de twee pilotinstellingen (De Sprengen en Den Hey-Acker) als bij enkele andere JJI's. Met medewerkers, jongeren en sleutelfiguren zijn interviews gehouden. Tijdens de interviews met direct betrokkenen bij de pilots heeft de uitvoering van ITA in de praktijk centraal gestaan. Daarnaast zijn interviews gehouden met medewerkers en jongeren van twee vergelijkingsinstellingen (Harreveld en Doggershoek), met name om zicht te krijgen op de aanpak van carrouseljongeren op een reguliere afdeling. Ook zijn verschillende registratiegegevens opgevraagd. Van de jongeren die in de periode januari 2008 tot maart 2009 voor plaatsing op een ITA zijn aangemeld, zijn gegevens vanuit TULP opgevraagd. Van elf geplaatste jongeren zijn bovendien de dossiers bestudeerd. Tot slot zijn bij de JJI's waar de ITA-jongeren verbleven alvorens zij op een ITA zijn geplaatst, gegevens opgevraagd met betrekking tot incidenten, personeelsverloop en personeelsverzuim.

Bevindingen

ITA in theorie

De beoogde doelgroep

De beoogde doelgroep van ITA bestaat uit jongens die veroordeeld zijn wegens een ernstig (gewelds-)delict en een PIJ-maatregel opgelegd hebben gekregen. Zij zijn vanwege ernstige persoonlijkheidsproblematiek moeilijk te handhaven op een groep, met als gevolg dat ze regelmatig worden overgeplaatst. De persoonlijkheidsproblematiek komt vooral tot uitdrukking in ernstige autoriteitsproblemen, een extreme behoefte aan autonomie, ernstige agressieproblematiek, gebruik van instrumenteel geweld, een geringe beïnvloedbaarheid, goede manipulatieve vaardigheden en het ontbreken van psychiatrie in engere zin. De jongens hebben een lage behandelmotivatie en het recidiverisico is hoog. Naast de oudere PIJ-ers komen ook jongere PIJ-ers in aanmerking voor plaatsing op een ITA.

De beoogde randvoorwaarden

Als juridische basis voor de tenuitvoerlegging van vrijheidsbeneming in JJI's geldt de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen (Bij). De procedure voor de ITA is vastgelegd in paragraaf 3 van de Regeling Plaatsing en overplaatsing jeugdigen. Om op een ITA te kunnen worden geplaatst moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan: De jeugdige moet gedurende tenminste zes uur op een doordeweekse dag deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten en tenminste vier uur per dag in het weekend. Als gevolg van een psychiatrische dan wel een persoonlijkheidsstoornis heeft de jeugdige behoefte aan extra begeleiding. Dit is ook de reden dat de jeugdige tijdelijk niet in een inrichting met een regime kan verblijven. De plaatsing op een ITA ten slotte geschiedt ter stabilisatie en behandeling van de jeugdige.

Een goede voorbereiding waarbij rekening wordt gehouden met randvoorwaarden vergroot de kans op een succesvolle implementatie van ITA. In het plan van aanpak is een aantal randvoorwaarden genoemd. Een belangrijke randvoorwaarde betreft het instellen van een selectie- en adviescommissie, die als taak heeft advies te geven over de verzoeken tot plaatsing van jongeren op een ITA. Daarnaast behoort het tot de taak van deze commissie om advies en inlichtingen te geven aan de selectiefunctionaris omtrent de voortgang, verlenging, door- en uitstroom van jongeren. Ten behoeve van een gestructureerde toeleiding van jongeren naar een ITA moet een checklist worden opgesteld aan de hand waarvan kan worden getoetst of een jongere tot de beoogde doelgroep behoort. Een andere belangrijke randvoorwaarde heeft betrekking op het personeel op een ITA. In het plan van aanpak is niet alleen de ideale teamsamenstelling beschreven, maar is ook aangegeven over welke competenties medewerkers op een ITA moeten beschikken, welke opleidingen zij moeten hebben gevolgd en welke overlegstructuren belangrijk zijn. Verder is het van belang dat er regelmatig (één keer per half jaar) wordt geëvalueerd om te bepalen of de ITA nog de meest geschikte plek is voor een jongere. Tot slot kan het nodig zijn een nieuwe inventaris aan te schaffen, dient men de beschikking te hebben over een extra activiteitenruimte/leefruimte en moet worden nagedacht over de veiligheid op de ITA.

De beoogde aanpak

De zorg die op een ITA wordt geboden bestaat uit drie elementen: basiszorg, opvoeding en individuele behandeling. Het pedagogisch klimaat binnen een ITA is gebaseerd op het Sociaal Competentiemodel. Verschillende gedragstherapeutische interventies, zoals het gebruik van feedbackkaarten, fasering in het dagprogramma en het werken met beloningen, privileges en vrijheden worden gebruikt om de verstoorde balans tussen taken en vaardigheden weer in balans te krijgen. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van cognitief therapeutische interventies die gericht zijn op de morele ontwikkeling van jongeren. Ten behoeve van de individuele behandeling worden een delictanalyse en een risicotaxatie uitgevoerd. In de behandeling ligt het accent op het verminderen van de risicofactoren en het vergroten van de protectieve factoren. Bij het opstellen van de behandeldoelen wordt niet alleen de jongere zelf, maar ook het systeem betrokken. De behandeldoelen zijn afhankelijk van individuele kenmerken en behoeften van de jongeren. Ten behoeve van een goede uitvoering van het behandelplan heeft elke jongere een vaste mentor met wie de jongere een goede werkrelatie heeft. Tijdens de behandeling zal steeds aandacht worden besteed aan het motiveren van de jongere. Het verblijf op een ITA bestaat uit zes fasen: de instroomfase, die maximaal zeven dagen duurt, en de fasen 1 tot en met 5, die ieder gemiddeld drie maanden duren. In de fasen 1 tot en met 5 krijgt de jongere steeds meer vrijheden en privileges, zoals een maaltijd op de groep of een recreatiemoment in de huiskamer. Op een ITA vormt de eigen kamer de primaire leefruimte van de jeugdige. Tijdens het verblijf op de eigen kamer wordt gewerkt aan de ontwikkeling van de jongere. In opzet is gekozen voor een in hoofdlijnen uniform dagprogramma voor beide ITA's. Het dagprogramma bestaat uit een aantal vaste onderdelen (o.a. een kamerblok, Inrichtingsbrede Kamer Tijd, huiskamers, zelfverzorging, kamercorvee, maaltijden, luchten, een doeblok), waarbinnen het mogelijk is om voor elke jongere individueel maatwerk te leveren.

Effectieve methoden en technieken

In de *What Works*-literatuur komt een aantal kenmerken van effectieve interventies naar voren. Naast een aantal algemeen werkzame factoren worden specifiek werkzame factoren onderscheiden voor jeugdigen met antisociaal of delinquent gedrag. Een vergelijking van deze algemeen en specifiek werkzame factoren met ITA toont aan dat de aanpak van ITA als potentieel effectief kan worden beschouwd. Zo is er sprake van een duidelijke structurering (duidelijke doelstelling, planning en fasering) in het verblijf. Naarmate een jongere verder in zijn behandeling is, neemt de mate van sturing en controle af en krijgt hij steeds meer privileges en vrijheden. Per jongere wordt maatwerk geleverd. De begeleiding en behandeling zijn niet alleen afgestemd op de intellectuele en praktische vaardigheden van de jongeren, maar er wordt tevens rekening gehouden met aanwezige risicofactoren en beschermende factoren. Tijdens de individuele behandeling, dan wel de behandeling in kleine groepjes wordt vooral gewerkt aan de ontwikkeling van praktische en sociale vaardigheden, de ontwikkeling van het geweten en het vergroten van de beschermende factoren. Hierbij maken medewerkers gebruik van gedragstherapeutische technieken als feedbackkaarten en materiële beloningen. Er is aandacht voor het motiveren van de jongere, er wordt stilgestaan bij de gepleegde strafbare feiten (delictanalyse) en het belang van een goede relatie tussen cliënt en behandelaar wordt onderkend. Op papier lijkt er in enige mate sprake te zijn van een multimodale aanpak: de interventie vindt plaats op meerdere leefgebieden tegelijk. Tot

slot is er aandacht voor goed getraind personeel; de medewerkers van de ITA dienen een aantal trainingen en cursussen te volgen en over een aantal competenties te beschikken.

Beginselen van effectieve interventies

De ITA-aanpak scoort gunstig op drie van de zes beginselen die aan de basis liggen van effectief ingrijpen, te weten het behoeftebeginsel, het responsiviteitsbeginsel en het professionaliteitsbeginsel. Aan het risicobeginsel wordt maar ten dele tegemoet gekomen. De ITA-aanpak sluit niet aan op het beginsel van integriteit en het contextbeginsel. Uit de *What Works*-literatuur blijkt dat programma's die deze beginselen huldigen, doorgaans succesvoller en effectiever zijn in de aanpak van antisociaal en delinquent gedrag. De doeltreffendheid van plaatsing op een ITA wordt gerelateerd aan (criminogene) risicofactoren van de jongeren die verantwoordelijk worden geacht voor het ontstaan en de instandhouding van delinquent gedrag (behoeftebeginsel). Door aan te sluiten bij de intellectuele en praktische capaciteiten van de jongere en de motivatie van de jongere continu te stimuleren wordt tegemoet gekomen aan het responsiviteitsbeginsel. Ook is voldoende aandacht voor de eisen die aan de medewerkers van de ITA worden gesteld (professionaliteitsbeginsel). Aan het integriteitsbeginsel daarentegen wordt in het plan van aanpak onvoldoende aandacht besteed. Er schort nog het een en ander aan de theoretische onderbouwing en de verantwoording van ITA. Aan het contextbeginsel ten slotte wordt geen recht gedaan zolang de jongere zich binnen de JJI bevindt. De eerste stappen richting de maatschappij worden pas in de laatste twee fasen van het ITA-traject gezet.

ITA in de praktijk

De bereikte doelgroep

De twintig jongeren die in de periode januari 2008 - maart 2009 op een ITA zijn geplaatst, zijn gemiddeld ruim 20 jaar. Het betreft uitsluitend jongens, veelal met een allochtone achtergrond. Uit de onderzochte dossiers (in totaal elf) blijkt dat een groot deel een PIJ-maatregel opgelegd heeft gekregen vanwege het plegen van geweldsdelicten. Ook hebben veel jongeren zich schuldig gemaakt aan diefstal. Het merendeel is tenminste vier keer overgeplaatst naar een andere inrichting voordat zij op een ITA zijn geplaatst. Bij de meeste jongens is sprake van een gedragsstoornis en een persoonlijkheidsstoornis, ook psychosociale problemen en drugs- en alcoholgebruik komen regelmatig voor. De meest voorkomende risicofactoren zijn eerder gewelddadig gedrag en zich onttrokken hebben aan toezicht/interventie, stress en geringe copingvaardigheden, het hebben van negatieve opvattingen en problemen met het hanteren van boosheid en agressie. Twee beschermende factoren zijn van toepassing op de meerderheid van de elf jongens, namelijk een hechte band met een volwassene en een positieve gerichtheid op school dan wel werk. Dit beeld komt overeen met het beeld dat de geïnterviewde medewerkers van de ITA schetsen. Een aantal groepsleiders van De Sprengen gaf aan dat de problematiek van de jongeren zwaarder was dan zij hadden verwacht.

De bereikte doelgroep komt in grote lijnen overeen met de doelgroep zoals beoogd. Wel is gebleken dat in de onderzoeksperiode nog geen jongere PIJ-ers (de jongste jongen was 18 jaar) op een ITA zijn geplaatst. Vooral gedragsstoornissen,

persoonlijkheidsstoornissen en psychosociale problemen komen voor bij de bereikte doelgroep.

Implementatie en gerealiseerde randvoorwaarden

Na een voorbereidingsperiode van een jaar is Den Hey-Acker in januari 2008 gestart met ITA. De Sprengen is in maart 2008 gestart na een korte voorbereidingsperiode van drie maanden. Over het algemeen is men tamelijk tevreden over de implementatie van ITA. Wel wordt door beide inrichtingen de korte voorbereidingstijd van De Sprengen, en het daardoor missen van een groot deel van de voorbereiding, genoemd als belemmerende factor. De oprichting van de ITA bij De Sprengen stond daardoor onder hoge tijdsdruk en door het later starten van De Sprengen was er vanaf de start van de ITA bij Den Hey-Acker niet direct een alternatieve ITA voorhanden. Het feit dat beide inrichtingen een ander voorbereidingstraject kenden, heeft er toe geleid dat zij het dagprogramma ieder op hun eigen manier hebben ingevuld. Een andere belemmerende factor is de gebrekkige informatie aan jongeren over wat een verblijf op een ITA inhoudt. Lopende de pilot is er een informatiefolder verschenen. Factoren die bij Den Hey-Acker het implementatieproces hebben bevorderd, zijn een gemotiveerd team met enthousiaste mensen, een goede samenwerking tussen verschillende disciplines en een geleidelijke instroom van jongeren. Bij De Sprengen heeft de aanwezigheid van een goed draaiboek, een goede coördinatie van het proces en een positief ingesteld team een positieve bijdrage geleverd.

Beide inrichtingen hebben zich in de voorbereidingsperiode bezig gehouden met het creëren van een aantal randvoorwaarden. Hierbij valt te denken aan het creëren van draagvlak voor ITA, het werven van personeel, het opleiden en trainen van de nieuwe medewerkers, het verbouwen en aanpassen van de inrichtingen aan de eisen van ITA, waaronder het realiseren van een extra huiskamer, en duidelijke overlegstructuren. In beide inrichtingen bestaat het begeleidingsteam vooral uit mannen, waarvan de meeste een Mbo-opleiding hebben genoten. Ten tijde van de interviews kampte De Sprengen met een personeelstekort. De begeleiders van beide ITA's hebben een aantal trainingen gevolgd die in het plan van aanpak zijn genoemd. De Sprengen beschikte bij de start van de ITA nog niet over voldoende ruimtes, met als gevolg dat het dagprogramma niet direct volgens plan kon worden uitgevoerd. Ook waren de voorzieningen voor de brandveiligheid nog niet geheel op orde. Op beide ITA's wordt regelmatig overlegd. Gebleken is dat de overlegstructuren in beide ITA's wel van elkaar verschillen. In Den Hey-Acker wordt het plan van aanpak gevolgd, in De Sprengen heeft men gekozen voor een iets andere invulling.

De beoogde adviescommissie is ingesteld. Lopende de pilot is een aanmeldingsformulier ontwikkeld waarin is aangegeven welke informatie en documenten de adviescommissie nodig heeft om te kunnen adviseren over al dan niet plaatsen van een jongere. Ook is een adviesformat ontwikkeld waarin de commissie haar advies formuleert. In februari 2009 is er vanuit de sectordirectie Justitiële Jeugdinrichtingen een aanvulling op het plan van aanpak ITA geschreven. De reden hiervoor was dat er bij de inrichtingen onduidelijkheid bestond over de beoogde doelgroep van ITA. De toeleiding van jongeren naar een ITA geschiedt conform de beoogde procedure. De instroom van jongeren verloopt over het algemeen volgens plan. Wel blijft het aantal aanmeldingen achter bij de verwachtingen. Hierdoor wordt de beschikbare capaciteit op beide ITA's niet geheel benut.

Gerealiseerde aanpak

Wat de in de praktijk uitgevoerde aanpak betreft blijkt dat deze in beide ITA-inrichtingen verschillend is. In Den Hey-Acker komt de fasering overeen met de fasering in het plan van aanpak. Over de concrete invulling van de doelen die de jongere moeten behalen en de vrijheden en privileges die de jongere in elke fase krijgt, is op grond van de projectdocumentatie geen uitspraak te doen. De Sprengen wijkt af van de beoogde fasering. Na de instroomfase doorloopt een jongere maar vier fasen in plaats van vijf, en duurt elke fase ongeveer zes maanden in plaats van de beoogde drie maanden. Inhoudelijk komen de fasen grotendeels wel overeen met het oorspronkelijke plan. Beide ITA's beginnen in een eerder stadium dan beoogd met het resocialiseren van de jongeren. Ook is er op de ITA in De Sprengen meer nadruk op het bijbrengen van zelfinzicht en probleembesef bij de jongeren dan in het oorspronkelijke plan beschreven staat.

Op beide ITA's wordt het Sociaal Competentiemodel gebruikt in de dagelijkse praktijk. Regelmatig worden muziektherapie, creatieve therapie en psychomotore therapie ingezet. Medicatie wordt veelal ingezet ten behoeve van het reguleren van de agressie bij jongeren. Een zakelijke houding in de omgang met de jongeren is noodzakelijk gebleken.

Het lukt in de praktijk niet altijd om het dagprogramma uit te voeren zoals beoogd. Bij Den Hey-Acker speelt het manipulatieve gedrag van een aantal jongeren hierbij een rol. Er is onvoldoende personeel om het onderwijsblok goed vorm te geven, het lukt dan ook niet altijd om helemaal tegemoet te komen aan de wensen van jongeren met betrekking tot het onderwijs. Er is weinig variatie in het dagprogramma en de blokken met geplande activiteiten bleken gezien de omvang soms lastig te organiseren. Bij De Sprengen lukt het tamelijk goed om zich aan het dagprogramma te houden. Ook daar is echter sprake van een beperkt aanbod aan activiteiten en zijn er weinig mogelijkheden voor arbeidstraining. In het begin was het voor beide inrichtingen lastig om individuele programma's op te stellen, in de loop van de pilot lukte het beter om het dagprogramma toe te spitsen op de betreffende jongeren. Het komt regelmatig voor dat jongeren niet gemotiveerd zijn om deel te nemen aan bepaalde activiteiten met als gevolg dat zij dan op hun kamer verblijven.

Incidenten, ziekteverzuim en personeelsverloop

De voor ITA aangemelde carrouseljongeren zijn afkomstig uit elf JJI's. Bij deze JJI's zijn gegevens opgevraagd over incidenten, ziekteverzuim en personeelsverloop. Voor zover de betreffende gegevens zijn geleverd, is voor de betreffende afdelingen waar deze jongeren vandaan komen onderscheid gemaakt tussen de periode dat zij op deze groep aanwezig waren en de periode dat zij niet op deze groep aanwezig waren.

Bij een aantal JJI's is het gemiddeld aantal incidenten per maand hoger wanneer er aangemelde carrouseljongeren op de afdeling aanwezig zijn, terwijl bij andere JJI's het gemiddeld aantal incidenten per maand juist kleiner is wanneer er aangemelde carrouseljongeren aanwezig zijn. Het lijkt er dus op dat de aanwezigheid van aangemelde carrouseljongeren niet van invloed is op het aantal incidenten. Dit beeld wordt bevestigd door de informatie uit de interviews met behandelaren. Het aantal incidenten zou niet van andere afdelingen verschillen, maar de incidenten in het verleden zouden heftiger zijn geweest en een grotere impact hebben gehad. De vraag of de aan- of afwezigheid van ITA-jongeren van invloed is op de hoogte van het ziekteverzuim en

personeelsverloop, kan niet eenduidig worden beantwoord. Het algemene beeld is dermate wisselend dat hierover geen uitspraken kunnen worden gedaan. Ook zijn er vele andere factoren zoals seizoensinvloeden en sfeer tussen collega's die deze variabelen kunnen beïnvloeden, deze factoren zijn echter geen onderwerp van onderzoek geweest.

Doelbereiking jongeren

De in de dossiers beschreven doelen voor de jongeren zijn vrij algemeen geformuleerd. Over de mate waarin deze doelen ook daadwerkelijk worden bereikt kan op grond van de dossiers niks worden gezegd. De geïnterviewde behandelaren zijn echter gematigd positief over de behaalde resultaten.

Tijdens de onderzoeksperiode zijn enkele jongeren naar elders vertrokken. Redenen hiervoor waren onder meer een aflopend PIJ-traject, plaatsing in het volwassenencircuit en plaatsing in het Pieter Baan centrum. Geen enkele jongere is ten tijde van het onderzoek teruggeplaatst naar een reguliere behandelafdeling of geresocialiseerd in de maatschappij. Tegelijkertijd is ook geen enkele ITA-jongere ten tijde van het onderzoek overgeplaatst naar een andere ITA, dan wel naar een reguliere behandelafdeling, hetgeen positief is. Van één ITA-inrichting zijn er gegevens over de fase waarin de jongeren zaten ten tijde van dit onderzoek (februari 2009). Het was moeilijk dit exact vast te stellen omdat jongeren regelmatig worden teruggezet in hun fase bijvoorbeeld naar aanleiding van een incident, sanctie of wanneer zij te laat terugkomen van verlof. Van de vijf jongeren die in februari 2009 in op de ITA in de Sprengen verbleven, zaten drie jongeren in fase 3, één jongere in fase 2 of 3 en één jongen in fase 1. Dit laatste is opmerkelijk omdat deze jongen op dat moment al vanaf februari 2008 (een jaar) op de ITA zat.

Conclusie

In dit onderzoek is de ITA-aanpak geanalyseerd aan de hand van kennis over werkzame factoren en bestanddelen van interventies voor antisociale en delinquente jongeren. Op grond hiervan kan geconcludeerd worden dat ITA in opzet redelijk veelbelovend is. De beschrijving van ITA komt voor een deel overeen met de zes beginselen van effectieve interventies en de beoogde aanpak binnen een ITA bezit de nodige elementen die aantoonbaar effectief ('werkzaam' zijn). Aan drie van de zes beginselen wordt volledig voldaan. Winst valt er te behalen bij het onderbouwen van de gemaakte keuzes in het plan van aanpak. In het plan van aanpak wordt nu niet expliciet een verbinding gelegd tussen het doel, de doelgroep en de aanpak. Er kan niet worden afgeleid dat de gewenste vermindering van het gewelds- dan wel recidiverisico bij de carrouseljongeren kan worden gerealiseerd dankzij of door ITA. Een gedegen theorie vereist inzicht in de causale schakels in de keten doelgroep-interventie-doel. Bovendien moet theoretisch worden verantwoord welke mechanismen verantwoord zijn voor de beoogde effecten en op welke gronden of veronderstelling die werking berust. Ook zou in het plan van aanpak meer aandacht kunnen worden besteed aan mogelijk in te zetten interventies.

In de tweede plaats wordt geconcludeerd dat de uitvoering van ITA in de praktijk deels verloopt zoals in het plan van aanpak is beschreven. De kenmerken van de bereikte doelgroep komen over het algemeen goed overeen met die van de beoogde doelgroep. Tijdens de onderzoeksperiode zijn echter nog geen jongere PIJ-ers geplaatst op een ITA. Wat betreft de problematiek van de bereikte doelgroep valt bovendien op dat psychiatrische problematiek frequent voorkomt. De uitvoering van het programma, zowel

qua inhoud als qua organisatie, is niet altijd verlopen zoals beoogd. Daar waar ITA in opzet voor een groot deel overeen komt met de beginselen van effectieve interventies, is dit in de praktijk niet altijd het geval. Ook is het niet gelukt om twee min of meer vergelijkbare afdelingen te creëren, zodat niet gesproken kan worden van de ITA. Verschillen tussen het programma zoals beschreven en het programma zoals uitgevoerd kunnen een succesvolle aanpak ondermijnen, omdat bepaalde onderdelen, die verondersteld worden effectief aan de uitkomst bij te dragen, niet of niet geheel overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling worden uitgevoerd.

Op basis van de verzamelde gegevens kunnen geen conclusies worden getrokken over de invloed van ITA-jongeren op het ziekteverzuim en personeelsverloop. Bij twee van de zeven inrichtingen was op sommige afdelingen het aantal incidenten groter in de periode dat er ITA-jongeren aanwezig waren. In hoeverre dat exclusief werd veroorzaakt door de aanwezigheid van deze jongeren is niet vast te stellen. Er kunnen nog geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin ITA bijdraagt aan een succesvolle resocialisatie dan wel terugplaatsing op een reguliere behandelafdeling. Over de mate waarin de doelen voor de individuele jongeren worden bereikt kan op basis van de onderzoeksgegevens geen antwoord worden gegeven. Wel zijn er sinds de start van de ITA nog geen jongeren overgeplaatst, wat gezien kan worden als een positief resultaat.

Aandachtspunten

Uit het onderzoek komt een aantal punten naar voren, die bij een eventuele voortzetting van ITA in ogenschouw genomen moeten worden.

Ten tijde van de pilot is de beschikbare capaciteit van beide ITA's (acht jongeren per ITA) onvoldoende benut. Bij het besluit om ITA structureel in te voeren, is het belangrijk nader in kaart te brengen wat de redenen zijn voor de bij de verwachting achterblijvende instroom van jongeren. Is er sprake van onvoldoende behoefte aan een dergelijke afdeling of zijn er andere factoren die een rol spelen?

Gedurende het onderzoek zijn alleen oudere PIJ-ers op een ITA geplaatst. Sommigen van hen bevonden zich al aan het eind van hun PIJ-maatregel. Hierdoor hebben zij niet het totale traject doorlopen zoals beoogd. In welke mate het verblijf op de ITA voor hen succesvol is geweest, valt daardoor lastig aan te geven. Om zicht te krijgen op effecten van het verblijf op een ITA, is het wenselijk dat jongeren een totaaltraject doorlopen. Er is vanuit een bepaalde visie gekozen voor een bepaalde aanpak en een bepaalde duur, dit wordt teniet gedaan als jongeren niet het gehele traject doorlopen.

Sommige medewerkers van de ITA waren zich onvoldoende bewust van de zwaarte van de problematiek van de jongeren. Een aantal jongeren was onvoldoende op de hoogte van wat een verblijf op een ITA inhoudt en wat hen daar te wachten stond. Voor een succesvolle implementatie is het verstrekken van voldoende informatie aan zowel toekomstig personeel als aan de doelgroep zelf van groot belang.

Bij het structureel invoeren van ITA is het nodig dat ook andere randvoorwaarden zijn gerealiseerd. Dus voldoende personeel en voldoende mogelijkheden jongeren een individueel aanbod te doen.

Van uniformiteit in de aanpak en uitvoering van ITA op beide afdelingen is momenteel slechts ten dele sprake. Hierdoor is het niet mogelijk te spreken van de ITA. Indien

besloten wordt tot het structureel invoeren van de ITA is het wenselijk om de beide ITA's meer dan nu het geval is op elkaar af te stemmen.

In het huidige onderzoek is het maar ten dele gelukt iets te zeggen over de mate waarin doelen voor jongeren, de groepen en het personeel zijn bereikt. Een vervolgonderzoek zou wenselijk zijn. Zolang de beide ITA's niet uniform zijn en de ITA-aanpak nog niet is uitgekristalliseerd is het doen van een effectonderzoek nog niet wenselijk. Wel zou op beide ITA's gestart kunnen worden met het systematisch verzamelen van gegevens over de doelgroep, de interventies en de uitkomsten van de aanpak. De resultaten hiervan kunnen vervolgens worden benut voor de verdere ontwikkeling van ITA.

Summary

